

TARTALOM Mécses a te igéd

BENCÉNÉ SZABÓ MÁRTA: *Istenben elrejtve – embertárshoz kapcsolva* 361

Tanulmányok

MARY DOUGLAS: *Az igazságosság mint sarokkő. 3Móz 18–20 magyarázata* 362

SZAKÁCS TAMÁS: *Természettudomány-teológiai arcképcsarnok VIII.*

Jáki Szaniszló László és a természettudomány gödéli korlátai 368

LÁSZLÓ VIRGIL: *A Krisztus-hívők Istentől való származása a jánosi teológiában* 372

Figyelő

Előadás

BORSI ATTILA: *A közélet etikája* 378

Évforduló

ADÁMI LÁSZLÓ: *Az igehirdetők ébresztője* 382

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

VOELKERNÉ KOVÁCS MÁRTA: *Emlékezés Sággy András evangélikus lelkész szolgálatára (1945–2018)* 385

Az igehirdető műhelye

SÁNTA JÓZSEF: *Szenháromság ünnepe után 22. (biblia-) vasárnap (Lk 7,20–23)* 387

PFEIFER OTTÓ: *Reformáció ünnepe (Jn 8,31–36)* 389

HAFENSCHER KÁROLY: *Szenháromság ünnepe után 23. vasárnap (Lk 17,1–6)* 392

NEPP ÉVA: *Szenháromság ünnepe után utolsó előtti megelőző (ítélet) vasárnap (Zof 1,14–18)* 395

JÁNOSA ATTILA: *Szenháromság ünnepe után utolsó előtti (reménység) vasárnap (Ézs 35,3–10)* 398

Istenben elrejtve – embertárshoz kapcsolva

■ BENCÉNÉ SZABÓ MÁRTA

„Uram, előtted van minden kívánságom, nincs rejtve előtted sóhajtásom.” (Zsolt 38,10)

A titok szó jutott eszembe, amikor elolvastam ezt a zsoltárverset. Mert valóban tele van az ember titkokkal, rejtélyekkel. Ady verserére is gondolhatunk: „Vagyok, mint minden ember: fenség, / Észak-fok, titok, idegenség.” (*Sem utódja, sem boldog őse*) Ezt az idegenséget törekszünk megtörni, amikor megosztjuk gondolatainkat, önmagunkat másokkal. Ezek a törekvések néha megnyugtatók, máskor felzaklatnak. Megbánjuk, hogy túlságosan kitarulkoztunk. Előfordul az is, hogy hiányérzet marad bennünk, mert nem tudtuk kifejezni legbensőbb gondolatunkat, vagy úgy érezzük, hogy süket fülekre talált a mondandónk. Zorán éneklő a *Valahol mélyen a szívemben* című dalában: „Talán jobb is ez így, hogy nincs elég szavam rá, / S annak, mit érzek, csak törtrészét mondhatom el. / Mert egyszer csak ott állnék meztelen szívvel / Azokkal szemben, akik álruhát öltöttek fel. // Mégis irigyen tisztelek költőt és festőt, / Ki helyettem mutatja meg, / Mi lakik mélyen a szívemben.”

Az igazság azonban az, hogy képtelenség teljesen kitarulkozni, mert igazán még önmagunkat sem ismerjük. Az ember önmagát is tanulja egy életen át. Pál apostol szava: „*most tükrök által homályosan látunk*” (1Kor 13,12) életünknek erre a belső szférájára is vonatkozik. Hiszen Isten teremtményei vagyunk, hozzá tartozunk. A bűnessel nemcsak az istenismeretet veszítettük el, hanem az önismeretünket is. Az ember rengeteg ismeretre tesz szert élete során, de önmaga ismeretében mindig lemaradásban van. Ezért csodálatos dolog, amit ez a zsoltárvers elmond. Végre valaki, aki előtt nem kell magyarázkodni, aki előtt nyitott könyv az életem! Tudja kívánságaimat, sóhajtásaimat. Persze, hogy tudja, hiszen hozzá imádkozom. Neki mondom el kéréseimet, neki sóhajtom el vágyaimat, neki azt is elmondom, amit másnak nem tudok vagy nem merek. Ez csodálatos! Ez a zsoltár azonban bűnbánati zsoltár. S az a kérdés merül föl, hogy tényleg elmondunk-e mindent az Úr-

nak. Vagy csak a szép dolgokat, a nemes vágyakat? A bűneinket, sötét gondolatainkat is felfedjük előtte? De mindegy is, mert az ige arról tanúskodik, hogy Isten előtt nincs titok.

Ez viszont már ijesztő is lehet. A legsötétebb titkainkat ugyanis nem szeretnénk föltárni senki előtt, mert titkok őrzői vagyunk. Isten előtt azonban nincs titkunk, nem is lehet, hiszen ő alkotott bennünket. S nem kell, hogy ez félelmetes legyen előttünk. Ő ismeri kívánságainkat és sóhajainkat. Ez tény. Ez ellen nincs mit tenni, és nem is kell. Ennek örülni kell, mert ez azt jelenti, hogy mi benne vagyunk, és ő bennünk. A rejtegetni vágyott dolgaink miatt nem sújt le ránk, hanem megbocsát. Erről szól, ezért könnyörög ez a zsoltár. Az Úr ismer; ez nem fenyegető, hanem megnyugtató gondolat. A fent idézett Ady-vers utolsó strófája így szól: „Ezért minden: önkínzás, ének: / Szeretném, hogyha szeretnének, / S lennék valakié, / Lennék valakié.”

Isteni vagyunk, s ő szeret úgy, ahogy vagyunk. Mert az ember elemi vágya, hogy tartozzon valahová. Isten egymáshoz kapcsol minket, ő a kötőanyag, mert ő a szeretet, s ez a legerősebb kapocs, amely összeköt embert emberrel: a szeretet. Ma különösen reneszánsza van az önismertre való törekvésnek. Talán azért is, mert a ránk zúduló információ miatt elveszünk, egyre mélyebbre süllyed az, hogy ki is vagyok én. Szintén egy vers jut eszembe Reményik Sándortól: „Egy istenarc van eltemetve bennem, / S most ásót, kapát, csákányt ragadok, / Testvéreim, jertek, segítsetek, / Egy kapavágást ti is tegyetek, / Mert ez az arc igazán én vagyok.” (*Istenarc*)

Ezt az arcot kell előbányászni. A Krisztus-ismeret, istenismeret visz minket egyre közelebb önmagunkhoz, s így embertársainkhoz. Az első öröm után, amikor elolvassuk ezt a zsoltárverset, amely arról biztosít bennünket, hogy Isten tökéletesen ismer, a második fölfedezés is az öröme lehet. A gyengeségeinket ismerő Istenhez oda-bújhatunk. Befészkelhetjük magunkat az ölébe, könnyes arcunkat kezébe temethetjük. Ő ezt várja. Ezért tárta ki Fia karjait a kereszten.

Az igazságosság mint sarokkő

3Móz 18–20 magyarázata*

■ MARY DOUGLAS

A Leviticust igen gyakran úgy olvassák, mintha a szerzők figyelme a tisztátalanság veszélyeire irányulna. Amennyiben azonban úgy olvassuk, mint az egyik ókori irodalmi műfaj termékét, a fókusz áthelyeződik a szent sátorra és Isten igazságosságára, amint az a szövetségben megjelenik. Így olvasva a könyv sokkal inkább összhangban van a Pentateuchus többi részével és a zoltárokkal. A könyv ilyen értelmezése azonban megkíván egy, az irodalmi műfajokról szóló és az irodalmi problémákat felvető bevezetést.

A narratíva térben bontakozik ki. Az egyértelmű térbeli elhelyezés meggyökerezteteti és kapcsolatba hozza az azt benépesítő egyéneket. Ezzel egyidejűleg teret biztosít a mozgásnak és az időnek. A lehatárolt tér behatárolja a történetet, amelyen belül megtalálható a kezdet, a kibontakozás és az előre sejthető befejezés. Ebben az értelemben fogja össze Izrael népének a Vörös-tengertől a Jordánig tartó vándorlása a Mózes könyveiben található különböző történeteket. Az ókorban jól ismert volt az az irodalmi hagyomány, amely a történetek szerkesztését egy épület vagy épületrészek mintáját követve végezte el. A bejárat és a helyiségek az utazás érzését keltik: belépünk és áthaladunk egyik szobából a másikba. A kijárat vagy a lezárt falak pedig a befejezést készítik elő. Ehhez hasonlóan az élő organizmus is népszerű metaforikus keretet biztosított az irodalmi hagyományok komplex együttesének megjelenítésére. Az Énekek éneke például élénk párhuzamot von földrajzi és anatómiai jellegzeteségek között (COHN 1981), amint ezt a táj és a test összefüggésében mindig is tették a költők.

Timpanonos kompozíció

Nemcsak egy egész épület, hanem egy épület részlete is segíthetett egy elegáns irodalmi szerkezet megalkotásában. John L. Myers egy ilyen irodalmi formát timpanonos kompozícióként azonosított Homérosz, Hésziodosz és Hérodotosz munkáiban. A timpanon a klasszikus építészetben a főpárkány fölötti, háromszög alakú fal, amelyben a mögötte található tető végződött. Ez a gótikus építészetben az oromfalnak felel meg, míg a román építészetben az ajtók és ablakok tetejét díszítette. A timpanonos kompozíció egy felső csúcspont felé emelkedik, majd visszaereszkedik a kiindulási szintre. Myers azt írta, hogy „mind a narratívában, mind a szoborban és a festményben a csúcspont van a középpontban, és az epizódok ehhez képest vannak elrendezve mindkét oldalon – vagy előtte és utána a narratívában –, hogy felkészítsenek rá, vagy hogy bemutassák a következményeket. A szalamiszi csata utáni korban, a görög Aigina szigetén háborús emlékműként épült, a görögök győzelmét bemutató templom timpanonja a győzedelmes Athénét a közelharcban összeütköző görögök és perzsák forгатaganak közepén állva ábrázolja.”¹

A timpanonos kompozíció vésett pecsétnyomókon ábrázolt címerszerű csoportképeken, a mükénéi oroszlános kapun, korai bronzreliefeken és vázafestéseken, Akhilleusz pajzsának az *Iliász* 17. énekében található leírásában, valamint Héraklész pajzsának hésziodoszi leírásában is megjelenik. Míg a timpanonos kompozíció a csúcspontot helyezi középre, egy másik kompozíciós megoldás, a fríz lineárisan helyezi el az epizódok egymásutánját. Néha a frízt a timpanonnal kombinálják, aminek eredményeképpen a sorba rendezett epizódok a központi képben érik el

* Eredetileg megjelent: Justice as the Cornerstone. An Interpretation of Leviticus 18–20. *Interpretation: A Journal of Bible and Theology*, 53. évf. 1999/4. 341–350. o.

¹ MYRES 1953, 62–64. o. Köszönetet mondok Simon Hornblowernek a timpanonos szerkezettel kapcsolatos tanácsaiért.

csúcspontjukat, majd a folytatásban ugyanezen epizódok variációi találhatóak a másik irányban.

A Leviticust a timpanonos kompozíció megoldás fontos elemei jellemzik, sőt az egész könyvet egy kifejezetten építészeti jellegű irodalmi szerkezet foga össze. Ennek arányai a sivatagi szent sátor arányait követik, amelyeket maga Isten nyilatkoztatott ki a Sínai-hegyen: „*Mindenestől úgy csináljátok, amint én megmutatom néked a hajléknak formáját és annak minden edényeinek formáját.*” (2Móz 25,9)² Az Exodus 37. fejezete pontosan leírja, hogyan kell berendezni a szent sátrat a lámpatartóval, a szent kenyerek asztalával, a jóillattétel oltárával, és megadja, hogy ezeket a tárgyakat hová kell elhelyezni. Ex 40,22–25-ben – amikor Mózes végrehajtja azt, amire a megbízása szól – az elrendezés meg van ismételve. A berendezési tárgyak elhelyezése nyilvánvalóan ugyanolyan fontos, mint a tárgyak maguk. Olvasatomban a Leviticus a maga irodalmi szerkezetében a sivatagi szent sátor építészeti struktúráját követi (lásd DOUGLAS 1999).

A szent sátor egy három, nem egyenlő méretű részből álló építmény, amelyben az első részből nyílik a második, és a másodikból a harmadik. Ezeket két függöny választja el egymástól. A Leviticusnak is egyértelmű a hármasszerkezete. A két narratíva, amelyek egy-egy részt választanak el egymástól, a sátor alaprajzában megjelenő két függőnynek felelnek meg: ezek Leviticus 8–10. fejezetei (Áron fiainak halála) és 24,10–23 (az istenkáromló halála). Az általuk határolt három rész valamelyikébe csoportosítva a Leviticust alkotó törvények a szent sátorban elvégzendő cselekedetekkel vagy az ott található berendezési tárgyakat érintik. A könyv első része (1–7. és 11–17. fejezetek) a szent sátor udvarában és az építmény első részében zajló engesztelő áldozatokkal foglalkozik. A második rész (18,1–24,9), amely a papokkal szembeni követelményeket, illetve az ő jogait és kötelességeiket taglalja, a szent helynek felel meg, amelybe a papoknak bejárásuk van. A harmadik és legkisebb rész – a szentek szentje –, ahol a szövetség ládája található, a Leviticus három fejezetének felel meg, amelyek a szövetségre, annak tartalmára és megtartásának, valamint megtörésének következményeire fókuszálnak (25–27. fejezetek).³ Tömören fogalmazva elmondható, hogy a Leviticus olyan könyv, amely egy épületre vonatkoztatva íródott. Így olvasva a könyvet nemcsak a törvények megjelenési sorrendjével kapcsolatos kérdések oldódnak meg, hanem a törvények másfajta interpretációja is lehetővé válik.

Ebben az írásomban azt szeretném bemutatni, hogyan változnak az olvasatok annak megfelelően, hogy bizonyos verseket úgy kezelünk, mint a timpanonos szerkesztés ele-

meit. Ez persze nem új felfedezés. A bibliatudományban ezt a megoldást gyakran chiasztikus szerkezetnek hívják, és nagyon gyakori megjelenését mutatják ki. Ahhoz, hogy Myers felfedezésére építeni tudjunk, a szerkezet középső részére kell fókuszálni, és itt kell keresnünk a Leviticus csúcspontját, fő üzenetét. Úgy vélem, hogy a 18., 19. és 20. fejezetek egy timpanonos szerkezetet alkotnak, amelynek csúcsa a 19. fejezet, amely Isten igazságosságát mutatja be és magyarázza.

Kultikus törvények

A 18., 19. és 20. fejezetek által alkotott trilógia az Izrael népehez szóló felszólítással indul, miszerint ne kövessék Kánaán és Egyiptom szokásait, törvényeit:

„*Ne cselekedjetez úgy, a mint Egyiptom földén cselekesznek, a hol laktatok; úgy se cselekedjetez, a mint Kánaán földén cselekesznek, a hová beviszlek titeket; se azoknak rendtartásai szerint ne járjatek. Az én végzéseim szerint cselekedjetez, és az én rendeleteimet tartsátok meg, azok szerint járván. Én vagyok az Úr, a ti Istenetek. Tartsátok meg azért az én rendeleteimet és az én végzéseimet, a melyeket ha megcselekszik az ember, él azok által. Én vagyok az Úr.*” (3Móz 18,3–5)

Az itt következő törvényeket általában a Leviticus házasságról és szexualitásról szóló tanításaként kezelik. Én azonban úgy érvelnék, hogy itt elsősorban nem Izrael mindennapi életének szexuális magatartásáról van szó, hanem azokról a szexuális aberrációkról, amelyek az idegen kultuszokat jellemezték.

A nyitó verseket szó szerint lehet értelmezni. A szöveg itt nem utal az idegenek erkölcstelenségére, szexuális szabadosságára vagy másfajta rossz magaviseletére. Itt az istenek gonosz rendelkezéseiről van szó, amelyeket Izrael istenének jó rendelkezéseivel kell összehasonlítani. Az Úr rendelkezéseit Egyiptom és Kánaán isteneinek rendelkezéseivel kell összevetni. Ezt a bevezetőt követően a 18. és 20. fejezetek, mint két egyező tartalmú tilalomgyűjtemény, szimmetrikusan vannak felépítve. Mindkét fejezet végén ugyanaz a fenyegetés szerepel, miszerint a föld ki fogja hányni őket. Ennél erőteljesebb keret nem nagyon képzelhető el a timpanon csúcsát jelentő fejezet számára.

A 18. és 20. fejezeteket együtt vizsgáljuk meg, mivel nyilvánvaló módon visszhangozzák egymás tartalmát. A párhuzamba állított ismétlések között található a 19. fejezet, amelynek központi és kiemelt jelentőségét már a szerkesztési megoldás is jelzi. A 18. és 20. fejezetek olyanok, mint egy kórus énekei, amelyek ugyanazon átkokat ismétlik Egyiptom és Kánaán vallásainak ugyanazon gonosz jelenségei vonatkozásában.

Érdeemes megállni és megfigyelni, ezek hogyan emlékeztetnek a Deuteronomium 27. fejezetének 11–14. verseiben leírt szertartásra, amelynek során a tizenkét törzset két

² Valamennyi bibliaidézet a revideált Károli-fordításból származik (<http://szentiras.hu/KG>). – *A ford.*

³ A szövetség szó nyolcszor jelenik meg a 26. fejezetben (9., 15., 25., 42. [háromszor], 44., 45. versek).

csoportra osztották. Hatnak (Simeon, Lévi, Júda, Issakár, József és Benjámín) a Garizim-hegyre kellett állnia, hogy megáldják a népet, az átok miatt a maradék hatnak (Rúben, Gád, Áser, Zebulon, Dán, Naftali) pedig az Ebál-hegyre kellett állni. A hagyományos magyarázatok a kérdéses szövegrészt és jelenetet némileg eltérő módon rekonstruálták. TIGAY magyarázatát követve (1996, 252. o.) azt látjuk, hogy a lévíták először a Garizim-hegy felé fordulnak, hogy egy áldást mondjanak el, amelyre az egész gyülekezet ámennel válaszol. Ezt követően az Ebál-hegy felé fordulnak, hogy egy átkot mondjanak el, amely az előzőleg elmondott áldás fordítottja volt. Az emberek ismét ámennel válaszolnak, amit úgy értelmeznek, mint egy arra tett esküt, hogy a felsorolt bűnöket nem követik el. 5Móz 27. fejezete nem tartalmazza az áldások és átkok teljes listáját, csak tizenkét átkkal találkozunk. Átkozott, aki faragott képet csinál; átkozott, aki nem tiszteli az ő atyját vagy anyját; átkozott, aki elmozdítja az ő felebarátjának határjelzését; átkozott, aki félrevezeti a vakot; átkozott, aki elforgatja az igazságot; átkozott, aki az ő atyjának feleségével hál; átkozott, aki közösül valamely barommal; átkozott, aki az ő leánytestvérével hál, vagy az ő anyósával hál; átkozott, aki titkon megöli az ő felebarátját; átkozott, aki ajándékot fogad el, hogy ártatlan lélek vérént ontsa; átkozott, aki nem tartja meg e törvényt (5Móz 27,15–26).

Figyeljük meg, hogy a Deuteronomium nem kategorizálja a megnevezett bűnöket: a szexuális bűnök elleni rendelkezések az igazságszolgáltatás elforgatásáért elfogadott vesztegetés, a határjelek elmozdítása és a vak ember félrevezetése között szerepelnek. A szertartás a Deuteronomi-

um következő fejezetében megismétlődik, amikor hat áldás a termékenység és bőség ígérését tartalmazza, ha az emberek megtartják a parancsolatokat (28,1–14). Az áldásokat szörnyű átkok követik, amelyek akkor válnak valóra, ha nem tartják meg a parancsolatokat (28,15–68). Fontos tudnunk, hogy az áldások és átkok a szerződéseket lezáró eskük sztenderd szövetségi képletét követik.

A Leviticus 18. és 20. fejezetei két fontos különbség mellett majdnem megismétlik a deuteronomiumi formulát. Az egyik különbség az, hogy a Deuteronomium a Tízparancsolatot szabadon használva forgalmazza meg az átkokat: a faragott képek tilalma együtt szerepel a szülők meggyalázásával, a vérfertőzéssel, a gyilkossággal, a vesztegetéssel és a korrupcióval. Azt látjuk, hogy a Leviticus a szexuális bűnöket elválasztja a többitől. Amint a lenti tábla mutatja, a két keretező fejezetben (18. és 20.) szereplő törvények fókuszában a bálványimádás és a szexuális bűnök vannak. Nem tartjuk érdekesnek, hogy a Leviticus átrendezte a tiltásokat? Vagy, mivel nem szükséges feltételeznünk, melyik volt a korábbi, nem figyelemre méltó, hogy a Leviticus az összes szexuális bűnt a kultikus kategóriába sorolta? A bálványimádás és a szexuális bűnök a két, egymással párhuzamos, keretező fejezetbe vannak rendezve, mintegy biztosítandó, hogy az igaz emberi viszonyok és az igazságosság 19. fejezetben található törvényeit fogják közre. Az igazságosság található a timpanon csúcán, a dicsőség megkérdőjelezhetetlen helyén. Az átkoknak a Deuteronomium 27. fejezetében lévő relatív összevisszaságával szemben itt megtalálható elrendezése arra utal, hogy ennek a struktúrának különösen fontos szerepe kell legyen.

A 18. fejezet tiltásai	A 20. fejezet tiltásai
6–18. versek: vérfertőzés közeli rokonnal: apa, anya, apa felesége, leánytestvér, a fiú lánya, a lány lánya, az apa feleségének lánya, az apa leánytestvére, az anya leánytestvére, az apa fiútestvére felesége, a fiú felesége, a fiútestvér felesége, egy nő és leánya, a feleség leánytestvére	11. vers: vérfertőzés az apa feleségével 12. vers: vérfertőzés mennyel 14. vers: szexuális kapcsolat az anyával és lányával 17. vers: vérfertőzés leánytestvérrel 19. vers: vérfertőzés az anya vagy az apa leánytestvérével 20. vers: vérfertőzés a nagybácsi feleségével 21. vers: vérfertőzés a testvér feleségével
19. vers: menstruáció alatti tisztátalanság	18. vers: menstruáció alatti tisztátalanság
20. vers: házasságtörés a szomszéd feleségével	10. vers: házasságtörés a szomszéd feleségével
21. vers: gyerekáldozat Moloknak	2–5. vers: gyerekáldozat Moloknak
22. vers: férfiak homoszexuális közösülése	13. vers: férfiak homoszexuális közösülése
23. vers: állattal történő közösülés	15–16. vers: állattal történő közösülés
	6–8. versek: médiumok és varázslók
	9. vers: apa vagy anya megátkozása
27–28. versek: „(Mert mindezeket az útalátosságokat megcselekedték annak a földnek lakosai, a mely előttetek van; és fertelmessé lőn az a föld), Hogy ki ne okádjon titeket az a föld, ha megfertőztetitek azt, a mint kiokádja azt a népet, a mely előttetek van.”	22–23. versek: „Tartsátok meg minden rendelésemet és minden végzésemet, és azokat cselekedjétek, hogy ki ne okádjon titeket az a föld, a melybe én vislek be titeket, hogy ott lakjatok. És ne járjatok annak a népnek rendtartási szerint, a melyet kiűzők én előltek.”

A két fejezet alkotta pár olyan, mint a félrehúzott függönyök által alkotott ív vagy mint egy oltár két oldalán álló, faragott oszlopok. A Leviticus szándékosan helyezi az igazságos bánásmódot a középpontba és a szexuális bűnöket a perifériára. A vérfertőzés, a sodómia, az állattal történő közösülés elleni törvények mindkét oldalon kétszer ismételt figyelmeztetéssel vannak megtámogatva, miszerint a föld ki fogja hányni az embereket, ha ezeket a szokásokat követik. A tisztátalanná válás mindegyik esetet általánosan érintő, kultikus szabályszegésből eredő fenyegetés, amely a kontextus elkerülhetetlenül kultikus jellegére utal.

Ellenőrizzük ennek az érvelésnek a helyességét a fenti lista segítségével. Általánosan ismert volt, hogy a kánaáni kultuszokban férfi templomi prostituáltak is szerepet kaptak (5Móz 23,17).⁴ Zeusz, a görög isten megkívánta Ganümedészt, a fiatal fiút. Ezek lennének azok az esetek, amelyek ellen 3Móz 18,22 és 20,13 sodómiát tiltó rendelkezései szólnak. A vérfertőzést – helyesen – az egyiptomi fáraók vallásával hozzák összefüggésbe. Így nem okoz nehézséget megérteni a 18. fejezet 6–18. verseinek és a 20. fejezet vérfertőzéssel foglalkozó részeinek szerepeltetését. Az állatokkal történő közösülést a környező területek idegen kultuszaiban gyakorolták. Hérodotosz jegyezte le: „A kecskebakot és Pant egyiptomi nyelven Mendésznek mondják. Ezen a vidéken az én időmben csodálatos esemény történt: egy bak nyilvánosan meghágot egy asszonyt, s a dolog aztán köztudomásúvá lett.”⁵ A vallásos ügyekben mindig visszafogott Hérodotosz nem említi meg, hogy ez a szörnyűség Pán kultuszának rituáléja keretében történt meg. A csődörrel történő közösülés egy védikus rítusnak volt része, szintén mint nyilvános esemény (DONIGER 1990). Ilyen és ehhez hasonló esetek lehetnek a 18,23 és 20,15–16 által tiltott cselekedetek. A menstruáló nővel való közösülést tiltó 18,18-as és 20,19-es versek alapja az lehet, hogy Mezopotámiában a menzeszvért a démonokkal való szövetségkötésben használták.

A kontextus formalitását nem lehet figyelmen kívül hagyni. A Deuteronomium 27. fejezetével szembeni kontraszt arra utal, hogy a Leviticus 18. és 20. fejezeteiben található átkok nem mindennapi esetekről szólnak. Ezekben ugyanis nincs szó házasságról, öröklésről, válásról vagy a házastárs kiválasztásáról. Míg nem foglalkoznak a családi életen belüli helytelen gyakorlattal, a szövetség megtörésével annál inkább. Ezek a törvények ugyanis az Úristen hűségese és kizárólagos imádatáról és a bálványimádás által okozott tisztátalanságra utalnak. A versek Egyiptommal és Kánaánnal kezdődnek, és a visszataszító egyiptomi és kánaáni kultuszokról szólnak. Mindkét keretező fejezet megemlíti Molok imádatát, a második szól a médiumok

és a látók elítéléséről is. Ezeknek a lealacsonyító szexuális aberrációknak a 19. fejezet körüli keretben történő szerepeltetése azt eredményezi, hogy az igazságosságnak a középpontban kifejtett koncepciója ezáltal még hangsúlyosabb lesz. A héber Isten tiszta és nemes jelleme jól megkülönböztethető a hamis istenek szexualitással átitott kultuszaival szemben. Ez nem azt jelenti, hogy a szexuális aberrációk ne számítanának bűnösnek, de azt igen, hogy kevésbé jelentősek, mint az igazsággal szembeni bűnök, a hamis eskütétel, a tolvajlás, valakinek a becsapása és a hamis tanúskodás.

A homoszexualitás elítélése

A 18. és 20. fejezeteket rendszeresen úgy idézik, mint amelyek elítélik a homoszexuális közösülést. A jelentéstartalmukkal kapcsolatos vita az utóbbi években újra a figyelem középpontjába került. „Amerikában, a szervezett egyházakon belül az utóbbi években a homoszexualitás központi kérdéssé vált. A legtöbb egyházi szervezetnek meg kellett vizsgálnia ezzel kapcsolatos álláspontját, ami sokszor heves vita keretében zajlott le. Homoszexuális zsidó férfiak és nők is bekapcsolódtak a véleménycserébe.” (SHOKEID 1995, 17. o.) A közösségükből kizárt homoszexuális zsidók nemcsak ahhoz találtak érveket, hogy a fősodortól nyilvánvalóan eltérő gyakorlatukkal megbékéljenek, hanem virágzó homoszexuális közösségeket, zsinagógákat és más vallási intézményeket is létre tudtak hozni. Közösségeik képesek Izrael igaztalanul elnyomott népével azonosulni. Egyik érvük a fent bemutatott gondolatot követi: a 3Móz 18,22-ben és 20,13-ban szereplő törvények a templomi prostitúcióra vonatkoznak. Ebből következően a „*Férfiúval ne hálj úgy, amint asszonnal hálnak*” megfogalmazás a szomszéd feleségével elkövetett házasságtöréssel kerül párhuzamba. Mindkettőnek az a célja, hogy a házasságot védje (uo. 132. o.). Továbbá nincs szó arról, hogy a homoszexualitás az egyén általános jellemzője lenne. „Amit a Leviticus megtilt, az nem a mai értelemben vett homoszexualitás (vagyis állandó beállítottság), hanem a heteroszexuálisok által végrehajtott homoszexuális cselekedetek (mint például az 1Móz 19,4–5-ben leírt molesztálás).” (MACCOBY 1998)

De itt még többről van szó. A fenti elemzés két további indokot szolgáltat arra, hogy a Leviticus miért nem ad alapot a homoszexuálisok közösségből való kizárásához. Az első, amit az imént láttunk, vagyis hogy 3Móz 18. és 20. fejezetei konkrét bűnöket ítélnak el, mivel azok idegen nemzetek bálványimádó kultuszaihoz kapcsolódnak. A másik pedig az, hogy szekuláris kontextusban a szexuális aberráció immoralis ugyan, de nem kevésbé visszataszító, mint más bűnök. Egy további érv merül fel, ha a büntetéseket vesszük sorra. A 18. fejezet megnevezi

⁴ Lásd még 1Kir 14:22,24; 2Krón 20,35,37.

⁵ A görög-perzsa háború 2,46. Ford. Muraközi Gyula.

a bűnöket, a 20. fejezet megnevezi a büntetéseket. A 20. fejezetben ezek szerint kerülnek csoportosításra a bűnök. A Moloknak szánt gyermekáldozat büntetése megkövezés; a varázslók és mágusok kiirtásra kerülnek; öt bűn büntetése halál: apa vagy anya megátkozása, a házasságtörés, közösülés apóssal vagy mennyel, a homoszexuális aktus és az állattal történő közösülés. A leánygyermekkel vagy annak anyjával történő közösülés büntetése megégetés.⁶ Ebben a felsorolásban a homoszexuális tettek ugyanolyan súlyos bűnnek számítanak, mint a házasságtörés vagy a vérfertőzés. Se többnek, se kevesebbnek. A szexuális aberráció elítélése, ami az idegen kultuszokkal kapcsolatban jelentkezett először, természetesen érvényes a gyülekezet tagjainak magánjellegű viselkedése vonatkozásában is. A kapcsolat mindkét irányban érvényes: a szodómia ellen a szekuláris kontextusban kimondott ítélet egyben az idegen istenek elleni támadás is, mivel azok obszcén rítusai a szodómiát is magukban foglalják. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy az a közösség, amelyik a Leviticus alapján nem tűr meg sorai-ban homoszexuálisokat, ugyanígy kell eljárjon például a házasságtörőkkel szemben.

A sarokkő

A 19. fejezet nagyon más. A 18. és 20. fejezetek azt parancsolják az embereknek, hogy tartsák meg az Úr törvényeit és parancsait (18,4.5.26; 20,7–8.22), és legyenek szentek (20,7.26). Ugyanakkor ezekben a keretező fejezetekben csak egyetlen utalást találunk a kontextusra (20,25-ben a tisztátalan állatokra történő utalás kapcsán). Ezzel szemben a 19. fejezet határozott parancsai révén az idegen kultuszokról Izrael kultuszára tereli a figyelmet. Fontos, hogy a szent életre (19,2) és a Úr törvényeinek és parancsainak követésére szóló felhívás (19,19.27) biztosítja a folytonosságot, ugyanakkor itt mégis sok pozitív, megvalósítandó parancsolat található: tiszteld apádat és anyádat (3. vers); tartsd meg szombatjaimat (3. vers); áldozd békeáldozatot, és hogy az elfogadható legyen, csak az első és második napon egyél belőle (5–6. vers); földed és szőlőd aratás utáni maradékát hagyd hátra a szegénynek és az utazónak (9–10. vers); féld Istent (11. vers); igaz módon ítélj (15. vers); érvelj a szomszédoddal (17. vers), szeresd szomszédodat (18. vers); hozz bűnért való áldozatot, hogy a pap engesztelést szerezzen érted (21–22. vers); a fiatal fák termését áldozd az Úrnak a negyedik évben, és

az ötödikben egyed azok termését (25. vers); szent helyemet tiszteljétek (30. vers); tisztelt az idős embert, és féld Istent (32. vers); szeresd az idegent, mint magadat (34. vers); és igaz súlyokat és mértékeket használj (36. vers). Ebben a fejezetben sok szó esik a személyes attitűdökről, a szeretetről, gyűlöletről, tiszteletről, félelemről és arról, hogy nem tartunk haragot, ami ismételten azt jelzi, hogy az előző és a következő fejezettől eltérően ennek a fejezetnek a tartalma az egyéni hívőhöz szól.

A 19. fejezet és a Leviticus más fejezetei közötti másik fontos különbség az „*én vagyok az Úr*” refrén gyakori használata. Van, amikor magában áll a formula, van, amikor hozzá kapcsolódnak a „te Istened” szavak. A 18. fejezetben ötször jelenik meg (4., 5., 6., 21., 30. vers), míg a 20. fejezetben kétszer (7–8. vers). A 19. fejezetben azonban tizennégy alkalommal választja szét a szövegrészeket.⁷ A számszerű indikátorok iránt érdeklődő bibliatudósok számára (WARNING 1999) ez a kétszer hetes elrendezés lehet a 19. fejezet központi szerepét leginkább alátámasztó érv.

Amennyiben ezeket a formulákat fontos szövegegyeségek retorikai szétválasztására használják, úgy képességeimet meghaladó feladat lenne feltárni mindennek a jelentőségét. Én azonban úgy gondolom, hogy meglehetősen szabadon lettek szétszórva a szövegben, mint a drágakövek vagy a díszek a szent sátorban, amelyek a helyszentségét hivatottak jelezni. Általánosan ismert tény, hogy a külső udvar felől a szent hely felé haladva, majd innen tovább a szentek szentje felé a szent sátor építéséhez egyre értékesebb és ritkábban fellelhető anyagokat használtak fel. Talán Leviticus 19. fejezetének szűksége van erre a többletdíszítésre, mivel a 18. és 20. fejezetek átkaival összehasonlítva túl szelídnek, erőtlennek tűnne. A szentséggel való összekapcsolódás a fejezet bevezetőjében („*Szentek legyetek, mert én, az Úr, a ti Isteneitek szent vagyok*” – 19,2) és a 20. fejezet végén található („*És legyetek nékem szentek, mert én, az Úr, szent vagyok*” – 20,26), ami által egy mindkét fejezetet magában foglaló keret jön létre. Vagyis a 19. és a 20. fejezet mutatja be, mit is jelent a szentség.

A 19. fejezet áttekinti és előtérbe állítja a Leviticusban már korábban bemutatott törvényeket. Azzal indul, hogy a szülők tiszteletére szólítja fel az embereket, hogy megtartsák a szombatokat, és hogy ne forduljanak bálványokhoz (1–4. vers). Ezt követően az 5–8. versekben az isteni igazságszolgáltatás a kegyelemmel keveredik: az Úr népének tagjai arra kapnak felhívást, hogy legyenek

⁶ A francia antropológusnak, Françoise HÉRITIER-nek a vérfertőzéssel kapcsolatos ókori hozzáállást feltáró alapvető munkája szerint (1997) ennek a legviszataszítóbb formája az volt, amikor ugyanaz a férfi két egymással első fokú rokonságban lévő nővel (például anyával és lányával vagy lánytestvérekkel) közösült.

⁷ Az „*én vagyok az Úr, a te Istened*” ebben a fejezetben hétszer jelenik meg (3., 4., 10., 25., 31., 34., 36. versek). Az „*én vagyok az Úr*” szintén hétszer jelenik meg, mindig a törvények egy-egy csoportja után (12., 14., 16., 18., 28., 30., 32. versek). Végül a fejezet legvégén újra, összefoglaló módon megjelenik a 37. versben: „*Tartsátok meg azért minden rendelésemet és minden végzésemet, és cselekedjétek azok szerint. Én vagyok az Úr.*”

olyan könyörületesekek egymással, mint az Úr velük. Például a 7. fejezet 16–18. verseiben már olvastuk az áldozat szent maradékáról szóló tanítást, de akkor nem kaptunk magyarázatot e törvény jelentéséről. Az itt megjelenő tanítás szerint az áldozati lakoma résztvevőinek nem szabad felhalmozniuk az ételmet, hogy még a harmadik napon is legyen mit enniük. A 19. fejezet 5–8. versei nélkül, amelyekben a törvény újra elhangzik, mindez úgy tűnne fel, mint érthetetlen bűn. De itt párhuzamba van állítva az aratás maradékával kapcsolatos tanítással, amely arra kötelezi a gazdát, hogy az aratásából szándékosan hagyjon hátra egy részt a szegények számára (19,9–10). Így megérthetjük, hogy az egészségügyi materializmus nem magyarázza meg a szabályt, hogy annak semmi köze ahhoz, hogy a melegebb éghajlaton hogyan megy tönkre az étel. Ami bűnös dolog, az maga a javak felhalmozása. A szabály a lakoma szélesebb körű szétosztását kényszeríti ki.

Az itt található tanítás nem az, hogy a szentség csak a kultuszra tartozik, hanem hogy amit a szentség a tisztán kultikus környezetben megkövetel, az megfelel annak, amit Isten népe tagjainak egymással szekuláris kontextusban kell megcselekedniük. Az embereknek Isten és egymás számára végrehajtott cselekedetei közötti párhuzam teológiailag nagyon gazdag. Röviden megfogalmazva, a rituális törvények alapja az igazságosság. Másol, a Leviticus 5–6. fejezeteiben a tolvajlás, hazugság, hamis vád, hamis eskü elleni bírói törvények a bűn- és vétekáldozat kapcsán vannak megfogalmazva. Amikor a 19. fejezet 11. versében újra megjelennek, a tolvajlás, csalás és hazugság elleni parancsolat – ugyanebben a versben – az Isten nevére történő hamis eskü tiltásával párhuzamba szerkesztve található meg. Az Istennel szembeni igazságos viselkedés és az embertárssal való igazságos viselkedés egymás mellé állítása nem véletlen. Valójában ez a fejezet érvényteleníti a szekuláris és a rituális közötti megkülönböztetést: minden, amit az emberek nap mint nap, szombatról szombatra cselekednek, a szent életvitelről szóló parancsolatnak való engedelmesség fényében történik.

A 19. fejezet Isten parancsairól beszél, de az igazságosság absztrakt fogalmát nem használja. Mégis úgy foglathatjuk össze, mint az igazságosságról szóló fejezetet, mivel ez az absztrakt kifejezés magában foglalja az itt bemutatott példák szerinti viselkedést és cselekedeteket. Az igazságosság ebben a fejezetben bemutatott fogalma a méltányosság elvén nyugszik. Néhány fejezettel később a *ius talionis* „szemet szemét, fogat fogért” elvével találkozunk (24,17–22). De mire az olvasó erre a pontra érkezik, a 19. fejezet már figyelmeztette, hogy a méltányosságot mindig szem előtt kell tartani. Nem méltányos úgy kezelni egy vakot, mintha látna, egy idős embert, mintha fiatal lenne, egy mozgássérültet, mintha tudna futni stb. Úgy vélem, ide tartozik még az állatok keresztezése,

a kétféle maggal történő vetés, a kétféle szövetből készült ruhadarabok viselete (19,19) és a szabad ember és a rab-szolganő közösülése (19,20–22).

Az egyes fejezetek összefoglalója megismétli a méltányosságról szóló tanítást: „*Ne kövessetek el igazságtalanságot az ítéletben, a hossz mértékben, súly mértékben és úrmértékben. Igaz mérték, igaz font, igaz efa és igaz hin legyen közöttetek.*” (19,35–36) Ez egybecseng a Deuteronomiummal: „*Ne legyen a te zsákdobban kétféle font: nagyobb és kisebb. Ne legyen a te házádban kétféle efa: nagyobb és kisebb. Teljes és igaz fontod legyen néked; teljes és igaz éfád legyen néked...*” (25,13–15) Ehhez hasonlóan a Példabeszédek 11. fejezet 1. versében ezt találjuk: „*Az álnok font utálatos az Úrnál; az igaz mérték pedig kedves néki.*” (Vö. Péld 16,11; 20,10.23)

Amennyiben a Leviticus a szent sátor arányainak megfelelő irodalmi felépítéssel rendelkezik, akkor a 18–20. fejezetek az első elválasztó függöny mögé tett lépésnek felelnek meg, amikor a szent sátor középső része tárul fel. A timpanonos szerkezet alapján a Leviticus tanítását a középső, 19. fejezetben kell keresnünk.⁸ Ebben a középső fejezetben pedig ezt olvassuk: „*...szeressed felebarátodat, mint magadat*” (18. vers). Ez a szabály – amely lenyűgözi azokat a keresztényeket, akik nem tudták, hogy az Ószövetségből származik – itt úgy tárul fel előttünk, mint a szentségről szóló tanítás sarokköve.

Fordította: Kocsis Péter

Hivatkozott művek

- COHN, Robert L. 1981. *The Shape of Sacred Space. Four Biblical Studies*. Scholars Press, Chico. (AAR 23.)
- DONIGER, Wendy 1990. The Tale of the Indo-European Horse Sacrifices. *Incognita*, 1. évf. 1. sz. 18–37. o.
- DOUGLAS, Mary 1999. *Leviticus as Literature*. Oxford University Press, Oxford.
- HÉRITIER, Françoise 1997. *Les Deux Soeurs et leur Mère*. Odile Jacob, Paris.
- MACCOBY, Hyam 1998. Leviticus and abomination. *Times Literary Supplement*, szeptember 11. 17. o.
- MYRES, J. L. 1953. *Herodotus, Father of History*. Clarendon Press, Oxford.
- SHOKEID, Moshe 1995. *A Gay Synagogue in New York*. Columbia University Press, New York.
- TIGAY, Jeffrey H. 1996. *Deuteronomy*. Jewish Publication Society, Philadelphia.
- WARNING, Wilfried 1999. *Literary Artistry in Leviticus*. Brill, Leiden. (Biblical Interpretation Series 35.)

⁸ A 19. fejezet egy további, szerkezeti funkciót is betölt: ellensúlyozza és támogatja a 26. fejezetet. Az Istennek a néppel kötött szövetségének elve e két fejezet között kerül bemutatásra.

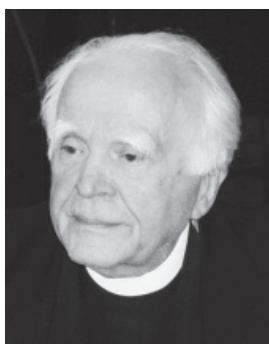
Természettudomány–teológiai arcképcsarnok VIII.

Jáki Szaniszló László és a természettudomány gödeli korlátai

■ SZAKÁCS TAMÁS

Bevezetés

Ezúttal könnyebb dolga van annak, aki háttéranyagokat keres arcképcsarnokunkon túl is, mivel végre egy magyar származású pap-fizikus áll előttünk, aki ugyan a II. világháború után elhagyta hazánkat, de a rendszerváltás után sok könyve magyarul is megjelent. Sorozatunk előző részéhez hasonlóan nem a természettudomány felől érkezett a teológusi pályára, hanem éppen fordítva. Pannenberghhez hasonlóan a filozófiát felsőfokon is tanulta, ám a természettudományokba tőle eltérően nem pusztán önképzés révén dolgozta be magát, hanem papi és teológiai tanári pályája mellett lett fizikussá, a teológia után e területen is doktori fokozatot szerezve. Egyetlen mondatba zsúfolva örökségét leginkább azt mondhatjuk el róla, hogy világos és sajátos módszertani határvonalat húzott (egzakt) természettudomány és teológia között, ugyanakkor sokat foglalkozott a kettő kapcsolatával is.

Életútja

Jáki Lászlóként Győrött született 1924. augusztus 17-én.¹ Édesapja a győri városházán tevékenykedett köztisztviselőként, édesanyja a háztartást vezette, és gondoskodott az öt gyerekről: egy-egy bátyja, nővére, öccse és húga volt.

A győri Czuczor Gergely Bencés Gimnáziumba járt (1934–1942). Bátyjával, Zénóval együtt itt szeretett bele a fizikába. Már ekkor lelkesen tanulmányozta a hajdani bencés tudós-pap, Jedlik Ányos munkásságát.

1942. augusztus 6-án lépett be a bencés rendbe (két testvére, Jáki Imre Zénó és Jáki Teodóz szintén bencés szerzetes volt), és a főapáttól a Szaniszló nevet kapta,² majd 1947-ben ünnepélyes fogadalmat tett.

1947-ben előjárói utasításra néhány társával együtt Rómába ment tanulni, ahol a bencések Pápai Szent Anzelm Egyetemének teológiai fakultásán végezte egyetemi tanul-

mányait, majd 1950-ben ugyanitt doktorált. 1948. június 27-én szentelték pappá Assisiben.

Rendje utasítására az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le, ahol a Szent Vince Főapátság teológiai főiskoláján rendszeres teológiát és francia nyelvet kezdett tanítani 1951-től, de négy év után súlyos egészségi problémái miatt vissza kellett vonulnia a tanítástól (mandulaműtétet követő komplikációk miatt gégeműtetre került sor, és szinte elvesztette a hangját egy évtizedre; saját szavaival „írásra kényszerített” ember lett). Eközben – missziói elkötelezettségtől fűtve – hat magyar szerzetestársával megalapította a woodside-i bencés prioriatust, amelynek 1957 és 1960 között könyvelője volt.

Még a tanítás mellett kezdte el ugyanitt fizikai tanulmányait, 1954-ben szerzett diplomát. A New York-i Fordham Egyetemen a Nobel-díjas osztrák emigráns, Victor F. Hess szárnyai alatt doktorált atomfizikából 1957-ben. Saját bevallása szerint ez az egyetlen kísérleti fizikához tartozó munkája, amúgy elméleti téren alkotott. Ugyanakkor épp a sok mérés elvégzése vezetete el arra a definícióra, amelyben az egzakt tudományokkal szembeni követelményt jelölte meg a későbbiekben minduntalan: „mozgásban lévő dolgok mennyiségi sajátságainak mennyiségi vizsgálata”.³ Ennek (deuterokanonikus) írásbeli alapját Bölcs 11,20-ban találta meg: „... a Bölcsesség Könyvében az áll, hogy az Isten mindent mérték, szám és súly szerint, vagyis matematikai paraméterek mentén rendezett el.” (JÁKI 1992b, 111. o.) Az egzakt tudományok szerinte ezzel a mottóval-irányelvvel jellemezhetők: „Amit Isten mértékkel teremtett, csak mérésekkel igazolható.” (BENCZE 1996) Posztdoktori kutatásait tudományfilozófiából és -történetből végezte a Stanford Egyetemen és a Princetoni Egyetemen,⁴ utóbbin 1961 és 1965 között volt kutató a katolikus káptalan Aquinói Intézetében, 1963-tól pedig nyilvános rendes tanár. 1965-ben, amikor *A fizika látóhatára* már nyomdában volt, a Seton Hall Katolikus Egyetem dékánja adjunktusnak nevezte ki (azzal az íratlan megbízással, hogy heti egyetlen szeminárium tartása mellett az írást folytatja), majd

¹ Jáki Szaniszló. *Wikipédia*. https://hu.wikipedia.org/wiki/J%C3%A1ki_Szaniszl%C3%B3.

² Jáki Szaniszló OSB. *Bencés Diákok Győri Egyesülete*. <http://bdgy-egyor.hu/15-hires-bencesek/103-jaki-szaniszló-osb>.

³ COLOMBO, Antonio: From Győr to Madrid. A Biographical Sketch of Father Stanley Jaki. Stanley L. Jaki. <http://www.sljaki.com/biographies/america-colombo.html>.

⁴ Stanley Jaki. *Wikipédia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Stanley_Jaki.

1971-ben a fizika tanára lett. Közben a Princetoni Egyetemen és más egyetemeken is végzett kutatásokat – pl. Yale, Harvard, Sorbonne vagy a római Gregoriana Pápai Egyetem –, és mint vendégtanár tanított. Mintegy félszáz egyetemen tartott vendégelőadásokat szerte a világban, és mintegy huszonöt konferencia meghívott előadója volt.

2009 tavaszán a római Apostolok Királynéja Pápai Egyetemen tartott előadás-sorozatot. Közben hétvégére Varesébe ruccant ki barátaihoz. Rómába visszatérve rosszul érezte magát, de folytatta a programját. Az előadások végeztével Madridba utazott néhány barátjához, akik köszöntve őt, felismerték, hogy azonnali orvosi beavatkozásra van szüksége, és rögtön az intenzív osztályra vitték – az orvosok megállapították, hogy még Rómában szívinfarktuson esett át, és szíve kritikus állapotba jutott, meg is mütöttek. 2009. április 7-én, nagyhét keddjén, 84 évesen elhunyt négy barátja társaságában. Temetésére, amelyre a világ minden tájáról érkeztek emberek, április 29-én került sor a Pannonhalmi Főapátságban.⁵ A Boldogasszony-kápolna kriptájában nyugszik.

Munkássága

Sorozatunknak megfelelően most elsősorban nem a tisztán teológiai munkásságát emeljük ki, hanem annak a természettudományokkal való viszonyát taglaló fejezeteit. Több könyvet és tanulmányt írt, amelyekben a fizika időszerű problémáit, a természettudományok kölcsönhatásait, a hit és a tudomány viszonyát, a hit mai érvényességét és jogosultságát tárgyalta. Aki konkrét témát keres írásaiban, az talán terjengősnek és csipkelődőnek érezheti stílusát – viszont témérdek tudománytörténeti részletet találhat nála.

Első jelentős műve *A fizika látóhatára* volt, amely 1966-ban jelent meg (magyarul: JÁKI 2004a). Tekintélyes és vitatott személyiséggé vált azzal, hogy a nyugati tudomány történetének egy olyan új elbeszélése mellett érvelt, amely mélyen felkavarta az általános nézetet. Elengedhetetlennek tartja Krisztus megszületését ahhoz, hogy az ősi kultúrákban történt halva születések után végre életképesen megszülessen a modern tudomány. (Magyarul röviden ezt is kifejti JÁKI 2010, 53–69. o.) Az ősi kultúrák világgépével szemben, amelyek örök, ciklikus kozmoszt és időt vallottak, a zsidó-keresztény kultúra a teremtéstan révén véges és lineáris időt vallott (MAURO 2009).

Sokszor hangoztatta azt az „antiparafrazist”, amelyet Pauli mondott Einsteinnek: „Amit Isten szétválasztott, azt ember ne kösse össze.” Határozottan kiállt amellett is, hogy már a kérdésfelvetés, hogy be tudja-e bizonyítani a tudomány Isten létét, a fejekben levő súlyos zűrzavarról árulkodik.

A természettudományhoz csak az egzakt tudományokat

sorolja, ezért a kémiának is csak egy részét tekinti annak, a biológiában a biokémiát és biofizikát hamarosan egzakttá válónak véli, az evolúciót csak igen hiányosan tekinti egzakt tudománynak, a humán tudományokat és vele együtt a teológiát egyáltalán nem tekinti egzaktnak, és tudománynak is csak annyiban, amennyiben megmaradnak az észszerű érvelés keretein belül. A hidat abban látta, hogy „a keresztényen hit adta a gyújtószikrát, amely lehetővé tette a tudomány létrejöttét” – ez esetben viszont „a kettő között nem lehet benső ellentét” (JÁKI 2014, 51–52. o.).⁶

Az evolúció kapcsán fontosnak tartja, hogy – nagyon körültekintően – elkülönítsük a kvantitatív tényezőkkel kifejezett tudományos elméletet a vele szorosan összefonódott ideológiától (JÁKI 2002). Nagy eredményei között tarthatjuk számon, hogy a kozmológiában (és az evolúció kapcsán is) rámutatott sok filozófiailag téves elképzelésre (megjegyzendő: a maga erősen tomista filozófiai alapállásából megszólalva).

Témérdek híres egyetemen tartott előadást, műveit még kínaira is lefordították. Volt Olbers-előadó 1970-ben Brémában (JÁKI 1969), az Edinburgh-i Egyetemen Gifford-előadó, tartott előadás-sorozatot Oxfordban, a Yale Egyetemen, de számos más egyetemen is működött előadóként vagy tiszteletbeli tagként – Magyarországon is: szülővárosában sokszor volt előadó, valamint 1996–2005 között 48 előadásból álló kurzust vezetett a katolikus vallás alapkérdéseiről a Budapesti Egyetemi-Főiskolai Lelkészség szervezésében. Nem volt könnyű személyiség, itthoni előadásain csak kérdezni engedett, vitatkozni nem... (BARTALOS 2017) Írásaira is jellemző a csípős kritikai hajlam, sokan emlegették, hogy „nem viselhette az ostobákat”.

1970-ben a Rockefeller Egyetemről megkapta a Lecomte du Nouy-díjat, 1987-ben pedig a teológia és természettudomány Nobel-díjának számító Templeton-díjat ítéltek neki. 1990-ben nevezte ki II. János Pál a Pápai Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává. Levelező tagja volt sok tudományos társaságnak. 1997-ben megkapta az MTA Széchenyi István-émlékplakettjét, 2005-ben pedig Magyarország Köztársasági Elnökének Érdemérmét. 2000-ben Győr díszpolgára lett.

Kiadót is hozott létre külföldön (Real View Books) és itthon (ValóVilág) is. Még életében indította el a www.sljaki.com honlapot, amelyen műveinek lehet utánanézni.

Kedvenc alakjai voltak a teológia és természettudomány területéről, könyvet is szentel nekik: Galilei, Chesterton, Duhem, Newman.

⁶ A teológia által adott szikrát tulajdonképpen abban látja, hogy Jean Buridan a Bibliára, a teremtéstörténetre hivatkozva fogalmazta meg elsőként a tehetetlenség törvényét, amelyet aztán három és fél évszázaddal később Newton axiómává tett, akinek *Principiája* által született meg a modern természettudomány. (Lásd JÁKI 2014, 57. o.)

⁵ A Pápai Tudományos Akadémia üzenete Jáki Szaniszló halálára.

Jáki hozzájárulása a kozmológia és teremtés témájához

A teremtéssel és tudományos keletkezési elméletekkel kapcsolatos nézeteit – részletes tudománytörténeti értékeléssel – magyarul leginkább JÁKI 1992b alapján lehet áttekinteni, angolul pedig JÁKI 1974 és 1992a alapján. Utóbbi műben a teremtéstörténet kapcsán sok magyarázatot elítél, az óegyháztól kezdve a modern exegetákig – hangsúlyozza, hogy a bibliai szöveg sem mítosznak, sem tudományos leírásnak nem tekinthető, ezek révén csak cseberből vederbe eshetünk. A teremtéstörténet lényege, hogy a világot Isten teremtette a semmiből, és hogy a teremtmények között az ember különleges szerepet tölt be, ezért is kerül hangsúlyosan kifejtésre a szombat teológiája a hat nap leírásában, amely a Teremtő iránti hódolat napja. Éppen ezért a teremtéstörténetet sem összeegyeztetni, sem szembeállítani nem érdemes a kozmológiával.

E művében is hivatkozott Augustinus teremtésmagyarázatára, miszerint ha a Biblia szövege ellentétbe kerül a tudomány eredményeivel, akkor előbbi értelmezését kell átgondolni, jelképesen felfogni. Tomista filozófiai alapon állva azt is kiemeli, hogy mivel az Univerzum metafizikai fogalom – ugyanis senki nem helyezkedhet azon kívülre, hogy megfigyelje –, ezért nem is képezheti a tudomány tárgyát. Mivel a teremtés metafizikai (sőt teológiai) fogalom, erről a kozmológia semmit sem mondhat, nem adhat választ arra, miért is épp ilyen ez a világ – még a *regressus ad infinitum* sem adhat tudományos választ, csupán kitérést a kérdés elől.

Legfőképpen azt veti a fizikusok szemére, hogy elhúzódnak a filozófiai, episztemológiai témáktól. Kivételt képez talán Bohr, akit pedig épp azért kritizál élesen, mert (szerinte téves) filozófiai magyarázatot szolgáltatott a kvantumelmélet számára – igaz, néha úgy tűnik, egyenesen félreértelmezi a bohri kijelentéseket. Szinte azt mondhatnánk, hogy nem említ meg olyan fizikust, akit ne marasztalna el ilyen vagy olyan okból... Szerinte a modern kozmológia ugyanis egyfajta alagúteffektus módján töri át a határozatlansági relációra alapozott virtuális részecskék révén azt a végtelen méretű gátat, amely a „semmi” és a valóban létező között feszül (JÁKI 1992b, 134–137. o.). Tulajdonképpen a maga tomista (metafizikai) realista felfogása és a kritikai realista felfogás különbségének köszönhető e kritikája. (Kritikai realista felfogásban az ismeretelmélet modellezi a valóságot, a fizikai realizmus ellenben azonosságot vall.)

Érdekes végigvenni azt a gondolatsort, amelyben az ókori görögöktől kezdve világunk sokféle csodálatra méltó, szerencsés sajátosságát mutatja meg – így vezeti fel az ún. antropikus elvet. Logikájának érdekessége, hogy nemcsak a természet sajátos-szerencsés együttállásait nevezi meg, mint például a Hold és a Nap látszó méretének egyezése, de éppígy a tudománytörténet egybeeséseit is, amelyek

nélkül egy-egy új felfedezés bizonyára csak később, más személyek által történt volna meg. Az antropikus elvet – főleg annak erős változatát – mint idealista filozófiát és antropocentrizmust illúzióknak tartja (JÁKI 1993, 96–127. o.). Nem tartja többre az ún. felbukkanó tulajdonságokat sem (uo. 138–139. o.) – úgy tűnik, azért, mert e filozófiában népszerűvé lett fogalom is a kvantummechanika gyermeke. (Arról van szó, hogy például egy molekula tulajdonságai nem származtathatók pusztán az azt alkotó atomok tulajdonságaiból.)

Bencés hűséggel kifejti, hogy szerinte egyedül a katolikus egyház veszi komolyan a kozmológiai istenérvet. Világi vonatkozásban is felfedezi az ellenséges légkört akár a humanizmusban is, de éppígy a modern kozmológusok is elutasítják Isten létét. A komplementaritásban bizonytalanságot lát Jáki, és ezt tartja a kozmológiai istenért körüli bizonytalanság kulcsának. Istenbizonyosság pedig szerinte csak a valószínűségi bizonytalanságok nélkül lehetséges, Isten létevel csak a realizmus összeegyeztethető... Egy tomista szerzetes esetén nincs is miért csodálkozni azon, hogy Aquinói öt útját elengedhetetlennek tartja.

Jáki és a Gödel-tételek árnyéka

Mivel Lecomte du Nouy-díját leginkább *A fizika látóhatára* (2004a) elismeréseként kapta,⁷ természetes, hogy e művével kapcsolatos téma is egyik kiemelt pontunk fókuszában álljon. Tulajdonképpen elsőként hívta fel a figyelmet már 1966-ban a Gödel-tételek tudományelméleti következményeire. Úgy fogalmazott, hogy sok kozmológus szerint Gödel árnyéka nem elég hosszú ahhoz, hogy elérje őket (JÁKI 1992b). Filozófusok is, fizikusok-kozmológusok is figyelmen kívül hagyják Gödelt (JÁKI 1992b, 113–114. o.), mert a tételek következménye, hogy a világ kontingenciája elvileg sem lesz sosem cáfolható – e kontingenciát a keresztény hit vallja, hiszen Isten mindenhatóságából következik.

JÁKI (2004a) részletes tudománytörténeti áttekintés során mutatja be a modern fizikát, mint amelynek lényeges eszköztára a matematika, utóbbinak pedig alapvető részét alkotja az aritmetika. Gödel gondolatmenete tartalmazza a számelméletet, ugyanis egy rendszert alkotott az összes matematikai kifejezés megszámozására. Ezután kimutatta, hogy léteznek olyan (pl. önhivatkozó) állítások, amelyekhez nem rendelhető semmilyen szám, amely akár a bizonyításukat, akár a cáfolatukat tartalmazná. Akár igazként, akár hamisként hozzávehetjük axiómarendszerünkhöz anélkül, hogy ellentmondásos rendszerhez jutnánk. (Már-mint a rendszeren belül, a kétfajta rendszer természetesen ellentmond egymásnak.) Másrészt mindig léteznek olyan

⁷ A Nouy-díjban szerepet játszott még *Az agy, az elme és a számítógépek* is (2011, angolul 1969).

állítások, amelyek igazak ugyan, de nem bizonyíthatók be; így hát egy matematikai rendszer képtelen bizonyítani a saját ellentmondásmentességét, mert egy ilyen állítás mindig az első tétel körébe esik.

Sokan pesszimistán fogták fel a tételeket – mert véget vetettek annak a pozitivistá álomnak, miszerint a tudomány fejlődése töretlen, és idővel minden problémát meg fog oldani. Gödel számára viszont tételei rámutattak arra, hogy a tudomány sosem lehet képes arra, hogy Isten létét megcáfolja – számára tételeinek leginkább a teológiai hozadéka jelentett sokat. Miközben Jáki is felhívja a figyelmet arra, hogy Isten létének bizonyítása Gödel tételei miatt sem lehetséges, ugyanakkor a nyitott kapura is felhívja a figyelmet: „Ezen a kozmikus esetlegességen alapul Isten létének »bizonyítása« vagy inkább a következtetés, hogy Istennek léteznie kell, hogy bármi más, legalább anyagi is létezhesék.” (JÁKI 2014, 36. o.)

Láthatjuk hát, miért is hangsúlyozta már három évtizeddel Hawking előtt, hogy lehetetlen olyan mindent átfogó fizikai elméletet alkotni (legyen szó akár a húrelméletről, akár az ún. mindenség elméletéről), amely lehetővé tenné, hogy a világ egészét (összes természettörvényét) deduktív módon levezessük. (Hetesi Zsolt kifejezésével ez a Jáki–Gödel-tétel.⁸)

A fizika kvantitatív és a teológia nem számszerűsíthető volta miatt filozófiai rés nyílt természettudomány és teológia között. Az ún. „hézagok Istene” ábrándja ott keresi Istent, ahol a tudomány aktuális állása tudás híján van; de a tudomány fejlődésével-bővülésével ennek a „hézagbálynak” minduntalan hátrálnia kell. Gödel azonban olyan lehetőségre hívja fel a figyelmet, ami épphogy nem a tudomány nem tudásából, hanem a tudásából következik, így olyan filozófiai alapra mutat rá, amelyből nem kell folyton visszahúzódnia a teológiának.

A Gödel-tételek miatt az Univerzum, ha racionálisnak tartjuk, mindig nyitott – keresztény olvasatban tulajdonképpen nyitott Istenre mint Teremtőre. A másik lehetőség, hogy az Univerzum nem racionális. Ez esetben azonban, ha nem is logikai szükségszerűségként, ám még mindig fennáll a lehetősége annak is, hogy nyitott legyen a Teremtőre! A Gödel-tételek szabadon hagyják a választást, így tulajdonképpen tudományos alapot nyert, hogy például a teizmus és ateizmus közötti döntés nem tudományos kérdés, hanem kiindulópont kérdése. A természettudomány és teológia kapcsolatában is komolyan kell vennünk, hogy nem létezhet mindenre – például a vallásra is – kiterjedő természettudományos elmélet; sok hamis szembeállítás elejét lehetne venni pusztán ennek a matematikai igazságnak a gondolkodásunkba való átültetésével.

Felhasznált irodalom

- A Pápai Tudományos Akadémia üzenete Jáki Szaniszló halálára. *Magyar Kurír*, 2009. április 30. <http://www.magyarurir.hu/hirek/papai-tudomanyos-akademia-uezenete-jaki-szanszlo-halalara>. (2018. augusztus 9.)
- BARTALOS Tamás 2017. *Jáki Szaniszló & Jáki Zénó*. http://czuczor-gyor.sulinet.hu/wp-content/uploads/2017/06/bartalos_jaki-szanszlo_jaki-zeno.pdf. (2018. augusztus 13.)
- BENCZE Gyula 1996. Amit Isten mértékkel teremtett, csak méresekkel igazolható. Beszélgetés Jáki Szaniszlóval, a Pápai Tudományos Akadémia tagjával. *A Természet Világa*, 8. sz. 361. o. Web: <https://www.kfki.hu/~cheminfo/hun/teazo/hisz/jaki.html>.
- COLOMBO, Antonio: *From Győr to Madrid. A Biographical Sketch of Father Stanley Jaki*. <http://www.sljaki.com/biographies/america-colombo.html>. (2018. augusztus 16.)
- JÁKI, Stanley 1969. *The Paradox of Olbers' Paradox*. Herder & Herder, New York.
- JÁKI, Stanley 1974. *Science and Creation. From Eternal Cycles to an Oscillating Universe*. Scottish Academic Press, Edinburgh.
- JÁKI, Stanley 1992a. *Genesis 1 Through the Ages*. Thomas More Pr.
- JÁKI Szaniszló 1992b. *Isten és a kozmológusok*. Ecclesia, Budapest.
- JÁKI Szaniszló 1993. *Mi az egész értelme?* Ecclesia, Budapest.
- JÁKI Szaniszló 2003. *Egy elme világa. Szellemi önéletrajz hitről és tudományról*. Kairosz, Budapest.
- JÁKI Szaniszló 2004a. *A fizika látóhatára*. Kairosz, Budapest.
- JÁKI Szaniszló 2004b. Egy megkésett ébredés: Gödel a fizikában. *Fizikai Szemle*, LIV. évf. 10. sz. 338. o. Web: <http://fizikaiszemle.hu/archivum/fsz0410/jakio410.html>.
- JÁKI Szaniszló 2010. *A Teremtő megpihent a hetedik napon. A Teremtés könyve 1. fejezetének kulcsa*. Kairosz, Budapest.
- JÁKI Szaniszló 2011. *Az agy, az elme és a számítógépek*. Kairosz, Budapest.
- JÁKI Szaniszló 2014. *A tudomány és a vallás kapcsolatának ábécéje*. Kairosz, Budapest.
- JÁKI Szaniszló OSB. *Bencés Diákok Győri Egyesülete*. <http://bdgyegyor.hu/15-hires-bencesek/103-jaki-szanszlo-osb>. (2018. augusztus 14.)
- JÁKI Szaniszló. *Múlt-kor*, 2009. november 29. <https://www.youtube.com/watch?v=iSocP62xg2s>. (2018. augusztus 8.)
- JÁKI Szaniszló 2002. Nem-darwini darwinizmus. *Jel*, 14. évf. 9. sz. 263–266. o. Web: http://web.axelero.hu/kesz/jel/02_11/darwin.html. (2018. augusztus 14.)
- JÁKI Szaniszló. *Wikipédia*. https://hu.wikipedia.org/wiki/J%C3%A1ki_Szanszlo%C3%B3. (2018. augusztus 8.)
- MAURO, Robert 2009. In Memoriam: Father Stanley Jaki. *Inside the Vatican Magazine. Catholic Exchange*. <https://catholicexchange.com/in-memoriam-father-stanley-jaki>. (2018. augusztus 17.)
- Stanley Jaki. *Wikipédia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Stanley_Jaki. (2018. augusztus 9.)

⁸ Jáki Szaniszló. *Múlt-kor*, 2009. november 29. <https://www.youtube.com/watch?v=iSocP62xg2s>.

A Krisztus-hívők Istentől való származása a jánosi teológiában

■ LÁSZLÓ VIRGIL

Születés vagy nemzés?

A γεννάω ige aktív jelentése 'nemz', 'szül', 'létrehoz' (VARGA 1996, 165. o.). Habár a magyar fordítások bevett gyakorlata az, hogy minden esetben a 'születni' értelmet feltételezik, a helyzet egyáltalán nem egyértelmű, a külföldi fordításokban ez ingadozik. Az érintett igeszakaszok: Jn 1,13; 3,3.5–8; 1Jn 2,29; 3,9; 4,7; 5,1.4.18. Akár a szülés, akár a nemzés fogalmi rendszerét vesszük alapul, egyaránt a humánreprodukció világához tartozó metaforikus forrástományból vett képekkel van dolgunk. Ami azonban különbözik, az az ábrázolni kívánt isteni tevékenység hím-, avagy nőnemű szerepköre.

A korai fordításokat tekintve az ólatin és Vulgata verziók többnyire a *nasci/renasci* kifejezéseket használják, kivéve 1Jn 5,1-ben, ahol bizonyos Vetus Latina kéziratokban a *genitus est ex eo* fordítás szerepel. A szír és a kopt fordítások esetében azonban a használt igealak ugyanúgy ketős értelmű, mint a görög esetében (MENKEN 2009, 355. o.).

A szakirodalom kifejezetten megosztott a kérdés megítélésében. Monográfiájában Dietrich von Rusam a „születés” mellett teszi le a voksát minden egyes jánosi igehely vonatkozásában. A fő érve az, hogy a jánosi irodalmon kívül az Újszövetségben az ἔκ τινος γεννᾶσθαι formula esetében az ἔκ után mindig nőnemű személy található (RUSAM 1993, 111–112. o.). BOLYKI János is születésnek fordítja, mert szerinte „a γεννάω ige activumban férfira vonatkoztatva nemzést, nőre vonatkoztatva szülést jelent, passivumban viszont születést” (2001, 73. o.). Ennek a leszűkítő álláspontnak ellentmond HEGEDŰS Zoltán és SZUTYÁNSZKI Enikő János evangéliuma fordítási kérdéseinek szentelt monográfiája, amely a passzív alaknak első helyen a 'fogantatás' jelentést tulajdonítja, második helyen a 'születik'-et (1998, 92. o.).

Rudolf Bultmann ezzel szemben inkább a 'nemzés', 'fogantatás' felé hajlik (Zeugung aus Gott).¹ Egyedül Jn 3,3–8 esetében fogalmazza meg sajátos nézetét, miszerint János forrása az 'istenti nemzés' értelmében beszélt, azonban ezt az evangélista a 'születés' képével interpretálta (BULTMANN 1941, 95–96. o.). Rudolf SCHNACKENBURG hasonlóképpen a 'nemzés' fogalma mentén gondolkodik,² Jn 3,3–8 tekin-

tetében viszont egyaránt említi mindkettőt (1972, 381–387. o.). A János-kutatásban évtizedekig etalonnak és mai napig meghatározónak számító Raymond E. BROWN viszont minden egyes esetben a 'nemződés' (to be begotten) mellett teszi le a voksát.³ Hans-Josef Klauck János első leveléhez írt kommentárjában ugyanígy tesz (gezeugt werden).⁴ Matthew VELLANICKAL monográfiájában úgy látja, hogy Jn és 1Jn szerzője szándékosan nem tesz különbséget a fogantatás és a születés mozzanatai között, ezért az 'Istentől foganni' vagy 'Istentől születni' egyaránt elfogadható, egymással felcserélhető számára (1977, 100. o.).

A kérdés eldöntésében mérőföldkönek tekinthető MENKEN 2009-es tanulmánya. Nem kevesebb mint tizenhét ókori irodalmi példát idéz görögül és angol fordításban, javasolva a Kr. u. első néhány századból, annak bizonyosságául, hogy a hellenisztikus görögben teljesen bevett volt a passzív γεννᾶσθαι hím- és nőnemű alannyal való használata, tehát a 'nemzés', 'nemződés' értelmében. A szerzők és szövegek között ott találjuk példának okáért Philónt, Pszeudo-Apolodóroszt, Memnónt, Plutarkhoszt, Pszeudo-Plutarkhoszt, Kharitónt, Lukianoszt, Phlegónt, Aelianust, Cassius Diót, Simeon testamentumát, Irenaeus egyházatyát, a Pszeudo-Klementínákat stb. (MENKEN 2009, 361–363. o.). Ezzel sikeresen cáfolja Rusam, illetve Bolyki fentebb hivatkozott érveit azzal kapcsolatban, hogy a jánosi használat csakis női ágenst feltételezhetne. „A hivatkozott szakaszokat nem befolyásolta a jánosi ἔκ θεοῦ γεννᾶσθαι nyelvezet. Ezek nyilvánvalóan megmutatják, hogy a γεννᾶσθαι ἔκ hím- és nőnemű alannyal a beszédnek egy szokványos módja volt, a »nemzettetett valaki által« értelemben.” (Uo. 363. o.)

Ezzel azonban még nem jutottunk teljes bizonyosságra, hiszen csak azt szögeztük le, hogy nincs akadálya akár a „nemzés” felől értelmezni a jánosi nyelvezetet. A döntő exegetikai érv 1Jn 3,9-ben található: Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ θεοῦ ἁμαρτιαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει· καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται. Mielőtt azonban az érv kibontására térnénk, két lehetséges ellenvetést kell tisztáznunk. Egyfelől a szövegösszefüggésből teljesen nyilvánva-

³ BROWN 1966, 3., 12., 128., 130. o.; uő 1982, 378., 384–387., 421–422., 512–513., 607. o.

⁴ KLAUCK 1991, 172., 175–177., 189., 193–194., 246–247., 283–285., 333–334., 336–337. o.

¹ BULTMANN 1941, 37–38. o.; uő 1967, 49–50. o.

² SCHNACKENBURG 1972, 208., 238–239., 377–378. o.; uő 1975, 163., 166–167., 184., 190–191., 228., 249., 251–253., 272., 279–281. o.

ló, hogy az αὐτοῦ a mondatban Istenre utal vissza, nem pedig a πᾶς névmásra. Nem lenne értelme azon személy magjának az önmagában maradásáról beszélni, aki Istentől született, illetve fogant. A másik lehetséges probléma pedig abból fakadhatna, hogy a σπέρμα, csakúgy, mint héber megfelelője, a עֶרְוָה, a 'magon' túlmenően átvitt értelemben az 'utódra' is vonatkozhat, ahogy ezt Jn 7,42, illetve 8,33.37 esetében is láthatjuk. Ha így értenénk a szóban forgó igeverset, akkor „Isten utódja” egyfelől vonatkozhatna Krisztusra, aki a hívőben marad. Ez utóbbi kép nem idegen a jánosi gondolkodástól, ahogyan azt Jn 6,56-ban vagy Jn 15,4–5-ben is láthatjuk. Azonban BROWN megfigyelését alapul véve kijelenthetjük, hogy bár Krisztusra vonatkoztatva találunk olyat az Újszövetségben, hogy Dávid magva (Róm 1,3) vagy Ábrahám magva (2Tim 2,8), olyat viszont sehol, hogy σπέρμα τοῦ θεοῦ lenne (1982, 408. o.). Egy másik elvi lehetőség, hogy ez nem Krisztusra, hanem a keresztény emberre utalna, s az ἐν αὐτῷ pedig értelemszerűen Istenre. Így érvelt először J. A. Argyle,⁵ illetve PHEME PERKINS⁶ és újabban J. de WAAL DRYDEN (1999, 85–100. o.). Ezzel szemben azonban felvethető, hogy az Újszövetség sehol nem nevezi a keresztény embert Isten magvának, hanem csak Ábraháménak (Gal 3,29; Zsid 2,6), illetve Jel 12,17-ben a sárkány által üldözött asszonyénak. MENKEN arra helyezi a hangsúlyt (2009, 365. o.), hogy a jánosi nyelvezet konzisztens abban, hogy Jézust υἱός-nak, a keresztényeket pedig τέκνα-nak nevezi.⁷ Ez igaz a szóban forgó igevers közvetlen kontextusára is, mint például 1Jn 3,1–2,8.10.23-ra. Végül pedig érdekes párhuzamként felvethető 1Pt 1,23, amely szerint a keresztények nem romlandó magból születtek újonnan (ἀναγεννημένοι οὐκ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς), illetve Jak 1,18, amely szerint Isten akarta az ő igéje által szülte újjá a keresztényeket (ἀπεκύθησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας).

Mindezek fényében jómagam is arra az álláspontra helyezkedem, hogy amiről 1Jn 3,9-ben szó van, az az, hogy Isten magja marad az emberben. Ez a „mag” pedig a sajátos jánosi nyelvezetben nagy valószínűséggel nem mást jelöl, mint Isten Szentlelkét, ahogyan az Jn 3,5.8 alapján követ-

⁵ J. A. Argyle abból a feltételezéséből indul ki, hogy 1Jn 3,9-ben Ézs 53,10 Septuaginta-beli verziójára történik utalás (ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακρόβιον). (ARGYLE 1953–1954, 62–63. o.)

⁶ PHEME PERKINS szerint a „mag” újabb példája annak a közösségi nyelvezetnek, amelynek célja, hogy megkülönböztesse a keresztényeket zsidó ellenfeleiktől. Ebből kifolyólag ez egy csoportmegjelölés, nem pedig individuális. (PERKINS 1979, 41–42. o.)

⁷ Mint láthatjuk, itt határozott különbség van a jánosi és páli szóhasználatban: a τέκνα következetesen keresztényekre vonatkoztatott használata eltér a páli υἱοί-tól. Csepregi Zoltán klasszika-filológus, egyháztörténész professzor szóbeli közlése nyomán az eltérő szóhasználatnak éppen az lehet az oka, hogy a τέκνα nem hordoz a Pálra jellemző, az Isten és ember közötti örökbefogadásra utaló konnotációkat, mint ahogy ez utóbbi gondolat a jánosi felfogásból teljes egészében hiányzik is.

keztetésként levonható.⁸ Brown általánosságban is Isten Szentlelkével hozza összefüggésbe az isteni nemzést. Ő a kulcsot ehhez a pszeudepigráf Jubileumok könyve 1,23–25-ben találja meg, amelyet ekképp idéz: „Egy szent lelket teremtek beléjük, és megtisztítom őket... Atyjuk leszek, ők pedig a gyermekeim lesznek.” (BROWN 1966, 140. o.) Bolyki János is a Szentlélek-féle értelmezés mellett teszi le a voksát azzal szemben, hogy a „mag” Isten igéje lenne: „Amiről itt szó van, az sokkal inkább a Lélek (Szentlélek) teremtő ereje, ami az újjáteremtés után bennünk marad, és további utunkat meghatározza.” (BOLYKI 2008, 155. o.)

Amennyiben tehát az 1Jn 3,9-cel kapcsolatos fent vázolt következtetéseinket elfogadjuk, akkor levonhatjuk azt a végső konzekvenciát, hogy a Jn 3,4-ben olvasható nikodémusi félreértést leszámítva a jánosi iratokban az ἐκ θεοῦ γεννηᾶσθαι kifejezést és származékait sokkal inkább célszerű lenne a „nemzés” és a „fogadás” körébe tartozó nyelvi eszközökkel fordítani, mintsem a „születéshez” tartozókkal. A metafora képi oldalán ugyanis a Szentlélek akcionaritása egyértelműen a maskulin jellegű nemzés, nem pedig a feminin szülés. Egyetlen ellenérv lenne még felhozható, s ez éppen a most hivatkozott nikodémusi példához köthető. Nikodémus félreértése ugyanis egyértelműen az anyától való születésre utal. Ennek a problémának a tisztázásához meg kell vizsgálnunk Jn 3,3 egyik kulcsszavát, az ἄνωθεν-t.

Felülről vagy újonnan?

Kétségtávol igaz, hogy az ἄνωθεν határozószó egyaránt jelenti azt, hogy 'felülről' és hogy 'ismét', 'újra' (VARGA 1996, 68–69. o.). Sokan ezért úgy látják, hogy Jn 3,3.7 esetében János szándékosan lefordíthatatlan kettősséggel operál, mind térbeli, mind pedig időbeli értelmet tulajdonítva a szónak (uo. 69. o.). BOLYKI János szerint Nikodémus félreérti Jézust, amikor az 'újra', 'még egyszer' értelemre gondol, miközben itt a 'felülről' jelentés az érvényes (2001, 114–115. o.).⁹

Ugyanakkor, ahogy arra Rudolf Schnackenburg és nyomában mások is rámutattak,¹⁰ a jánosi kétértelműség mindig ugyanazon szó egyetlen jelentésének fizikai és spirituális értelmezésével függ össze, nem pedig egy szó két különböző értelmével. Egy másik fontos érv az evangélium szóhasználatának konzisztenciájára vonatkozik, ugyanis

⁸ LENKEYNÉ Semsey Klára ezen igevers kapcsán először kijelenti: „A σπέρμα a Lélek által megelevenített ige.” Majd két mondattal később hozzáteszi: „A σπέρμα vonatkozhat a πνεῦμα-ra is.” (LENKEYNÉ 2005, 125. o.)

⁹ Igazat kell adnunk Bolyki Jánosnak, aki óvatosan céloz annak iróniájára, hogy a magyar teológiai és egyházi nyelvben, habár nem a nikodémusi félreértés nyomán, de mégis az „újjászületés” terminus terjedt el.

¹⁰ SCHNACKENBURG 1973, 381–382. o.; MENKEN 2009, 354. o.

Jn 3,31 és 19,11.23 igehelyek esetében a szó csakis és egyértelműen ’felülről’-t jelent. A harmadik megfontolandó momentum azzal kapcsolatos, ahogyan Nikodémus Jn 3,4-ben félreérti Jézus kijelentését.¹¹ Első látásra azt hihetnénk, hogy itt döntő évről van szó, lévén, hogy az „anya méhébe másodszor bemenni” (δεύτερον εἰσελθεῖν) kétségkívül időbeli félreértésre utal. Azonban a mondat végének magyar fordítása, a „megszülethet ismét” félrevezető, ugyanis a görög szövegben a γεννηθῆναι főnévi igenév mellett semmi sem szerepel. Azaz Nikodémus úgy ismétli meg Jézus szavait, hogy kihagyja a lényegi ἄνωθεν szót. Ebből fakadóan igen logikusnak tűnik MENKEN érvelése: „Ahogy ő félreérti Jézust, az egy kihagyás miatti félreértés, és a kihagyás miatt a γεννηθῆναι pontos jelentése némileg homályossá válik.” (MENKEN 2009, 360. o.)

A fentiek nyomán egyetérthetünk azzal, hogy a Nikodémus-féle félreértés nem lehet kardinális érv amellest, hogy a γεννᾶσθαι kapcsán miért ne nemzésről beszéljünk inkább, mintsem születésről. Mindezekkel együtt azonban álláspontom szerint a földi származásnak egy mennyre való felcserélése egyfajta logikai időbeli sorrendiséget természetesen megiscsak implikál, legalábbis az időbe vetett, azaz dolgokat szekvenciálisan tapasztaló földi egzisztencia oldaláról szemlélve a kérdést. Ahogy a létezés világa a tér-idő keresztjére feszül fel, úgy értelemszerűen a felülről és az újonnan nemződés e két dimenzióknak megfelelő aspektusként megiscsak értelmezhető. Igencsak tetszetős számomra Michael Peppard megközelítése, aki rámutat arra, hogy a Jn 3,3-ban található felülről, avagy újonnan nemződést/születést megvalósító „ágensek” szintén egy duált alkotnak: „víztől és Lélektől” (Jn 3,5; lásd PEPPARD 2011, 103. o.). A víz a keresztséget szimbolizálja, s mint ilyen az időbeli aspektust jeleníti meg. A Lélektől felülről való nemződés/születés az átvitt értelemben „térbeli” aspektushoz köthető inkább.

Akár a születés, akár a nemzés képét vesszük alapul, a jánosi nyelvezet keretei között mindkettő azt fejezi ki, hogy Isten a hívő ember új életének a forrása. Ugyanakkor a metaforikus képesség szintjén további finomítást, pontosítást tehetünk. Isten az ἐκ θεοῦ γεννᾶσθαι és származékai tekintetében a férfi szexuális szerepkörében jelenik meg, azaz egy olyan apához hasonlít, aki gyermekeket nemz. Ennek a teológiai hangsúlya pedig az, hogy Isten nem egyszerűen csak forrása ennek az új életnek, hanem ő az, aki a Krisztusban hívő ember új életét kezdeményezi, elindítja.

¹¹ Jn 3,4: Πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέρον ὡν μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι...

Mit jelent az Istentől származás?

Jeffrey A. TRUMBOWER 1992-es monográfiája komoly kihívást intézett a János-evangélium értelmezés Órigenésztől kezdve jellemző domináns megközelítéséhez.¹² Mindez a valahonnan, valakitől való származást kifejező ἐκ prepozícióval áll összefüggésben.¹³ Álláspontja szerint a jánosi megközelítés egy dualisztikus antropológiát jelez, amely szerint mindenki fix eredettel bír. Azaz a különböző szituációkban a Jézusnak adott emberi válaszokból nemcsak az derül ki, hogy ki kitől származik, hanem egyúttal az is nyilvánvaló, hogy e származást nem lehet másikkal felcserélni (TRUMBOWER 1992, 10. o.). Aki átmegy a halából az életbe, az csak azért teheti ezt meg, mert eleve olyan a születési predispozíciója. Trumbower szerint János antropológiája protognosztikus, és csakúgy, mint később a valentiniánusoknál, azt, hogy ki üdvözülhet, a természete határozza meg, nem pedig a kiválasztása, mint Qumránban, Pálnál vagy az Efezusi levélben (uo. 14. o.). Példának okáért Jn 3,6-ot is ennek a fényében értelmezi. Ami testtől született, test az (τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστίν), ami Lélektől született, lélek az (τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν). Eszerint ami a probléma a testtel, az nem a magatartása, hanem az ontikus státusza. „...amikor a szerző Jézusa azt mondja Nikodémusnak, hogy »hacsak valaki nem születik ἄνωθεν, nem láthatja meg az Isten királyságát«, azt érti alatta, hogy az illetőnek a személyek egy fix kategóriájához kell tartoznia ahhoz, hogy láthassa Isten királyságát. Nikodémus nem tartozik és nem is tartozhat embereknek ehhez a »felülről született« csoportjához, mivel ők egy kategóriaként léteznek már Jézus eljövele előtt, és a tagsági listájuk nem növekszik vagy zsugorodik Jézus eljövetelével.” (Uo. 72. o.) Ennek szellemében tehát bár a víztől és Lélektől való születés ugyan lehetséges, de nem Nikodémusnak. TRUMBOWER ezt az állítását úgy képes fenntartani, hogy megkülönbözteti Isten országának a 3. versben található „látását” az 5. versben található, oda való „belépéstől”. Így szerinte a fix születési adottság szükséges a látáshoz, a víztől és Lélektől való újonnan születés pedig a belépéshez. Ez utóbbi azonban csak azokra vonatkozik, akik eleve rendelkeznek a szükséges születési predispozícióval (uo. 74. o.).

TRUMBOWER elméletét kritikusan többnyire fanyalag-

¹² Szerinte egyébként mindez azért történt, mert Órigenész és olyanok, mint Szent Ágoston, Luther, Kálvin vagy Bultmann páli szemüvegen keresztül nézték a negyedik evangéliumot, ezért elhomályosult előttük az, ami implicit módon eretnek, azaz a rendíthetetlen determinisztikussága.

¹³ Jn 1,13 mellett olyan igékre is gondolhatunk, mint például Jn 8,47: „Aki Istentől van (ἐκ τοῦ Θεοῦ), hallja Isten beszédeit; ti azért nem halljátok, mert nem Istentől valók vagytok.” Vagy Jn 8,44a: „Ti atyátoktól, az ördögtől valók (ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου) vagytok...”

va fogadták.¹⁴ Leander E. Keck volt végül az, aki egy komolyabb tanulmányt szentelt a reflexiónak. Jn 3,5-ben a „hacsak nem”, illetve 3,7-ben a „szükséges nektek” pontosan egy követelményre utalnak. Ez a követelmény éppen hogy evangéliumi üzenetet hordoz, hiszen az elvárás jellegből arra következtethetünk, hogy ez az átváltozás, ez a teljesen új eredet a „most”-ban megvalósítható (KECK 1996, 277. o.). Keck szerint Jn 3,6 funkciója tehát nem az, hogy Nikodémus reménytelen szituációját magyarázza meg, hanem hogy aláhúzza a felülről születés szükségességét, mely utóbbi azért áll fenn, mert a $\sigma\alpha\rho\chi$ nem képes $\pi\iota\upsilon\epsilon\tilde{\upsilon}\mu\alpha$ -vá alakulni. Jn 3,6 gyakorlatilag 1Kor 15,50-nek felel meg: „...test és vér nem örökölné Isten országát, a romlandóság nem örököli a romolhatatlanságot.” A különbség csak az, hogy Pál a romlandó test és vér ontikus átalakulását várja egyfajta romolhatatlan létmódba, amelynek bekövetkezése a krisztusi parúzia eljövetelekor lesz esedékes. Ezzel szemben János ugyanezre a jelenlétre a „nemzés” képét használja egy eltérő leszármazás értelmében, ami viszont a jelenben történik (uo. 277. o.). A páli „már igen – még nem” eszkatológiai feszültségéhez képest a jánosi realizált eszkatológia hangsúlyai kissé máshová esnek: ez a nagy változás most megy végbe a Krisztusnak adott pozitív válaszadás nyomán.¹⁵ Ez állás-

¹⁴ Lásd például Marianne Meye THOMPSON (1994) vagy Mark STIBBE (1992) recenzióját.

¹⁵ Ehhez képest János első levelében a páli eszkatológiai feszültséghez hasonló gondolat is felmerül. 1Jn 3,2-ben ezt olvassuk: „Szeretteim, most Isten gyermekei vagyunk, de még nem lett nyilvánvaló, hogy mivé leszünk. Tudjuk, hogy amikor ez nyilvánvalóvá lesz, hasonlónak leszünk hozzá, mert olyannak fogjuk őt látni, amilyen valójában.” Ebben a gondolatrendszerben az istengyermekség nem a végső állapot, hanem csak a „már igen” fázis jellemzője. Azonban míg Pálnál Róm 8,19.23-ban azt láttuk, hogy a beteljesedett állapot is az istenfiúság képével írható le, addig 1Jn-ban az istengyermekség állapota „meghaladódik” az Istenhez való hasonlóság elérésével. Szemben tehát a fentebbi főszövegben tárgyalt evangéliumi szituációval, Bolyki Jánossal szólva: „1Jn-ban a prezentikus eszkatológia nem szünteti meg a futurikus eszkatológiát (...) saját státusa megváltozását is várja a gyülekezet, amikor már nemcsak az »istengyermekség« rangját fogja hordozni, hanem az »Istenhez hasonlóság« dicsőségét is, amely az isteni természetből részesedést jelent.” (BOLYKI 2008, 146. o.) Utóbbi gondolat eszünkbe juttathatja az egyébként az ortodox szótériológia kulcstextusaként szolgáló 2Pt 1,4-et is, miszerint „drága és hatalmas ígéreteket kaptunk, hogy általuk isteni természet részeséivé legyetek”.

Másfelől az istenlátás gondolata Pálnál is megjelenik 1Kor 13,12-ben: „Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről színre; most töredékes az ismeret, akkor pedig úgy fogok ismerni, ahogyan engem is megismert Isten.” Brown rámutat arra, hogy a görög filozófia egyetemleges tanítása, hogy egy tárgy megismerése magával vonzza a tárgyhöz való hasonlást, illetve a misztériumvallások és gnosztikus irányzatok esetében is közhelyszerű toposz, hogy a misztikus látás, illetve gnózis megistenít. (Ezzel kapcsolatban hivatkozhatunk Philónra is: 1897a, 256. o.; 1906b, 345–346. o.) Mégis, BROWN szerint ezen az ígehelyen nagy valószínűséggel nem annyira ontologikus, hanem noétikus átalakulásról van szó, azaz annak felismeréséről, hogy valójában olyanok vagyunk, mint ő (1982, 396. o.)

pontom szerint azért lehetséges, mert jánosi megközelítésben itt nem a futurumban zajló ontikus átalakulásról van szó, hanem egy jelenbeli egzisztenciális súlypontát-helyezésről, azaz némileg paradox módon az ember önön származásának, eredetének az Istenbe helyeződéséről. Azért vélem ezt paradoxnak, mert az ember származása a múltban gyökerező, elvileg megváltoztathatatlan adottság: a szüleit – legalábbis biológiai értelemben – senki nem válogathatja meg. A jánosi metafora azonban szétfeszíti a hétköznapi logika kereteit. A megtérésből fakadó identifikációs súlypontát-helyezésből fakad az ember lényegi eredetének a megváltozása. Egy hasonlattal élve, ha valaki számára felnőttkorában kiderül, hogy őt csecsemőként örökbe fogadták, és kinyomozza a vér szerinti szüleinek a kilétét, akkor az identitástudata ennek megfelelően megváltozik, hiszen immár más embereket tekint a biológiai szüleinek. A jánosi képben ennek pontosan az ellenkezője történik. Kialakul egy új identitás, amelyből fakadóan megváltozik az eredettudat. Ez persze időbelileg gyakorlatilag egybeesik, de az identitásváltozás lesz az alap, amelyből az eredetváltozás következik, s nem pedig az eredetváltozásról való tudomásszerzés indukál identitásváltást.

Visszatérve Keckhez, ő a következő megfeleltetésekkel fejti fel a témánkat érintő jánosi nyelvezet jelentésrétegeit. A Lélektől nemzve lenni = a víztől és Lélektől nemzve lenni = felülről nemzve lenni = Istentől nemzve lenni = hinni az ő (Krisztus) nevében = befogadni a Logosz-Világosságot, hatalmat kapni arra, hogy Isten gyermekévé legyen valaki (KECK 1996, 277–278. o.). Kétségkívül igaz tehát, hogy a leszármazás sorsmeghatározó erejű, de éppen ebből fakad, hogy a származásváltozás megkövetelt és ez utóbbiból eredően lehetséges. „Ha nem ez lenne a helyzet, akkor azt várhatnánk, hogy Jn 3,17 azt mondja: az Atya azért küldte a Fiút a világba, hogy »azok, akik Istentől születtek, megmeneküljenek általa«.” (Uo. 278. o.) Avagy, ahogy Cserhádi Sándor mondja: „A predestináció nyugtalanító gondolata kétségtelenül ott rejtőzik a jánosi mondanivaló hátterében. De János nem szédül bele a szakadékba, mert tudja, hogy Isten kezét nem kötheti meg még a predestináció sem. Megtörténhet az a csoda, hogy akik nem képesek elfogadni az ígét, mégis hisznek benne, és minden baljós előjel ellenére Isten gyermekeivé lesznek (Jn 1,11–13).” (CSERHÁTI 2012, 216–217. o.)

Trumbower szélsőségesen determinisztikus álláspontját, sem annak cáfolati lehetőségeit nem részletezzük tovább. A jelenlegi témánk szempontjából kardinális jelentőségű Nikodémus-párbeszéd kiemelése talán kellőképpen

Peres Imre hangsúlyozza, hogy az Istennel való azonosság/egyenlőség (Jn 5,18) (Gottgleichheit) csakis Jézusra jellemző tulajdonság, ami mögött egyébiránt a preegzisztencia gondolata áll, míg az emberek esetében – ahogy 1Jn 3,2-ben is láthatjuk – az Istenhez való hasonlóság (Gottähnlichkeit) jöhet csak szóba. (PERES 2003, 212–213. o.)

érzékeltette a probléma mibenlétét, jellegét, jelentőségét.¹⁶ Trumbower kritikája nyomán azonban nem szabad átesnünk a ló túlsó oldalára sem. Ha fix, azaz mozdíthatatlan eredetről nem is beszélhetünk, ez semmiképpen sem jelentheti azt, hogy a jánosi dualista gondolkodásmód meglétét, illetve érvényét egy fikarcnyit is tagadnánk. Ismét Cserhátit idézve: „... az ember létét és megnyilatkozásait az ember eredete határozza meg. Aki az ördögtől van, atyja kívánságai szerint cselekszik, s hazugságot szól, mint a hazugság atyja. Aki viszont Istentől van, hallgat azokra a beszédekre, amelyeket Isten Krisztus által szól (Jn 8,44–47; 1,9–10; 1Jn 4,7).” (CSERHÁTI 2012, 216. o.) PEPPARD ennek nyomán az emberi nemre vonatkozó „dichotóm kulcsról” beszél (2011, 103. o.). Bár ez a dichotómia az evangéliumban is lényeges és explicit, de János első levelében válik leghangsúlyozottabbá. A csúcspontot a „mag” kapcsán már részben érintett Jn 3,8–9-ben érjük el: „Aki a bűnt cselekszi, az az ördögtől van, mert az ördög cselekszi a bűnt kezdettől fogva. [...] Aki az Istentől született, az nem cselekszik bűnt, mert az ő magja van benne, és nem vétkezhet, mert az Istentől született.”¹⁷ Ez a kilencedik vers különösen is 1Jn 1,8¹⁸ viszonylatában valóságos *crux interpretum*. Például LENKEYNÉ gyakorlatilag nem reflektál a problémára (2005, 125. o.). Bolyki Raymond Brown nyomán nyolcféle megoldási lehetőséget ismertet, majd arra az álláspontra helyezkedik, hogy „végül is Brown is adós marad a kétféle szöveg hangsúlykülönbségének egyértelmű magyarázatával. [...] Ha az előbbi szempontok ellenére ellentmondást érzünk a kétfé-

le szöveg közt, akkor hagyjuk meg ellentmondásnak. Utóvégre a krisztológiában is van paradoxon.”¹⁹

A fentiek alapján érezzük, hogy a református professzor számára sem egyszerűen, minden kétséget kizáróan oldható fel ez a problematika. Mégis úgy gondolom, hogy 1Jn 3,9 mondanivalóját – saját témánk szempontjaira is tekintettel – a legbriliánsabban ő fogalmazza meg. Konklúzióként tehát újból őt idézem: „...akinek a nemzője Isten, az nem vétkezhet, mert benne, azaz a hívőben Isten új életet létrehozni képes spirituális nemzőereje megmarad, mivel a nemzés aktusa tovább hat, és meghatározza az így nemzett lény egzisztenciáját.” (BOLYKI 2008, 155. o.)

Felhasznált irodalom

- ARGYLE, A. W. 1953–1954. 1 John iii. 4f. *Expository Times*, 65. évf. 62–63. o.
- BOLYKI János 2001. „Igaz tanúvallomás”. *Kommentár János evangéliumához*. Osiris Kiadó, Budapest.
- BOLYKI János 2008. *A tanúvallomás folytatódik. Kommentár János leveleihez*. Osiris Kiadó, Budapest.
- BROWN, Raymond E. 1966. *The Gospel according to John (I–XII)*. Doubleday, Garden City. (The Anchor Bible 29.)
- BROWN, Raymond E. 1982. *The Epistles of John*. Doubleday, Garden City. (The Anchor Bible 30.)
- BULTMANN, Rudolf 1941. *Das Evangelium des Johannes*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1941.

¹⁶ Habár János evangéliuma vonatkozásában ez a „fix eredet” elmélet cáfolható, megkockáztatom, hogy Máté esetében viszont bizonyos fokig nagyon is megállna ennek a feltételezése. Nála ugyanis jelen van a világnak egyfajta olyan apokaliptikus víziója, amely nem ennyire nyilvánvaló a többi szinoptikusnál. Apokaliptikus abban az értelemben, hogy egy dualista perspektívából nézi a világot, amely mindent az isteni vagy démoni befolyás alá sorol. Legnyilvánvalóbban ez a búza és konkoly példázatában és magyarázatában jelenik meg, ami Máté saját anyaga (13,24–30,36–43.) A jó mag a mennyek országának fiai, míg a konkoly a gonosz fiai, akiket az ördög vetett el. Mk és Lk is meg van győződve arról, hogy az ördögnek vannak démonai analóg módon Isten angyalaival, de odáig egyik sem megy, mint mátéi szöveg, amely szerint néhány emberi lényt is maga a sátán helyezett el a világban. Értelemszerűen a konkolyból nem lesz búza, a búzából pedig konkoly. Az elkülönítésükkel az aratásig való várakozásnak más indoka van. Máshol a zsidó vezetőket jellemzi úgy Jézus, mint olyan növényeket, akiket nem az ő mennyei Atyja ültetett el (15,12–13), így ők nem olyan személyek, akiket megtérésre kellene hívni, mint Márknál és Lukácsnál, hanem őket egyszerűen hagyni kell, ki fogják őket gyomlálni (15,14), illetve a gyehennára lesznek ítélve (23,33). A farizeusok és Jézus közötti látszólag egyszerű viták a jó és a rossz közötti végső konfliktus, az Isten és a sátán közötti kozmikus összeütközés reprezentánsaivá lesznek.

¹⁷ Hasonló gondolatot fogalmaz meg 1Jn 5,18 is: „Tudjuk, hogy aki Istentől született, nem vétkezik, sőt aki Istentől született, az megőrzi önmagát, és a gonosz meg sem érinti.” Ezzel az igével később fogunk foglalkozni.

¹⁸ 1Jn 1,8: „Ha azt mondjuk, hogy nincsen bűnünk, önmagunkat csaljuk meg, és nincs meg bennünk az igazság.”

¹⁹ BOLYKI 2008, 156. o. A nyolc megoldási kísérlet tartalmi lényegét tekintve a következő:

1. A két szakasz más-más szerző műve lenne.
 2. A két szakasz címzettjei eltérő ellenfelek: 1Jn 1,8 egy perfekcionista csoportnak szól, míg 3,9 egy liberálisnak.
 3. 1Jn 3,9 egy ideális képet fest, amelyet talán az „elit-keresztények” elérhetnek.
 4. Qumránhoz hasonlóan az egyen ugyan vétkezhet, de az egész gyülekezet nem.
 5. Míg 1Jn 1,8-ban és az azt követő versekben egyedi vétkekről van szó, addig 3,6–9 a bűnben élést tartaná lehetetlennek, amit az ott található sok praesens idejű ige is indokolni látszik.
 6. A római katolikus felfogást tükröző megoldás lenne, ha az 1. fejezetben az ún. bocsánatos bűnökről lenne szó, szemben a 3. és az 5. fejezetben előforduló halálos bűnökkel.
 7. Szent Ágoston 1Jn 3,9-cel kapcsolatban úgy látja, hogy az a nem vétkező, aki a szeretetparancsot nem szegi meg. A hangsúly részéről azon van, hogy a kegyelem után az ember képes nem vétkezni.
 8. Az 1. fejezet a keresztlési liturgiához kapcsolódik. Utóbbinak szerves része a bűnvallás. Ezzel szemben a 3. fejezet tárgya az eskatológia. Utóbbi így arra vonatkozna, hogy a gyülekezetnek a végidőben meg kell tisztulnia. (BROWN 1982, 413–417. o.)
- Számomra az 5. pont tűnik a legkézenfekvőbb, legkevésbé erőltetett megoldásnak, ráadásul a tapasztalati realitás talaján maradván. A 8. ponttal rokonítható Schnackenburg megoldása, aki ahhoz hasonló irányból közelít. 1Jn 1,8 és 3,9 között szerinte a pállira emlékeztető eskatológiai feszültség áll fenn, ami a keresztény ember „már igen” és „még nem” léthelyzetéből fakad (SCHNACKENBURG 1975, 286. o.).

- BULTMANN, Rudolf 1967. *Die drei Johannesbriefe*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- CSERHÁTI Sándor 2012. *Az Újszövetség teológiája*. Luther Kiadó, Budapest.
- HEGEDŰS Zoltán – SZUTYÁNSZKI Enikő 1998. „Isten vala az Ige”. *A János-evangélium magyar fordításának kérdései*. Agapé, Szeged.
- KECK, Leander E. 1996. Derivation of Destiny: „Of-ness” in Johannine Christology, Anthropology, and Soteriology. In: Alan R. Culpepper – C. Clifton Black (szerk.): *Exploring the Gospel of John. In Honor of D. Moody Smith*. Westminster John Knox Press, Louisville. 274–288. o.
- KLAUCK, Hans-Josef 1991. *Der erste Johannesbrief*. Benziger Verlag – Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn. (EKK XXIII/1.)
- LENKEYNÉ Semsey Klára 2005. *Az eljövendő világ erejével e világban*. János apostol leveleinek magyarázata. Kálvin Kiadó, Budapest.
- MENKEN, Maarten J. J. 2009. „Born of God” or „Begotten by God”? A Translation Problem in the Johannine Writings. *Novum Testamentum*, 51. évf. 352–368. o.
- PEPPARD, Michael 2011. Adopted and Begotten Sons of God. Paul and John on Divine Sonship. *Catholic Biblical Quarterly*, 73. évf. 92–110. o.
- PERES, Imre 2003. *Griechische Grabinschriften und neutestamentliche Eschatologie*. Mohr Siebeck, Tübingen. (WUNT 157.) 212–213. o.
- PERKINS, PHEME 1979. *The Johannine Epistles*. Michael Glazier, Wilmington. (New Testament Message 21.)
- RUSAM, von Dietrich 1993. *Die Gemeinschaft der Kinder Gottes. Das Motiv der Gotteskindschaft und die Gemeinden der johanneischen Briefe*. Kohlhammer, Stuttgart. (BWANT 133.)
- SCHNACKENBURG, Rudolf 1972. *Das Johannesevangelium 1*. Herder, Freiburg. (HTKNT 4/1.)
- SCHNACKENBURG, Rudolf 1975. *Die Johannesbriefe*. Herder, Freiburg. (HTKNT 13/3.)
- STIBBE, Mark 1992. Trumbower, J. A.: Born from Above. The Anthropology of the Gospel of John. *Journal for the Study of the New Testament*, 48. évf. 124. o.
- THOMPSON, Mariann Meye 1994. Born from Above. The Anthropology of the Gospel of John, by Jeffrey A. Trumbower. *Journal of Biblical Literature*, 113. évf. 157–159. o.
- TRUMBOWER, Jeffrey A. 1992. *Born from Above. The Anthropology of the Gospel of John*. Mohr Siebeck, Tübingen. (Hermeneutische Untersuchungen zur Theologie 29.)
- VARGA Zsigmond J. 1996. *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- VELLANICKAL, Matthew 1977. *The Divine Sonship of Christians in the Johannine Writings*. Biblical Institute Press, Rome. (Analecta Biblica 72.)
- WAAL DRYDEN, J. de 1999. The Sense of $\sigma\pi\epsilon\rho\mu\alpha$ in 1 John 3:9: In Light of Lexical Evidence. *Filologia Neotestamentaria*, 11. évf. 85–100. o.

Lelkészakadémia

Kedves Lelkészek!

Nagy szeretettel ajánlom figyelmetekbe a lelkészakadémia 2018. őszére tervezett kurzusait. Legyen Isten áldása a közös tanulásunkon!

Dr. Joób Máté,
a Lelkészakadémia vezetője

A szembenállástól a közösségig

Helyszín, időpont: *Révfülöp, 2018. október 7–10.*
Szervezők: dr. Várszegi Asztrik, dr. Fabiny Tamás

A kurzus a 2016 elején megjelent, *A szembenállástól a közösségig – evangélikus–római katolikus közös megemlékezés a reformációról* című kötet megközelítését figyelembe véve kíván foglalkozni a múlt közös feldolgozásával, a párbeszéd eddigi eredményeinek megismerésével, a közös emlékezés lehetőségével és a közösség útjában álló akadályok lebontásának kihívásaival. Irányt mutathat számunkra a 2016. október 31-i lundi találkozó, ahol Ferenc pápa a Lutheránus Világszövetség vezetőivel vett részt közös bűnbánati liturgián, és megfogalmazódott az úrvacsorai közösség iránti kölcsönös vágyakozás is. A lundi liturgia számos elemét felhasználták az ökumenikus imahét itthoni nyitó-istentiszteletén.

Az előadások, a közös feldolgozások és beszélgetések lehetőséget adnak arra, hogy betekintést nyerjünk az egyházak közötti teológiai és egyházkormányzati párbeszédbe, valamint hogy megvitassuk saját ökumenikus helyzetünket gyülekezeti összefüggésben a reformáció kezdetének ötszázadik évfordulóján. Hogyan gondolkodunk és tanítunk egymásról és természetesen mások összefüggésében magunkról?

Jelentkezési határidő: 2018. szeptember 23.

► Folytatás a 386. oldalon

A közélet etikája *

■ BORSI ATTILA

Már rögtön a legelején tisztáznunk kell, hogy miért is a közélet etikájáról szólnak. Az ok egyrészt abban keresendő, hogy a keresztény gondolkodásnak mindig is része volt a közösség életére vonatkozó etikai reflexiók sorában a politikumra, a hatalomgyakorlásra, annak jelenségeire vonatkozó észrevételek megfogalmazása. Ebben az esetben a klasszikus értelemben vett teológiai etika és a szociáletika metszéspontjain mozgott és mozog mai napig is az etikai véleményformálás mechanizmusa. Másrészt ebben a reflexióban többnyire kritikai funkciót kívánunk betölteni,¹ ahogyan arra a prófétai tiszttel küldetésértelmezése is ráirányítja figyelmünket, amely valóban nem nélkülözhető.² Harmadrészt, amikor a közéletre gondolunk, akkor leginkább egy szűkített keresztmetszet áttekintésére vállalkozunk, noha mi is érezzük, hogy ennél többről van szó. Erre a reflexióra vállalkozva látjuk, hogy egyrészt ez a reflexió nem egy leszűkített térre vonatkozik, hanem egy, a következmények összefüggésében vizsgált valóságra. Másrészt a prófétai tiszttel való megfeleltetés szükségessége mellett hangsúlyt kap az evangélium igazsága men-

tén történő társadalmi-politikai-szociális orientáció. Továbbá nem egyszerűen az a kérdés, hogy részt veszünk-e ebben, hiszen ez többé-kevésbé önmagától értetődő, hanem hogy az erre irányuló keresztény felelősségünk milyen formát ölt.³

Ebben az összefüggésben nem tudjuk figyelmen kívül hagyni annak tényét sem, hogy az egész probléma háttérben mindig tisztázandó kérdés volt és marad is az, hogy mi a keresztény gondolkodás és a világ, a keresztény gondolkodás és a társadalom egymáshoz való viszonya (vö. TÖRÖK 1947, 8–10. o.). Az ismert tétel szerint az ember *zoon politikon* (Arisztotelész: *Politika* I.), aki a közösség ügyeivel van elfoglalva, és így – mivel ez előbbre való, mint a ház körüli teendő, a *zoon idion* státusa – arra hivatott, hogy a másikért való munkában teljesebben ki. Ennél azonban egy még konkrétabb megközelítés is alkalmazható, amely két vonatkozásban is megjelenik: mi ennek a kapcsolatnak a jelene és a futuruma? Még közelebről: mi a politikának mint „embertársainkra kiható cselekedetnek”⁴ és a keresztény felelősségnek (D. Bonhoeffer) és engedelmisségnek (K. Barth) egymáshoz való viszonya? Protestáns gondolkodásunk tükrében ez azt jelenti, hogy az igéből felismert felelősség és az annak való engedelmisség összefüggésében nem veszítjük szem elől az ember elesettségét és a megváltás szükségességének artikulálását. Ebben mutatkozik meg Isten kijelentésének nyilvánossága, annak mindenkire vonatkozó üzenete.⁵ Ezért lehet csakis ebben az értelemben a közélet etikája nyitott, ugyanis mindig az ige

* Elhangzott az országos evangélikus lelkészértekezleten Balatonszárszón 2018. május 8-án.

¹ Ez a politikai teológia 20. századi paradigmájának lényeges vonása is.

² A keresztény gondolkodás szerint leginkább ezen keresztül kötődik a keresztény ember a világhoz. Ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk az egyház apostoli, azaz küldött jellegéről sem. Míg az első inkább kritikai funkció, addig a második inkább iránymutató. Ez tulajdonképpen meghatározza a keresztény gondolkodás alapján történő orientáció karakterét, és így a közélet etikája tekintetében mindenképp szükséges rávilágítani arra, hogy itt nem egy általános etikai elv implementálása történik, amelynek révén ez a folyamat egy bezárkózást jelentene, vagy éppen csak egy egyszerű, a társadalom egészébe (annak konvenciójával, ethoszával együtt) történő integrálást tükrözne. Ez a keresztény gondolkodás oldaláról a túlzott racionalizmus képét öltene magára, ami nem venné figyelembe az emberi közösségek változását és a változó kihívásokat. Ugyanakkor arról sincs szó, hogy a mindent figyelmen kívül hagyó idealizmus lenne a megoldás erre vonatkozóan.

³ Stanley Hauerwas így értelmezi John Howard Yoder álláspontjának egyik lényeges részét. Vö. HAUERWAS 1981b, 214. o.

⁴ Török István a politikát a következőképpen határozza meg: „Politika minden olyan cselekedet – s ezt éppen politikai felelősségünk szempontjából jegyezzük meg –, amely embertársakhoz való viszonyunkra kihat, valamely közösség életét meghatározza vagy befolyásolja.” Török 1947, 10–11. o. Ebben az értelemben tehát az emberi élet önmagában politikum.

⁵ Ezért is megelőlegezünk tartjuk a nyilvánosság etikája kifejezést témánk megnevezésére.

útmutatása állítja az embert választás elé (vö. KD II/2: 573. kk.). Ez a keresztény s azon belül is a protestáns gondolkodás sajátos dinamikája. Amikor ugyanis a politika eltávolodik az ezzel az értelmezéssel való párbeszéd szükségességéről, akkor zsákutcába fut, s csak *finise* lesz, de nem *telosza*.⁶

Szándékosan nem az aktualitásáról szólnak, hiszen ennek gondolata mentén fogalmazódik meg a legtöbb kritikai üzenet a világ oldaláról. Ez az, amit úgy írhatnánk le, hogy a keresztény álláspont megfogalmazását a legtöbb esetben – a Szentírás kifejezését használva – alkalmatlan időnek tekintik (1Tim 4,8). Egészen plasztikusan szólva pedig így vetődik fel a kérdés: mit keres a keresztény gondolkodás, a keresztény ethosz a közéletben? Ugyanakkor látnunk kell, hogy csak ebben az összefüggésben van lehetőségünk a közélet ethoszáról relevánsan beszélni. Ennek kockázatát vállalja fel a keresztény gondolkodás, amikor ezekben a kérdésekben megszólal. Ez nyújtja ugyanis annak lehetőségét, hogy a keresztény ethosz a futurumra figyelve (vertikálisan nyitott világ) világítson rá a jelen kríziseire.⁷

A keresztény ethosz szempontjából erre vonatkozóan arra juthatunk, hogy a közélet oldaláról – nevezzük ezt politikumnak – a következő megfontolások jöhetnek:

– A politikai arénának függetlennek kell maradnia bármilyen vallásos befolyástól (vö. LOCKE 1997, 218–221. o.).

– A politikai aréna nem szakrális alapra épül, hanem leginkább az emberi értelemre és annak a jó és a rossz (rossz és a kevésbé rossz) közötti különbségtételre irányuló képességére.

– A politikai aréna mindig a többségi közösség kérdését veti fel, míg a keresztény meggyőződés egy kisebb réteg véleményét jeleníti meg (ebben az esetben sem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a kisebb réteg annak a nagy egész közösségnek a része, amelyért a politikai közösség felelősséggel tartozik).

– A politikai integritás nem a keresztény meggyőződés (gondolkodás) felismeréseinek alkalmazása mentén kell hogy megvalósuljon; a politikum érvelése mellett, hogy a kereszténység maradjon apolitikus; s nem utolsósorban a „két birodalom” elválasztásának modern igénye.

Ezzel szemben a protestáns hagyomány más értelmezést és megközelítést tart szükségesnek erre vonatkozóan.

– Elfogadva és szükségesnek tartva, hogy a két közeg elválasztásra kerüljön, ez az elválasztás semmilyen körülmények között nem jelentheti azt, hogy az emberi élet keresztény értelmezése hangtalan marad.

– Jóllehet a keresztény értelmezés általánosságban is, partikularitásában pedig még inkább sajátos megközelítést

adja az emberi szituáció értelmezésének, amelynek éppen ezáltal van meg az ezt a megközelítést nem osztók számára is a relevanciája, mintegy narratív valóságként értelmezhető.

– Mindkettő közös célja az ember felelősségének és tudatosságának növelése különböző társadalmi kérdések, problémák iránt (ökológia, gazdaság, bioetika, tudományetika, emberi jogok, döntéshozatali folyamatok, közélet ügyei).

– Közös cél az emberek érdeklődésének erősítése az embertárs szükségére iránt és az ennek megoldására irányuló folyamatokban való elköteleződésigény felélesztése.

– A keresztény gondolkodás nem tekinti szükségszerűen gonosznak a politikai hatalmat, hiszen feladatát a békes együttélés kereteinek biztosításában látja, ami pozitív üzenettel bírhat az emberi közösség számára, de a világot világnak látja s a maga megtörtenségében szemléli.

– A keresztény gondolkodás felelőssége orientációs pontok felmutatása; a keresztény gondolkodás tisztában van ennek a világi jellegével, az idők teljességében való beteljesüléssel, ami azonban nem szervezhető egyetlen politikai „esernyő” alá.⁸

Ebben a viszonyrendszerben a közélet etikája tehát sokkal tágabb keretet jelöl ki a keresztény gondolkodás számára, mint hogy az az esetleges aktuálpolitikára leszűkíthető lenne. Ez azzal együtt is igaznak mondható, hogy az aktuálpolitikai jelenségek vizsgálata mindezt magában foglalja. Ám a keresztény gondolkodás közéleti felelőssége éppen azáltal mutat túl e világ keretein, hogy ezeket a jelenségeket képes tágabb összefüggésbe elhelyezni. Ennek révén válhat ugyanis nem esetleges módon értékonzerváló folyamatá, s így lesz ez az etika a hit reflexiójává, amely nem lehet egy, e közös történet felett elillanó dolog, amely így aztán alkalmazhatatlanná válik. Ugyanakkor nem válhat egy leegyszerűsített szembeállításra irányuló törekvéssé sem (vö. BONHOEFFER 2015, 153. o.).

Korunk individuumra építő szándékai között azonban nagyon bonyolultnak tűnik érvényt szerezni ennek a közösségre építő koncepciónak. Mindebben a normakövetésnek vagy normaelutasításnak a lehetősége is csak horizontális dimenzióban jelenik meg. A normakövetés vagy normaelutasítás önálló entitásként jelenik meg, függetlenül magától annak értelmező, azaz narratív kontextusától. Ebben az esetben maga a követés vagy elutasítás válik narratívá, amelynek következményeként az emberi cselekedet vagy egyéni preferenciáknak, vagy pedig az esetlegességnek való, önmagára tekintő megfeleltetésnek az eszközévé lesz. Ez a közélet tekintetében egy koherencia nélküli, csak önmagára tekintő fragmentált valóságot teremt, amelynek a legnagyobb veszélye, hogy sem a konkrét etikai felelősséget, sem pedig az esetlegesen szükségszerű kritikai távolságtartás lehetőségét nem ismeri fel. A közélet ethosza te-

⁶ Ennek fontosságára a keresztény eszkatológia hívja fel a figyelmet. Vö. NIEBUHR 1996, 293. o.

⁷ Tisztában kell lennünk ennek institutionális jellegével, azaz azaz, hogy milyen formát ölt ez az egyház és állam kapcsolatában, ám témánk esetében ezt csak érinteni tudjuk. Bővebben lásd BORSI 2017. E kockázatvállalásban a keresztény ember nincs egyedül, hiszen egy olyan közösség tagja, amely a maga létével, az ige üzenete továbbadásának felelősségével vállalja a nyilvánvalóbb nyilvánosságot.

⁸ Az utolsó gondolat tekintetében vö. HOBBS 1990, 321. o.; BAYER 1998, 115–116. o.

kintetében tehát joggal várunk ennél többet.⁹ S ez a többlet, amely a közélet etikájának reflexív mozzanataiban megmutatkozik, nem más, mint egy habitus. A közélet etikája éppen ezért *habitusetika*, ahol a habitus nem a begyakorolt etikai mechanizmusokat jelöli (legyen az akár pozitív, akár negatív), nem egy szűkített perszonalizmusról van szó, hanem az Ige narratívájának történő megfeleltetéséről, reflexióról (vö. KD III/4: 12–13. o.). A közélet etikája tekintetében ez azt jelenti – Karl Barthra utalva –, hogy az az értékek eredetiségére, önazonosságára, megfelelőségére és megfeleltethetőségére kérdez rá (vö. KD II/2: 568–569. o.). A habitus fogalmának használatával, bár sok tekintetben összekapcsolhatjuk azt a karakter fogalmával,¹⁰ arra helyezük a hangsúlyt, hogy a közélet tekintetében megfogalmazott etikai reflexió nem választható el az értekeinket meghatározó, értelmező és a megfeleltetés lehetőségét biztosító kontextustól. Azt is mondhatnánk, hogy a habitusethosz azt igényli, hogy a keresztény ember Jézus Krisztus tanúja legyen a közéletben, a politikában (vö. ELLUL 1984, 111. o.). Ez a habitusethosz nem a meglévő helyzettel való azonosulás gyakorlata tehát (a feltétel nélküli elfogadás mozzanata), hanem az azon való túlmutatás felelősségét viseli magán.

A habitusethosz ugyanis az egyik legkomolyabb kihívással szemben is segítség lehet. Ez pedig nem más, mint az etikai akkomodáció lehetséges veszélye. A közélet etikájára tekintve az etikai akkomodáció abból a feltételezésből indulhat ki, hogy az álláspontja csupán egy a sok közül, s azok között is egy kisebb rétegnek a véleményét, szemléletét képviseli. Ezért merül fel gyakran az a kérdés is, hogy vajon van-e még ennek társadalmi súlya, relevanciája. Vitathatatlán tény, hogy napjainkban értékek pluralizmusával állunk szemben, amely nem csupán a keresztény gondolkodáson kívülről tapasztalható, hanem a keresztény gondolkodáson belül is. Ennek az utóbbinak a története még bizonyos tekintetben távolabbi múltra tekint vissza, ugyanis ezt a keresztény lelkiség történetének összefüggésében szükséges megértenünk.¹¹ Az értékek pluralizmusa azonban nem jelentheti azt, hogy nincs igazodási pont. Ilyen körülmények között is érvényesnek kell lennie egy olyan értékrendszernek, amelyben kölcsönösen tudunk osztozni, és amely egyben rámutat a pluralizmus korlátaira is.

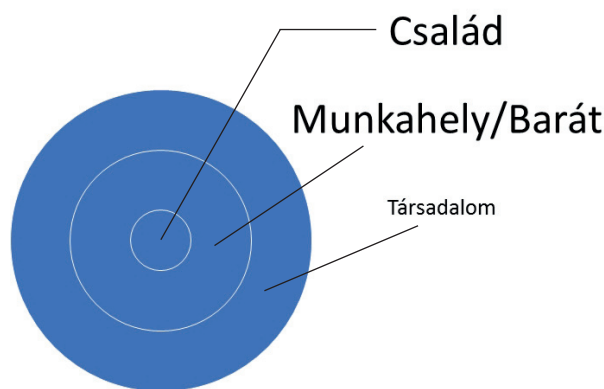
A habitusetika lehetősége ugyanakkor módot nyújt ar-

⁹ Ezt erősíti meg Hans Joas, aki állítja: „Az emberiség történelmében az erkölcsnek mindig két gyökere van (...) egyrészt az értékek és az értékek szempontjából konstitutív tapasztalatok, másrészt az együttműködés feltételeire irányuló reflexió.” (JOAS 2014, 66. o.) Az ethosz reflexív jellegéről már H. Richard NIEBUHR is véleményt formált (1999).

¹⁰ A keresztény etikai reflexióban Stanley Hauerwas az úgynevezett karakteretikai gondolkodásnak a megteremtője. Lásd HAUERWAS 1981a; 2001.

¹¹ Mély és lényegében feltáratlan téma még az ethosz és spiritualitás kapcsolatának vizsgálata, mégis azt mondhatjuk, hogy a közélet tekintetében érezhetjük ennek szükségét. E téma feltárása a jövőre vonatkozóan nélkülözhetetlen.

ra, hogy ne válasszuk szét az egyéni és a közösségi habitus formálásának a kérdését. Ez ugyanis a közélet etikájának egyik leginkább sürgető témafelvetése és potenciálja. Ennek a keresztény hagyományban, különösen is a protestantizmus tekintetében – s itt újra a lelkiség kérdésénél vagyunk – komoly hagyománya van. Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a protestáns etika története ismer olyan álláspontot, amely szerint a közösség habitusa nem, csak az egyéné formálható (lásd NIEBUHR 1998). Ám azt még ezek az álláspontok is elismerik, hogy a közösségi habitus az egyéni keresztül formálható. Itt azonban óvatosan kell eljárunk. Ugyanis a habitus esetében nem egy pszichológiai, lelkiismereti tudatosságról van szó, hanem az Isten cselekvő jelenlétével számoló gyakorlatról. Ezzel tehát nem vetjük el azt a lehetőséget, hogy a közösség habitusa is formálható. Erről már az első keresztény gyülekezeti közösség is megerősít bennünket, s lehetőségét az alábbi ábra is szemlélteti.

Így az etikai relevanciára vonatkozóan meg kell állapítanunk, hogy azt egy együtt ható folyamatként kell keresnünk. Egyszerre belülről a külső rétegek felé haladva és kívülről a belső kör felé közeledve. Itt az egyén szabadsága és a társadalmi elvárások értéke találkozik egymással (vö. BONHOEFFER 2015, 172–173. o.). Amennyiben nem így tekintünk rá, vagy a társadalmi konvenció (sensus communis) megértő értelmezést nélkülöző jelenségével, vagy pedig az egyén szabadságának korlátozásával szembesülünk. A habitusetika egyik lehetőséget sem támogathatja a közélet ethosának vonatkozásában. Sokkal inkább arról van szó, hogy a közéleti etika mint habitusethosz az egyház számára egy egyszerre befelé és kifelé is irányuló folyamat kereteit adja meg.

Amennyiben elfogadjuk, hogy a közélet etikáját habitusetikaként értelmezzük, abban az esetben egy lényeges következménnyel kell szembesülnünk. Ezt a következményt egyértelművé teszi az, hogy a politikai hatalomgyakorlás (a politikai habitus) tekintetében kérdéseket kell megfogalmaznunk. Azonban nem mindegy, hogy ezt milyen megközelítéssel és milyen céllal tesszük. Az egyik lehetőség az lehet, hogy kritikai kérdéseink a rossz gyakorlat minimalizálását tűzik ki célul. Egy másik lehetőség arra való törekvésünk, hogy a közjő

vonatkozásában irányadók legyünk. Ez természetesen két pólus. Azonban lehetséges egy harmadik út is, amely mindkettőt szem előtt tartja, s arra irányul, hogy milyen eszköz által lehetséges mindez (vö. HAUERWAS 1981b, 236. kk.). A közélet-ről való gondolkodás tehát magában hordoz olyan vetületeket is, amelyeket mi gyakran különálló etikai kérdésként kezelünk (egyébként nagyon helyesen), mint például a gazdaság etikáját, ám ezeknek bizonyos vonatkozásai nem választhatók el témánktól. A közélet etikája ennek megfelelően jövőorientált és hosszú távú koncepciókban érdekelt.

Egyrészt befelé irányuló abban az értelemben, hogy keretet ad a vitához. Ma leginkább, bizonyosan nem véletlenül, de a társadalmi törésvonalak mentén megy végbe a közélet körül kialakuló vita. Ezek a törésvonalak alapvetően tematizálják a társadalom s gyakran az egyház valóságát is. A leginkább meghatározó téma a szegénység és gazdagság (vö. uo. 229. o.), azon belül is a szegénység, a társadalmi peremlét kérdésének vizsgálta. Gyakori tapasztalásunk azonban, hogy ezen vonalak mentén inkább egyet nem értés, egyfajta stigmatizációs folyamat játszódik le. Ennek megoldására azonban nem élhetünk azzal az idealisztikus válasszal, hogy minden jó, ami változást hoz. Ennél többről van szó. A habitusethosz mint a közélet ethosának lehetséges formája éppen az egyház számára adja meg azt a keretet, amelynek alapján egy ilyen útkereső vita lefolytatható.

Másrészt kifelé is irányul. Ebben az értelemben a társadalmi valóság, a politikum számára nyújt lehetőséget, mintegy keretet a változáshoz. Amennyiben túlmutat a világ keretein, legalább annyira mutatja meg a változás kereteit. Nem preskriptív, hanem csakis deskriptív jelleggel történhet mindez, amely éppen magára a lehetséges etikai szituációra készít fel.

Ennek alapján fogalmazhatunk meg néhány ilyen deskriptív orientációt a közélet számára.

1. A közéletnek mindig szüksége van átmenetiség tudatra. A politikai közösségnek szüksége van arra, hogy időről időre az emberek bizalmát elnyerje. Ez egyértelműen magában foglalja az időbeliség karakterét. Míg a keresztény gondolkodás és így a habitusethosz is a végső célra tekint, a közélet számára a mozgástér a jelen. A politikum munkájához az emberi valóság megtapasztalásának realitása tartozik, még akkor is, ha van ebben – amennyiben felelősséggel teszik – jövőorientálás. Ki van téve változásnak, formálódásnak, kritikának és krízisnek. Ezért egyáltalán nem mindegy, hogy milyen kontextusban jelenik meg. A politikum tehát minden körülmények között nem a majd következő felől, hanem a jelen felől értelmezendő. A politikum ezért az idő által behatárolt valóság. Ennek értelmében nincs olyan politika, amely magát abszolútnak tekintheti. A jelen lehetőségeivel kell felismernie a jövő felelősségét. A politika így nem az idő teljességében, hanem az a felé haladó világ valóságában ölt testet, ami éppen ezért nem esetleges, hanem szükséges. Így maga az átmenetiség figyelmeztet a

politikum feladatára, hiszen a politikum szereplőinek figyelmét is a jelenre s a jelenből értelmezett jövőre irányítja.

2. Ez az átmenetiség mélyíti a *személyes felelősséget*. Az átmenetiség tudata nem tesz felelőtlennek! Maga hívja életre a közéletben történő aktivitás habitusát (TILLICH 1963, 3: 406. o.).

3. Itt jelenik meg egy, a lokálist is magában foglaló általános igény. Ennek különösen is nagy jelentősége van a mai fragmentálódott társadalmakban. Még inkább erősödik ez a belátásunk, ha szembesülünk azzal a mai problémával, miszerint már nem az individuumértelmezés támaszt kérdéseket elénk, hanem a szeparálódott, elszigetelődött egyén. Amikor a *zoon idion* a kifejezés legszorosabb értelmében válik önreflexió nélküli vákuummá. A politikum azonban nem vákuumjelenség, ami azzal együtt igaznak mondható, hogy mára a nagy elbeszélő narratívák hiánya, eltűnése nem támogat ilyen általános politikai relevanciát. A protestáns hagyománynak azonban van ilyen, éppen a habitust formáló megigazulástana.¹²

4. Szükséges a különbségtétel a *finis* és a *telosz* között. A finis ugyanis egyszerűen a végehez közeledő történelemre utal, ami alkalmas arra, hogy a jövő biztosítása miatti aggodalmaskodást életre hívja, amely így hajlamos arra is, hogy csak instant válaszokban gondolkodjon. Ahogy Reinhold NIEBUHR állítja: „Minden történelmi valóság bizonytalan.” (1996, 292. o.) A felelősségteljes politikum azonban a telosz által meghatározott. A teloszra, azaz az értelmes célra figyelem megértést, értelmezést igényel, amely nem engedi, hogy a politikumot a történelmi realitás elnyelje. Ebben az értelemben a telosz habitust formál (Vö. MOLTMANN 1970, 88. o.).

5. A *politikum állandóságot igényel, s erre tekintettel nem lehet érdekelt a jövő lehetőségeinek polarizálásában*. A politikumnak tisztában kell lennie azzal, hogy nem a jövőnek van reménysége, hanem a reménységnek van jövője.¹³ Ez a jövő azonban transzparens, ami azt jelenti, hogy törekszik elkerülni a pusztá institucionalizmust. A reménység egy új valóságra (az új teremtésre) tekint, ahol az egyén személyes elköteleződése az élet másokkal való megosztásának felelősségét jelenti.

6. Amennyiben a politikum egy igazságosabb és jobb társadalmi közösségért munkálkodik, akkor annak a közjó és nem az összjó összefüggésében kell történnie. A politikum nem lehet egyszerűen csak – annak a társadalom életében betöltött jelentős szerepére tekintettel sem – a gazdasági növekedéssel, gazdasági mutatókkal elfoglalt. A politikumnak nem ennek a célnak kell csak megfelelnie. A közjó munkálása érdekében a politikumnak meg kell találnia az utat az összjó pusztá utilitáriánus racionalizmusa és a póre idealizmus között, s így tudatában kell lennie az emberi valóság hatalomra törekvő realitásának.

¹² Ebben a vonatkozásban azonban nemcsak a megigazulást, hanem a Krisztus hármastétől szóló tanítás is nélkülözhetetlen segítség.

¹³ „Hoffnung antizipiert die Zukunft.” (MOLTMANN 1970, 57. o.)

Hivatkozott művek

- ARISZTOTELÉSZ 1994. *Politika*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- BARTH, Karl 1942. *Kirchliche Dogmatik*. II/2. köt. *Die Lehre von Gott*. Zweiter Halbband. Evangelischer Verlag A. G. Zollikon, Zürich.
- BARTH, Karl 1951. *Kirchliche Dogmatik*. III/4. köt. *Die Lehre von der Schöpfung*. Vierter Teil. Evangelischer Verlag A. G. Zollikon, Zürich.
- BAYER József 1998. *A politikai gondolkodás története*. Osiris Kiadó, Budapest.
- BONHOEFFER, Dietrich 2015. *Etika*. Exit Kiadó, Kolozsvár.
- BORSI Attila 2017. A közélet etikája. In: Fazakas Sándor (szerk.): *A protestáns etika kézikönyve*. Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, Budapest. 323–356. o.
- ELLUL, Jacques 1984. *Les combats de la liberté. Ethique de la liberté*. 3. köt. *Le Centurion*. Labor et Fides, Genève.
- HAUERWAS, Stanley, 1981a. *A Community of Character. Toward a Constructive Christian Social Ethics*. University of Notre Dame Press, Notre Dame.
- HAUERWAS, Stanley 1981b. *Vision and Virtue. Essays in Christian Ethical Reflection*. University of Notre Dame Press, Notre Dame.
- HAUERWAS, Stanley 2001. *Character and Christian Life. A Study in Theological Ethics*. University of Notre Dame Press, Notre Dame.
- HOBBS, Thomas 1990. *Leviathan*. Szerk. Richard Tuck. Cambridge University Press, Cambridge.
- JOAS, Hans 2014. *A hit választása. Milyen jövője lehet a kereszténységnek?* Vigilia Kiadó, Budapest.
- LOCKE, John 1997. *Political Essays*. Szerk. Mark Goldie. Cambridge University Press, London.
- MOLTMANN, Jürgen 1970. *Umkehr zur Zukunft*. Siebenstern Taschenbuch Verlag, München–Hamburg.
- NIEBUHR, H. Richard 1999. *The Responsible Self. An Essay in Christian Moral Philosophy*. W. J. K. Press, Louisville.
- NIEBUHR, Reinhold 1996. *The Nature and Destiny of Man*. 2. köt. *Human Destiny*. W. J. K. Press, Louisville.
- NIEBUHR, Reinhold 1998. *Moral Man and Immoral Society*. Wipf and Stock, Eugene.
- TÖRÖK István 1947. *A keresztyén ember politikai felelőssége*. Budapest. (Az Országos Református Presbiteri Szövetség Kis Tanulmányai.)
- TILLICH, Paul 1963. *Systematic Theology*. 3. köt. *Life and the Spirit. History and the Kingdom of God*. University of Chicago Press, Chicago.

ÉVFORDULÓ ◀

Az igehirdetők ébresztője

■ ADÁMI LÁSZLÓ

Túróczy Zoltán – aki most százhuszonöt éve, 1893. október 23-án született Arnóton – nem csak általánosságban volt az ébredés embere és élenjáró munkása egyházunkban. Isten különleges módon rábízta a lelkészek ébresztését. Felrázó, szívekbe hasító erővel szembesítette lelkésztársait is az élő Istennel, a bűnkérdéssel és a bűnösök Megváltója iránti személyes hit igéjével. Hiszen „szakértőként” senki sem fog bejutni a mennybe, Isten örök országába: mi, lelkészek sem! A személyes hitre jutás és a hitben való megújulás, az Úrral való kapcsolat élménye – mind az üdvösségünk, mind a szolgálatunk tekintetében – számunkra is elengedhetetlen. Rutinos „papi” beszéd és viselkedés helyett arra van szükség, hogy Krisztus benső ismerete, a kegyelem személyes elfogadása és bizonyossága hassa át maguknak az igehirdetőknek a lényét és szolgálatát.

Isten Szentlelke munkálkodásának megrendítő csodája volt az, ahogyan – jelentős mértékben Túróczy Zoltán tevékenysége révén – az evangélikus lelki ébredés a lelkészek és más egyházi munkások – köztük a pedagógusok (!) – ébredésén keresztül elevenítette és termékenyítette meg akkor egyházunk életét. A pedagógusok között gondoljunk most csak nyíregyházi vonatkozásban például a még 1933-ban élő

hitre jutott, Szegedről származó Rejtő Mária mellett Urbán Erzsébetre (Zsóka néni), Trausch Erzsébetre (Liza néni), a főtí evangélikus kántorképzés „motorjává” lett Kiss Jánosra vagy a még köztünk lévő Hegymegi Ilonára (Ilus néni), de másokra is. A lelkészeket most nem is próbálom sorolni... A diakonisszákat pedig szintén csak megemlítem.

Kovács Géza, az egy nemzedékkel fiatalabb egykori győri szolgatárs ezt írta 1996-ban, a püspök halálának (Győr, 1971. november 22.) huszonötödik évfordulója kapcsán megjelent megemlékezésében: „Fülemben cseng Turóczy Zoltán minden kétséget kizáró hangja: Isten akarja a megújulást, az ébredést személy szerint is, és rajtunk keresztül az egyházban is. Teljes életében elkötelezettje volt az Isten parancsának, a megújulásnak és az ébredésnek. Számára az ébredés szolgálata Isten parancsa, a mi dolgunk pedig az engedelmisség. Ilyen értelemben sürgeti, küldi lelkésztársait és világiakat, akik az Isten igéjében kijelentett és a golgotai kereszten megragadott evangélium alapján állnak, álljanak az egyház megújulása, az ébredés szolgálatába.” (KOVÁCS 1996)

Az alábbi mondatokban pedig lényegileg annak az összefoglalását olvashatjuk Kovács Gézától, amit az 1943. ok-

tóber 18–21. között Nyíregyházán Jónás könyve alapján tartott lelkészevangélizáción is szolgatársai szívére helyezett Túróczy püspök úr (nyíregyházi lelkésszé és tiszakerületi püspökké 1939-ben választották): „Az ébresztő igehirdető prédikátor kötött parancssal, üzenettel érkezik. Mit üzen az Isten, nem könnyű megkapni, megtalálni, ki kell tusakodni. Csak az imádság segít, nem használ semmiféle kommentár. Nem szabad azonban elfelejteni azt sem, hogy amit az ébresztő igehirdető hirdet, az vallomás, bizonyosságtétel. Mit tud mondani megtérésről, bűnbánatról, kegyelemről az a prédikátor, aki maga mindezt nem élte át személyesen gyötrelmeivel és örömeivel? A bizonyosságtétel nem tudomány, és a prédikátor nem tudós. Nem a tanulmány tesz alkalmassá a bizonyosságtételre, hanem a hívó lélek. Nem kell neki okvetlenül magáról beszélni. Amit azonban mond, abban benne kell lenni meggyőzően az átélte dolgok valóságának és bizonyosságának.”¹

Pap az ébredés ellen címmel – mint annyi más igehirdetése – könyv alakban is megjelent a nyíregyházi lelkészevangélizáció. Bevezetőjében ezeket a sorokat olvashatjuk Túróczy Zoltántól: „Életutam félszázados határkövénél bűnbánatom, könyörgésem és hálám jelül teszem le az egyház kegyelmes Urának lábai elé.” (TÚRÓCZY É. N., 3. o.) Így ünnepelte ötvenedik születésnapját: az egyház Urának akart szolgálni, célja pedig elsősorban az egyház ébredése és megújulása minden téren. Irányt adott ezzel társai szolgálatára nézve is, hogy számukra is az élő Úr üdvözítő akarata s ezért az ébresztés feladata legyen az elsődleges.

Az ébresztő igehirdetések Túróczytól tanult tartalmának összefoglalását megint Kovács Géza cikkéből idézem:

„Isten menteni akarja a bűnös embert, keresésére indul. Ezért jelent meg emberi formában közöttünk Jézus. Isten haragszik a bűnre, bünteti, és a végső ítéletben kárhozatra ítéli. A bűnösrel szemben azonban türelmes, irgalmas, és menteni, üdvözíteni akarja. A bűn azonban nem por, ami letörölhető, nem daganat, ami kioperálható, hanem veleszületett természete az embernek. Ha csak ráragadt valami volna, megszabadítható volna emberi erővel és segítséggel. Mivel azonban természetes állapota, szabadítóra van szüksége. A szabadítás egyetlen lehetősége a váltság.

Isten engedi az embert olyan próbálkozásokra, melyekkel szeretné magát kiemelni a bűn mocsarából. Hadd tanulja meg az ember, milyen tehetetlen, míg el nem jut odáig, hogy elismeri nyomorult voltát, és kimondja maga felett az ítéletet: ó, én nyomorult ember, kicsoda szabadít meg engem e halál testéből?

Az ébresztő igehirdetés egyszerre törvény és evangéli-

um. A törvény Isten haragjának és ítéletének hirdetése az Isten szerint való megszorodásra, bűnbánatra. Az evangélium a megváltó kegyelem hirdetése. Erre a hitre azonban el kell jutni, melyet az igehirdetéssel ébreszt az Isten Szentlelke ott és akkor, amikor akarja.

A kegyelmes Istent kereső ember szükségképpen beleütközik a keresztbe. A kereszt súlyos ítélet az ember felett, másrészt biztosítja számunkra Isten rajtunk könyörülő irgalmasságát és megbocsátó szeretetének nagyságát, kegyelmét személyválogatás nélkül. Egy nagypénteki igehirdetésének megdöbbentő témája így hangzik: Az ember Istent öl, az Isten embert ment.

Az ébresztő igehirdetés súlypontja a váltság. Ez Isten üdvösségrendje. Így tett szert neki. A váltság, Krisztus keresztáldozata, helyettes elégtétel. Halála az Atya akarata és a Fiú engedelmessége által engesztelő áldozat. Jézus magára vállalta bűneinket, hogy kiengesztelje érettünk az Atyát. A kiengesztelés eredménye bűneink bocsánata.

Ugyancsak nem olcsó kegyelem. Bűnbocsánatom ára az önmagát értem is feláldozott Krisztus! Tehát a keresztáldozat nem jogi aktus, hanem Isten atyai nagy szeretete. Elfogadásához hit kell, amely elfogadja ezt a nagy kegyelmi ajándékot, bűnei bocsánatát. Üdvbizonyosságunkat tehát nem emberi érdemre vagy élményre alapozzuk, hanem a keresztáldozat objektív tényére és valóságára.” (Idézi KOVÁCS 1996)

Hadd álljanak itt ezzel kapcsolatban a püspök tulajdon szavai: „Lehet-e ennél többet tenni a bűnös ember megmentésére üdvösségünkért, örök életünkért? Uram a kereszten mindent elvégezett érettem. Lehet-e nagyobb bűn, mint nem törődni ilyen nagy üdvösséggel? Bizony a mi Istenünk bővölködik a megbocsátásban. Nem azért, mert ez a mestersége, hanem azért, mert ilyen a szíve.” (Uo.)

Az első evangélikus lelkészevangélizációt egyébként még győri lelkészként tartotta Túróczy Zoltán. A *Lelkipásztor* szerkesztőségének rendezésében került erre sor 1938 augusztusában a Balaton partján. Közel kilencvenen vettek részt ezen az evangélizációs konferencián, a Dunántúli Egyházkerület pedig könyv alakban is kiadta az előadások és áhítatok anyagát. A könyv ajánló soraiban ezt írhatta le az igehirdetők ébresztője: „Mikor mindez hallható volt, tetszett Istennek, hogy életet teremtő felséges igéjét belealázza ezeknek a mondatoknak szolgáló formájába, s így a hallásukból hit támadjon. Könyörgöm Hozzá, s tudom, hogy velem könyörögnek mindazok is, akik hallgatói voltak ez igéknek, támasszon hitet az olvasásukból is.” (TÚRÓCZY 1938, 3. o.)

Nem tudom, milyen sokan vannak azok, akiknek az életében Isten beteljesítette ennek a régi imádságnak a meghallgatását, de azt tudom, hogy ennek az imádságnak egyik meghallgatása az én hitem és szolgálatom is.

¹ KOVÁCS 1996; vö. *Az ébresztő prédikátor*. In: TÚRÓCZY É. N., 46–56. o.

Magam nem ismerhettem személyesen Túróczy Zoltánt. Csak halála után másfél évvel kerültek kezembe könyv alakban megjelent ígéhirdetése először. (Isten különös ajándéka és elfedező szeretete nyilvánult meg abban, hogy D. Ordass Lajost viszont személyesen ismerhettem, teológiai hallgató koromban többször meglátogathattam, s máig őrizhetem felavatásomra – 1978 nyarán, másfél hónappal halála előtt – írt levelét is.)

Még 1973 tavaszán, amikor végzős matematika–fizika tagozatos gimnazista voltam, ilyen ígéssel készítgette a személyes hitre és a lelkeszi szolgálatra való elhívásmat az Úr: „...*eljegyezlek téged magamnak örökre...*” (Hós 2,18; Károli-ford.), és „*Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket...*” (Jn 15,16) Megszületett a döntés bennem: a kitűnő érettségi után – visszavonva jelentkezésemet a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karáról – jelentkeztem az Evangélikus Teológiai Akadémiára. Ekkor, a nyári szünetben kaptam egy csomagot Birtalan Tibortól, a matematikatanáromtól. Az 1930-as és '40-es évek protestáns lelki ébredéséből származó, főleg az Evangélikus Evangélizáció működési köréből való kiadványok voltak benne, de köztük volt például James Stewart ígéhirdetéseinek gyűjteménye is: *Mit mond egy híres labdarugó Krisztusról*. Ebből a küldeményből olvashattam (például Diósjenőn, málnaszedés idején, apai nagyszüleim házában) A. J. Pietilä finn evangélikus professzor könyvét, amelynek címe: *A bűn mardosása és az Isten békessége*. Ez a könyvecske lett Isten döntő eszköze abban, hogy – lelkészem, Bolla Árpád előtti személyes bűnvallásban – igazán megnyíljon a szívem az Úr Jézus befogadására.

Két Túróczy-könyv is volt a hívő tanáromtól kapott csomagban, amelyek Isten Lelkének szintén fontos eszközei lettek számomra. Az egyik a könyv alakban kiadott „láthatatlan evangélizáció” volt a samáriai asszony történetéről, akit Jézus nem hagyott kitérni a bűnei beismerése elől (TÚRÓCZY 1947). A másik pedig az a bizonyos első lelkész evangélizáció, amely „*Én a prófétákra támadok*” címmel jelent meg. Ez a könyv egész lelkeszi szolgálatomra vonatkozóan, az indulástól kezdve mindmáig meghatározó jelentőségű lett! Hadd álljon itt belőle egy – a mai antropocentrikus teológiai, lelkigondozási irányzatok közepete még inkább aktuális – lelkiismeretünket Isten igéjének erejével ébresztő, hosszabb idézet:

„Ha ártalmatlannak tart bennünket a Sátán, az azért van, mert arra a meggyőződésre jutott, hogy több bennünk a szeretet az emberek iránt, mint az Isten iránt. A tapintat és az elővigyázat bálványá lett nálunk, éppen ezért letpítjuk az Ige provokáló élet, elmélkedéssé limonádésítjuk a harci riadót, elhallgatjuk az Ige konkrét ítéletét, tehát meghamisítjuk az Igét. Minden igazi prédikáció és lelkipásztori ténykedés ítélet is. Nem az én ítéletem, hanem az Istené a bűn fölött, és ha ezt nem érzi a világ, akkor az a gyanú fenyeget minket, hogy az emberek tetszését keressük.

Ha ártalmatlannak tart bennünket a világ, az azért is lehet, mert úgy látja, hogy a saját dicsőségünket keressük. Jézus előtt két út állott: Mohamednek és Krisztusnak az útja, Ő az utóbbinak útját választotta. Minden lelkipásztor előtt is ez a két út áll. Vagy dicsőségben, hatalommal, karddal akar missziót végezni, vagy megy a Krisztus útján, és a maga megöklésén át akar eljutni a Keresztig. Mohamedet és az ő tanítványait nyugodtan engedi dolgozni a Sátán, mert azok a maguk dicsőségét keresik és az ő köreit nem zavarják.

Ha ártalmatlannak tart minket a világ és annak fejedelme, az azért is lehet, mert úgy látja, hogy nincs bennünk semmi missziói lendület. Elgyávult keresztyének vagyunk, nyugalomba vonult katonák, nagyszájú obsitosok, akik meséket tudunk mondani soha nem vívott háborúk győzelméről. A harcmezőről rég levonultunk, bezárjuk Jézust a léleknek világába és azt hisszük, hogy az emberek fel fognak hagyni bűneikkel anélkül, hogy észrevennék. Krisztus-csempészek vagyunk, akiknek nincs bátorságuk ahhoz, hogy nyíltan kiálljunk portékánkkal, hanem úgy szeretnénk selyempapírba csomagolva vagy sziruppal leöntve beadni mondanivalónkat az embereknek. Pedig Krisztust észrevétlenül becsempészni a világba nem lehet. Minden egyház, amelyben megszűnik a missziói lendület és bátorság, fogatlan, vén oroszlánna lett, amelyet a kisgyermek is ölébe vehet, nem kell félnie tőle.

Ha ártalmatlanok vagyunk a Sátán szemében, az azért is lehet, mert nem az Istené, hanem a Sátáné vagyunk. Neki szolgálunk. Minden lelkész, aki nem azon az úton halad, amelyen az Isten a maga dicsőségét akarja szolgálni, a Sátánnak szolgál. Így értjük meg azt, hogy miért mondja Pál apostol: *Jaj nekem, ha minden jót mondanak rólam az emberek!* Kérdezd meg magadtól, Testvérem: Vannak-e ellenségeid, de a Krisztusért? Nem a magad fogyatkozásaiért, hanem a Krisztus ügyéért! Van-e szakadás a gyülekezetben, családokban, van-e kellemetlenség Krisztusért végzett munkáért, és ha nincs, döbbenj meg: *Jaj nekem!* Ennek a világnak az a legrosszabb lelkipásztor, aki ellen nincs semmi kifogás, akivel mindenki meg van elégedve. Biztosra veheti, hogy Ura és Istene nincs vele megelégedve.” (TÚRÓCZY 1938, 63–64. o.)

Igen, éppen ezekre a Túróczy-mondatokra is visszavezethetők azok a vallomásaim és állásfoglalásaim, amelyekkel például az esperesjelölti fórumra készített írásomban találkozhattak sokan 2006-ban: „Mint akit Jézus Krisztus a vérén vásárolt meg, nem emberek kedvét, hanem emberek üdvét kell keresnem, Isten akarata szerint. Nem szertartásmesternek rendelt az Isten, hanem az Ő szolgájának, hogy az Ő igényével és az Ő igéjével szembesítsek mindenkit, akit csak elér a szavam.”²

Az Úr Jézus iránti személyes hitben való elindulásom

² Nyíregyházi Evangélikus Egyházközség Levéltára (Iktatott levelek): 72/2006.sz. irat, Hajdú-Szabolcsi Evangélikus Egyházmegye Fórumának (jelöltek bemutatkozása, 2006. március 14.). Írta: Adámi László.

óta mindig nagy lelki éhséggel vettem kezembe Túróczy Zoltán könyveit. Különös öröm volt számomra, amikor (még teológiai hallgató koromban) Diósjenőn, nagyszüleim kis vályogházának padlásán ugyancsak megtalálhattam két evangélizációs könyvecskéjét: *Erőszakoskodóké a mennyek országa* (utolsó oldalai hiányoztak) és *Az Úr az én pásztorom!* Az előbbiből – amely Bartimeus történetét (Mk 10,46–52) dolgozza föl – hadd idézzek még néhány sort: „A vak Bartimeus új látása *megigézett látás*. Nem lát mást, csak Jézust egyedül. Azért nem is tekintget sem jobbra, sem balra, csak Jézusra. A megtért ember mindig ilyen megigézett látású ember. Mindig *egy-ügyű* ember. Csak egy ügye van. Csak egy dolog vagy egy személy érdekli: Krisztus és Krisztus ügye.” (TÚRÓCZY 1946, 49. o.)

Szeretnék ilyen „egy-ügyű”, Jézus Krisztusra néző ember lenni és maradni mindig!

Hivatkozott művek

- KOVÁCS Géza 1996. Huszonöt éve. *Lelkipásztor*, 71. évf. 11. sz. 410. o.
 TÚRÓCZY Zoltán é. n. *Pap az ébredés ellen*. Győr.
 TÚRÓCZY Zoltán 1938. *„Én a prófétákra támadok.”* Dunántúli Evangélikus Egyházkerület, Győr.
 TÚRÓCZY Zoltán 1946. *Erőszakoskodóké a mennyek országa*. Evangélikus Evangélizáció, Budapest.
 TÚRÓCZY Zoltán 1947. *Szemtől-szembe Jézussal*. Evangélikus Evangélizáció, Budapest.

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

Emlékezés Sággy András evangélikus lelkész szolgálatára

1945–2018

■ VOELKERNÉ KOVÁCS MÁRTA

„*Az Úr az én pásztorom!*” – szólta az ige a június 30-án elhunyt Sággy András lelkész testvérünk gyászjelentésén, és jelzi a sírkövön is földi nyughelyét. Annak a követségében járt, aki ezt mondta magáról: „Én vagyok a jó pásztor; a jó pásztor életét adja juhaiért.”

Hogyan, mikor kapta az elhívását, nem tudhatjuk. De azt igen, hogy ott volt előtte elődeinek hite, bizonyágtétele, útmutatása. A nagymamáé, aki az első világháború után özvegyen maradt négy gyermekkel. És attól kezdve mindennap, amikor megszólalt a déli harangszó, letette a munkát, kezét imádságra kulcsolta, és elénekelt az éneket: „Te vagy reményem sziklaszála [...]. / Hozzád sóhaj, aki erőtlén [...]. / A dúlt szívnek te adsz nyugalmat, / Áldás fakad kezed nyomán.” Ott volt előtte a lelkész édesapja, Sággy Jenő példája, akinek hite és hűsége a legnehezebb időben próbáltatott meg. És az élet dolgait éppen csak hogy megismerő kamasz gyermek láthatta, hogy jöhetnek idők, amikor a Krisztus-követésnek igen nagy ára van: az út nem dicsőségbe, hanem gyalázatba vezet, egészen a márianosztrai börtönig...

Sággy András útja a győri Révai Miklós Gimnáziumon át vezetett a budapesti evangélikus teológiára, és a végzés éve, 1969 egyben házasságának kezdete is: Lakatos Márta óvónővel. Az út ezek után már közös: vele és a két fiúval: Andrással és Balázssal.

A Somogy megyei Vése, ahol hét esztendeig lelkész apó-

sának az utóda lett; aztán a Veszprém megyei Nagyalásny-Dabrony óriási szórványközrete és végül Celldömölk artikuláris gyülekezete voltak szolgálatának állomásai. Mindenütt építette kövekből a lelki otthonokat, és építette a lelkeket.

Volt benne valami lutheri, és nem csupán robusztus természetben, hanem lelki alkatában. Egyenessége, kiállása; hogy beszédében az igen igen volt, a nem nem, tudva, hogy „*Istennek kell inkább engedelmeskednünk, mint az embereknek*”. A reformátorral rokonította a lelkében lobogó tűz, szenvedély; még a szent harag is, ha valami általa felismert és képviselt igazság sérült. De mindenekelőtt lutheri volt gyermeki lelkülete, amellyel újra és újra rácsodálkozott Isten kegyelmére. Az evangéliumra. Ahogy ő mondta annyiszor: „Isten lefegyverző kedvességére.”

Krisztus, a jó pásztor lelkületével indult nyája után. Szívügye volt a beteglátogatás: minden héten végiglátogatta a kórházakat Ajkán és Celldömölkön, hogy Isten szeretetének bizonyosságát nyújtsa vigasztaló beszélgetésekben, imádságban és énekekben, az úrvacsora szentségében. A betegek mellett másik szívügye a kicsinyek voltak: a megvalósuló celldömölki Hajnalcsillag-óvoda, hogy a gyermekek minél előbb megismerhessék a jó pásztor, és ebben a munkában óvónő felesége mindvégig támogathatta.

Sággy András lelkész testvérünk Keresztelő János ünnepén született. Idén június 24. vasárnapra esett, így születésnapján még együtt lehettünk a templomban, Ke-

menesmagasiban, ahol utolsó tíz nyugdíjas évüket töltötték feleségével. Gyermeki büszkeséggel mutatta a kis aranykeresztet zakója hajtókáján: felesége születésnap ajándékát. Tudtuk, hogy ennél nagyobb és díszesebb kereszt viselésére is jogosulttá vált ez év tavaszától az emberi elismerés jeleként (március 15-én megkapta a Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetését). De legvégül már csak az számít, hogy Gazdánk elmondja majd felettünk a mondatot: „Jól van, jó és hű szolgálóm, a kevésen hű voltál, sokat bízok rád ezután, menj be urad ünnepi lakomájára!” (Mt 25,23)

Sághy András lelkész testvérünk földi öröme és büszkesége a nyájhoz visszavezetettek, a megvigasztalt lelkek békessége volt. Annak öröme, hogy családjának is pásztora lehetett. Fiai elmondhatják: Isten jóságos szavát, gondoskodó szeretetét tudták megszólaltatni feleségével együtt

gyermeküknek, akik hivatásukkal, életükkel maguk is a jó pásztor szolgálatába szegődtek.

Így marad meg előttünk Sághy András, utolsó születésnapjáról, kis aranykeresztrel zakója hajtókáján. Nem tudhattuk, hogy két nappal később milyen nagy keresztet rak majd vállukra az Isten. És aki annyi haldoklóra adott áldást, végül neki is jutott belőle: lelkész fia mondhatta felette a zsolnárt: „Az Úr az én pásztorom, nem szűkölködöm.” (23,1) Idősebb fia pedig utoljára az aznapi igét olvashatta, amely az itt maradóknak ígéri: „Az Úr meggyógyítja a megtört szívűeket, és bekötözi sebeiket.” (Zsolt 147,3)

Temetése július 22-én volt e sorok írójának szolgálatával. Abban a bizonyosságban búcsúztunk tőle, hogy sem élet sem halál nem ragadhat ki minket annak a kezéből, aki ezt mondta: „Én vagyok a jó pásztor; a jó pásztor életét adja juhaiért.”

Lelkészakadémia

► Folytatás a 377. oldalról

Felkészülés egy váltásra: nyugdíjba menni – egy fordulópont ajándékai és kihívásai

Helyszín, időpont: Révfülöp, 2018. november 11–14.

Szervezők: Gáncs Péter, dr. Schneller István, dr. Joób Máté

Lehet-e közösen beszélgetni arról, amivel még gondolati szinten is nehéz találkozunk? Tud-e segíteni az, aki alig várja, hogy nyugdíjba menjen, annak, aki előre fél, hogy mi lesz vele az aktív szolgálati évek után? Hogyan lehet Isten elé letenni a szolgálat éveit, és hogyan lehet megtervezni a következő életszakaszt? Nyugdíjba tud-e egyáltalán menni a lelkész? Ilyen és hasonló kérdéseket szeretnénk közösen feltenni a tervezett rendhagyó lelkészakadémiai kurzuson, amelyre szeretettel hívjuk azokat a lelkészeket, akik az elkövetkezendő öt évben fogják letenni az aktív lelkészi szolgálatukat. Azok felé is nyitott a kurzus, akik az utóbbi években mentek nyugdíjba, de még nem tartják későnek az ilyen jellegű kérdések közös átgondolását.

Jelentkezési határidő: 2018. október 28.

Próbaidő élesben – ordinálva, de még nem beiktatva

A beosztott lelkészi évek kihívásai és lehetőségei

Helyszín, időpont: Révfülöp, 2018. december 2–5.

Szervezők: Szabóné Mátrai Marianna, dr. Joób Máté

A kurzusra azokat a lelkészeket hívjuk, akik még nem tették le a parókusi alkalmassági vizsgát, vagy akik közvetlenül a vizsga után végzik lelkészi szolgálatukat. A kurzus során szeretnénk közösen átbeszélni mindazokat a kérdéseket, amelyek kifejezetten erre a szolgálati időszakra jellemzőek.

A lelkészi szolgálat első éveinek egyik legizgalmasabb kihívása, hogy megteremtjük azokat a külső kereteket és előmozdítjuk azt a belső nyitottságot, amelyben készsége válunk a folyamatos változásra és fejlődésre istenkapcsolatunkban és gyülekezeti szolgálatunkban. Ennek az időszaknak a másik izgalmas feladata, hogy felismerjük azokat a személyes karizmákat, amelyekkel a saját szolgálatunkat tudjuk egyedivé és színessé tenni. Ezekben az első években persze olyan nyugtalanító kérdésekkel is találkozhatunk, amelyek hosszú távon is megnehezítik a szolgálatunkat. E kérdésekkel történő őszinte találkozásra is lehetőséget kínál a kurzus.

Jelentkezési határidő: 2018. november 18.

Szentháromság ünnepe után 22. (biblia-)vasárnap

► Lk 7,20–23

Igehirdetési előkészítő

Olvass a sorok között

A vasárnap jellege

A bibliavasárnap az egyházi évben bármikor megtartható, hagyományosan a legtöbb helyen a reformáció ünnepét megelőzően tartjuk egyházunkban, míg a református egyházban március első vasárnapján tartják.

Az elnevezésből nem következik, hogy a Bibliát mint szent könyvet mutassuk be, hanem Isten kinyilatkoztatásának forrásaként, amely Krisztusra mutat, Krisztust prédikálja (HAFENSCHER 2010, 397. o.).

A kiírt textus nem fordult elő korábban, mégis jól kapcsolódik a vasárnap témájához: *Amik felőle megírtak!* Jézus ugyanis éppen arra mutat rá, amit felőle megírtak.

Amit a textusról tudni kell

A kiírt perikópát a 19. és 20. versekben már érdeklődő Keresztelő János kérdésével együtt kell látnunk, aki korábban Jézust is megkeresztelte, és aki az „erősebb” utána érkezéről prédikált. Most úgy tűnik, mintha a próféta elbizonytalanodott volna.

A Máté evangéliumában is szereplő szakasz szinte egy az egyben megegyezik a lukácsival, azonban Máténál megtudjuk, hogy a Keresztelő börtönben van, amit Lukács

evangélista nem említ meg. Számára inkább a Jézusban való megbizonyosodás és annak előkészítése a hangsúlyos.

A Keresztelő Jánoshoz érkező tanítványai beszámolnak Jézus csodáiról, amelyekről a hetedik fejezetben is olvashatunk, úgymint a kapernaumi százados szolgájának meggyógyítása vagy a naini ifjú feltámasztása. Utóbbi Illés próféta történetével, azon belül a sareptai özvegy gyermekének feltámasztásával (1Kir 17,23) áll párhuzamban. Keresztelő szavaiban ott feszül a kérdés a csodák és más Jézust kísérő események kapcsán: Kicsoda Jézus?

Az ἐρχόμενος kifejezés nem közismert messiási cím, de az Ószövetségben is találunk utalást az Úr érkezésére (Ézs 40,10; Zak 14,5; Dán 7,13). Az *eljövendő* így egyszerre fejez ki bizonyosságot, hogy az Úr érkezik, és bizonytalanságot, mert nem egyértelmű, hogy miért Jézusban igazolódik ez a várakozás.

A próféta két tanítványt hívat magához, ami az Ószövetség szerinti hiteles tanúskodáshoz kell (5Móz 19,15). Bár a Keresztelő tanítványai korábban beszámoltak Jézus csodáiról, mikor az Úrhoz érkeznek, már tudható, hogy majd hiteles tanúk beszámolójára támaszkodhat az olvasó. Ők azok, akik látják Jézust ismét csodákat tenni, éppen abban az órában. Így válnak János tanítványai szemtanúvá.

Lukács megismételteti a kérdést, immár a tanítványokon keresztül: „*Te vagy-e az eljövendő, vagy mást várunk?*” Ebben az összefüggésben az is felmerülhet az olvasóban, hogy már-már okafogyottá vált a kérdés megválaszolása, hiszen Jézus igazolta magát a csodákban. Jézus mégis segíteni próbál a bizonytalanságtól szenvedő, sokat látott prófétának, Keresztelő Jánosnak, hogy reménysége nem hiábavaló és nem félreértett. Jézus nem mondja ki magáról, hogy ő a Megváltó, hanem csak utal rá. A megfajtést és a végső következtetés levonását a kételkedőkre hagyja. Erről hallottak a tanítványok, akik így fültanúkká is válnak.

A felsorolásában szereplő kíséző jelek (vakok látnak, sánták járnak, leprások tisztulnak, süketek hallanak és hallottak támadnak fel, szegényeknek hirdettetik az evangélium) az Ószövetség több ígéretével és prófétájával összekapcsolódva mutatnak rá Jézus alakjára. Ebből világossá válik, hogy Jézus több mint próféta, sokkal inkább a próféciák beteljesítője. Ő az ígért Eljövendő.

A szegények különösen is kiemelhetők ebből a csoportból, hiszen a hetedik fejezetet megelőzően Jézus kétszer is beszél róluk, Lukács evangéliumában pedig külön hangsúlyt kapnak. Jézus egyszer a názáreti zsinagógában, az Ézsaiástól származó rész (61,1–2) felolvasásakor mutat rá szolgálata kezdetén, hogy a szegényekhez jött (Lk 4,18). De a boldogmondások első célzottjai is ők! (Lk 6,20)

Α Πτωχός, amelynek az Ószövetségben a héber *ani* a megfelelője, függőséget vagy ráutaltságot jelent. Ez lehet szociális jellegű, utalva a nélkülözőre, aki anyagiakban magasabb szinten állókra van utalva. De lehet vallási jellegű függőség is: az ember Istenre utalt. Ők azok, akik természetesen jobban ki vannak szolgáltatva. Jézus kijelenti, hogy Isten az ő oldalukon áll, figyelemmel kíséri őket. Ők az üdvösség várományosai, akiknek Isten országában jóllakottságban és felszabadultságban lehet részük (KOC SIS 1995, 142. o.).

Teológiai összefüggések

Keresztelő János kérdése – „*Te vagy-e az eljövendő, vagy mást várjunk?*” – már indító lehet számunkra. Ez összecseng az oltár előtti felolvasásra kijelölt igeszakasszal, amelyben az etióp kincstárnok mondja Fülöpnek: „*Hogyan érthetném, ha valaki meg nem magyarázza?*” Bibliavasárnap fontos a sorok között olvasás, amelyben mindketten az Ószövetség tanúsága nyomán kapják meg a bizonyosságot Jézus Krisztusról. Ezt a tanúságot pedig a szem- és fültanúk viszik tovább, amelyen a Szentírás nyugszik.

A másik hangsúlyos mozzanat pedig az, hogy az evangélium üzenete szól minden Istenre szomjazónak. A szegények melletti elköteleződés Isten részéről Jézus Krisztusért végleges. Minden rászorulóknak szüksége van az evangéliumra, amelyet Jézus váratlan módon, Keresztelő János várakozásával ellentétben nem az ítélet hangján közvetít a „megrepedt nádszálaknak”, hanem a kegyelem és irgalom, a melléállás hangján.

Igehirdetési vázlat

Érzékenyen a szegények felé

Ma sok helyen téma mindenfelé az érzékenyítés. Úgy tűnik, hogy a társadalmunkban sokszor híján vagyunk az ember-társunk iránti szeretetnek, ezért külön fel kell hívni erre a

figyelmet. Sok iskolában kezdenek odafigyelni arra, hogy külön beszéljenek a gyerekek egymás iránti érzékenységről, talán még inkább azok felé, akik helyzetüknél fogva hátrányt szenvednek.

Szép példa Rút könyve, amelyben az aratók a szegényeknek is hagynak valamit, összeszedgethetik a maradékot a kékék között. Milyen szép példa, hogy gyülekezeinkben sok helyen segítik így a szegényeket, nem csak maradékból vagy fölöslegből. Nemcsak nagy ételosztás alkalmával, hanem családokhoz látogatva, eljuttatva a segítséget a valóban nélkülözőknek, akik igazán érezhetik kiszolgáltatottságukat.

Mi marad a szegényeknek?

A *Biblia pauperum* a 13. századtól elterjedt könyv- és képtípus. A szegények bibliájában gazdagon díszített illusztrációkkal segítették a krisztusi váltságmű megértését. Ez elsősorban a szegény klerikusok számára íródott és didaktikai célokat szolgált, a Szentírás tartalmának ismertetése volt a cél. Ebben egy rövid szöveg kíséretében egy illusztrációval mutatták be az Újszövetség legfontosabb eseményeit, amelyeket a hasonló értelmű ószövetségi cselekményekkel magyaráztak.

Ennek segítségével az „olvasásban szegények” is eljuthattak Krisztus ismeretére, és nem kellett attól tartani, hogy valaki nem magyarázza el nekik, mit tesz Isten az emberért.

A szegényekhez mindenképpen el kell jutnia az evangéliumnak, akár ilyen módon is. Nekünk is ez a feladatunk, hogy a szegényekhez, a nélkülözőkhöz és az Istenre éhezőkhez, minden rászorulóhoz a világban eljuttassuk Isten ígétét. Lássák meg a Biblia sorai között: Jézus tettben és szóban is az evangéliumot hirdette. Erről való tanúskodásra szólít Jézus, hogy vigyük tovább az Isten irgalmában megbotránczóknak is az irgalmat, amellyel feltétel nélküli szeretettel közeledik a benne bízókhoz.

Olvas a sorok között!

Keresztelő János elbizonytalanodása mögött több minden is megbújhat. Biztosan benne volt a buzgó reménység, hogy valóban eljött a Krisztus, de akkor ez váljon végre láthatóvá és nyilvánvalóvá. Ugyanakkor megszólalhat benne a meglepődés is: nem ilyen reformerre számított. Keresztelő az ítélet hangján szólalt meg, és hirdette az Eljövendőt, aki talán még nála is nagyobb szigorúsággal fog érkezni. Ezzel szemben Jézus éppen a szelídség hangján szólt azokhoz, akik valóban Isten irgalmára szorultak. Jánossal egy cipőben járunk mi is! Mert mi is megdöbbenünk Isten irgalmán és Isten hatalmán, amelyet azok felé gyakorol, akik szenvednek a nélkülözéstől. Ilyen most a mester megdöbben szemlélése, amely után mi is a szegények segítségére siethetünk az evangéliummal.

A Szentírás sorai között nekünk is ezt az irgalmas Is-

tent kell szemlélnünk, aki szüntelenül munkálkodik, és aki teljesen kiáll a szegények oldalán.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

ApCsel 8,26–40; Ám 8,11–12

Énekek

EÉ (257) 286, 289

Illusztrációk

GONDOLAT

„Ezért is látjuk, hogy ő nem fenyeget és kényszerít minket, mint Mózes a maga könyvében, vagy ahogy a törvényeknél megszoktuk, hanem szelíden, szeretettel tanít, egyszerűen elmondja, mit tegyünk, mit kerüljünk, mi vár a gonoszokra és a jókra, senkit sem szorongat vagy erőltet. Olyan gyengéden tanít, hogy inkább lelket önt belénk, mintsem parancsolgat, mikor ezzel kezdi: »boldogok a szegények«, »boldogok a szelídek« (Lk 6,20; Mt 5,5) stb. Az apostolok is általában ezeket a szavakat használják: intellek, kérlek, könyörgök stb. Mózes azonban így beszél: megparancsolom, megtiltom, s emellett fenyegeti és szörnyű büntetésekkel riogatja a népet. Ha megszívleled ezt a tanítást, haszonnal fogod olvasni és hallgatni az evangéliumot.”

Luther Márton (1483–1546) német reformátor:
Mi az evangélium? (In: LVM 5)

KÉP

Az Esztergomi Főszékesegyház Könyvtárában található a negyvenoldalas *Biblia pauperum*, amely az interneten is megtekinthető. Itt ajánlom a 10r sorszámú képet, amelyen középen vélhetően Lázár feltámasztása látható, kétoldalt pedig Illés, amint a sareptai özvegy fiát, illetve a sunémita asszony fiát meggyógyítja. A 26r sorszámú képen a sírból kiszálló Krisztus áll középen, mellette az egyik oldalon a cethal gyomrából szabaduló Jónás, a másik oldalon pedig a Gáza városának kapujával sétáló Sámson.

Forrás: http://esztergom.bibliotheca.hu/scan/inc_xv_i_4/index.html

Felhasznált irodalom

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika*. Budapest. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke.
KECK, Leander E. 1996. *The Gospel of Luke. The Gospel of John*. Abingdon, Nashville. (The New Interpreter's Bible 9.)
KOC SIS Imre 1995. *Lukács evangéliuma*. Szent István Társulat, Budapest.

LUTHER Márton 2011. *Bibliafordítás, vigasztalás, imádság*. Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest. (Luther Válogatott Művei 5.)

PRÖHLE Károly 1966. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

■ SÁNTA JÓZSEF

Reformáció ünnepe

▶▶ Jn 8,31–36

Igehirdetési előkészítő

Jézus szabadsága

Az ünnepről

Reformáció 501. Az elmúlt, jubileumi 2017-es esztendőben, azt gondolom, számos olyan üzenet fogalmazódott meg, amelyek a reformáció értékét igyekeztek a ma emberének életéhez is közelebb hozni. Azonban 2018 reformáció ünnepén sem lehet a középpontban más, mint Krisztus, nem ünnepelehetünk mást, csak Megváltónkat. Ebben az esztendőben reformáció ünnepe szerdára esik, amely talán megnehezíti, hogy a gyülekezet teljes közösségét megszólíthassuk, mégis azt gondolom, lehetőség rejlik abban, hogy egy hétköznapi alkalom valóban ünneppé váljon. Az oltár piros színbe öltözik, amely hirdeti számunkra az ünnep üzenetének fontosságát. Kell-e annál több reformáció ünnepén, hogy Krisztus megújító kegyelme napról napra árad felénk? Kell-e egy istentiszteleten annál többet hirdetnünk, hogy Krisztus megszabadít bennünket a bűn szolgasága alól, és új életre hív bennünket?

Amit a textusról tudni kell

János evangéliumából a 8. fejezet közepe áll előttünk. Jézus nyilvános működését tárja elénk, amely a 7. fejezettel kezdődik (Jézus a lombsátor ünnepén). „Jézus megszabadít a bűntől” – olvashatjuk a fejezet címét, amelynek 30. verse még az előző egységhez kapcsolódik. Ezután olvashatjuk Jézus párbeszédét az öt hallgatók között, amelyet három részre oszthatunk: 1. Aki megtartja igéjét, az a tanítványává válik; 2. Aki tanítvány, megismerheti az igazságot; 3. Az igazság pedig megszabadítja az ő tanítványait a bűntől.

31. vers: Jézus azokhoz a zsidókhoz szól, akik hittek benne. És így folytatja szavait: ha valóban meg is maradnak mindabban, amiről szólt nekik, ha nem csak egy pillanati fellángolás eredményeként lesznek Jézus hallgatói, akkor Jézus valóban igaz tanítványainak nevezi őket. Tehát akik megtartják az ő igéjét, akik nem csak ideig-óráig te-

szik ezt, hanem azután is hisznek mindabban, amiről Jézus szól nekik, azok az ő tanítványai.

32. vers: Akik így maradnak meg Jézus tanítványának, azokról mondja azt Jézus, hogy az igazságot ismerik meg. Az igazság, amelyről itt szó van, nem a világban jelen lévő fejezi ki, nem az általában helyesen és maradéktalanul kifejező tárgyi valóságot és ennek ismeretét jelenti, hanem Isten valóságát, amelyet Isten maga nyilatkoztat ki. Tehát az, aki megmarad Jézus igéjében, és életében cselekszi is ezt az igazságot, magát Istent ismeri meg. Krisztus igéjén keresztül a tanítvány magával Istennel kerül közvetlen viszonyba. Ez nem egy „magasabb fokozatot” jelent az ember életében, hanem magának a hitnek szerves alkotórésze. A hit annak hisz, akit ismer. Ez pedig egyedül Isten ajándéka lehet. Isten Krisztusban közvetlenül lehajol hozzánk, hogy szabaddá tegyen bennünket.

33–34. vers: Jézus hallgatói a folytatásban azonban kérdéssel felelnek: mitől kellene őket megszabadítani, ha nem szolgálai senkinek? Hallják ugyan Jézus mondatát, de nem értik, hogy mire vonatkozik az, amiről Jézus beszél. Hiszen Jézus nem az általuk vélt szolgaságra utal. Jézus mondata a bűnnek való szolgaságra akar rávilágítani, hogy aki bűnt cselekszik, az a bűn szolgája. Bűn, amely bennünket rabul ejt, amely nem engedi, hogy a teremtettségünknek megfelelően éljünk, és aki a bűn hatalma alatt van, az annak szolgál. A bűntől nem tudunk önmagunk erejéből megszabadulni.

35–36. vers: A szolga képe világít rá igazán Jézus mondanivalójára. Egy rabszolga sorsa teljesen bizonytalan volt abban a korban, jövője kiszámíthatatlan. Függett a gazdájától, neki volt kiszolgáltatva, ha az úr úgy döntött, a szolga egyik napról a másikra fedél nélkül maradt. Jézus ezzel akar rávilágítani arra, hogy ő mit akar adni tanítványainak. Akik meghallják azt, amit mond, azokat a bizonytalanságból a „bizonyosságba”, vagy fogalmazhatnánk úgy is, hogy a „biztonságba” vezeti. Az, aki a bűnnek szolgál, nem maradhat meg Isten közelségében; akiket azonban a Fiú megszabadít, ők felszabadulnak a szolgaságból. Egyedül ő oldozhat fel bennünket a bűnök terhe alól, hogy ne a bűnnek szolgáljunk, hanem valóban szabadokká legyünk.

A perikópa megértése

Jézus azokhoz szól, akik hittek abban, amit eddig mondott nekik. Most pedig arról beszél, hogy van valami, amit egyedül ő adhat meg nekik. Rámutat arra, hogy az igazi szabadságot nála találhatják meg. Nem egy mulandó szabadságot kínál fel számukra, hanem az örök szabadságot, amely a bűntől való szabadulást jelenti. Ráadásul mindezt ő maga végzi el tanítványai életében. A miénkben is, akik most, ötszázegy évvel a reformáció után, az ötszázadik év méltó megünneplését követően újra a hétköznapjainkban, a csendes vagy éppen sokszor zajos

mindennapokban kell hogy Isten kegyelmére rátaláljunk. Jézus tovább vezet bennünket piros betűs napjainkon túlra is. Oda, ahol a meghallott igét tovább kell táplálni szívünkben. Oda, ahol a hit tényleg gyümölcsöt teremhet gondolatainkban, szavainkban és cselekedetünkben. Luther 1517-ben, 2017-ben és azután is a keresztre mutat, amelyre Krisztus felviszi mindenki bűneit. Így aki hallja azt, amit a mi Urunk tanít neki, hiszi és meg is tartja azt, azt ő megszabadítja a bűntől.

Igehirdetési vázlat

Jézus tanítványának lenni

Nem könnyű feladat ma, hogy megszólaltassuk azt, amit Jézus adni akar a jelenben is tanítványainak. Reformáció ünnepén azonban megvan annak a lehetősége, hogy azokat az embereket is megszólítsuk, akikkel csak ünnepekkor találkozunk a templomban. Hogy rámutassunk: az az üzenet, amelyet most Jézustól hallanak, mindenkinek szól. Azokat a tanítványokat is hívja, akiket mi nem feltétlenül a legaktívabb gyülekezeti tagok közé számolunk. Ő nemcsak azokhoz szól, akik hétről hétre részt vesznek az istentisztelet alkalmain, hanem Jézus mindenkinek hirdeti az ő megszabadító, felszabadító közösségét. Ugyanúgy szól a ritkán betérőnek ez az üzenet, mint annak, aki aktív részese Isten igéjének a hallgatásában. Mindenki számára lehetőség nyílik arra, hogy ők is tanítványaivá válhassanak. Nemcsak akkor, amikor minden rendben van az életükben, hanem akkor is, amikor szükségét érzik annak, hogy szembenézzenek önmaguk vétkeivel. Hiszen ezen fordul meg minden. Hit által tudunk megszabadulni a bűntől, amely lelkünket fogva tartja, bűnös önmagunktól. Kérdés, hogy önmagunk bűnköréből ki tudunk-e lépni, és képesek vagyunk-e feladni a saját magunk igazságát, hogy megláthassuk Jézus igazságát, amelyet ő maga hirdet.

A magam igazsága

Jézus igazságának fontosabbnak kellene lennie mindennél. Hisz sokszor éljük meg azt, hogy a saját érveink és szempontjaink érvényüket veszítik. Ennek ellenére igyekszünk kiállni magunkért, kiállni a magunk igazáért, mert ezt hirdeti körülöttem a világ. Nehéz belátni, hogy sokszor nincs igazam. Nehéz, ha nem a legnehezebb azzal szembesülnöm, hogy mennyire elesett vagyok. Amikor rá kell döbennem arra, hogy tévútra jutottam. Evangéliumi szakaszunkban is előkerül mindez, akkor, amikor Jézus szavaival nemcsak tanít, hanem figyelmeztet is. Hogy mit jelent meghallani igazán azt, amiről ő beszél. Mi az, ami engem is szabaddá tehet, ami nem bennem rejlik, ami nem az én érdemem? Amelyet, ha akarok, meghallok, ha nem akarom meghallani, akkor legyintek, és tovább megyek.

Jézus igazsága

Pontosan ezért lesz több mindennél Jézus szava. Hiszen értéke van. Pontosan ezért lesz olyan, ami az ember életét megváltja a bűn hatalma alól. Ami megadja azt az igazságot, amelyet sokszor keresünk, amelyet sokszor meg akarunk találni, de végül csak nála találhatjuk meg. Hogy ne a bűn szolgájává váljunk, ne a bűn hatalma alatt éljünk, hanem a szabadság gyermekei lehessünk Jézus által.

Szolgaságból – szabadság

Amennyire a bizonytalant nem, annyira szeretjük a biztosat a lábunk alatt. A hétköznapi életünk során is szükségünk van a stabilitásra, biztonságra ahhoz, hogy teljes életet élhessünk. Így válik Jézus tette számunkra valóban olyan, ami azt adja meg számunkra, amire a legnagyobb szükségünk van, a biztonságot. Mert az ő szabadítása nem válhat olyan, ami egyik napról a másikra megszűnhet. Nem olyat ad számunkra, ami visszavonható, hanem egyszer és mindenkorra a szabadítást, szabadságot, reményt adja az életünkbe. Ez pedig mindenki számára megadatik, aki meghallja, hiszi és megtartja azt, amit ő mond nekünk.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Róm 10,3–11; Zsolt 46,2–12

Énekek

EÉ 254, 258, 265

Imádság

Istenünk, te jóságos vagy, mert képességet adtál nekünk, hogy téged megismerjünk. Te teremtetted a mennyet és a földet. Te vagy a mindenség Ura, az egyedül igaz Isten, akin kívül más Isten nincs. Urunk Jézus Krisztus által küldd el nekünk a Szentlélek országát! Segíts minden embert, hogy felismerjen téged: Urát és Istenét, és hogy mindig kitartson melletted!

Irenaeus imája

Illusztráció

VERS

Endrődi Sándor: *Kövessük őt*

Nincs nála istenibb lény a világon,
Nincs nála szeretőbb és szenvedőbb.
Haladjunk tiszta szívvel nyomdokában,
Kövessük őt!

Nagy lélekből a jóság fénye árad
S napként világít minden bűn előtt.
Egész valója irgalom, bocsánat.
Kövessük őt!

Hittel hajol le Lázár nyomorához,
Magához emeli a szenvedőt;
Vérző igaznak igaz könnyel áldoz...
Kövessük őt!

Előtte nincs különbség. Ember: ember.
A szívet nézi, a rejtett redőt.
Keze csak áld, csak simogat, de nem ver,
Kövessük őt!

Nehéz útjának tövis a virága,
De példájánál nincs nagyobb, dicsőbb,
Amerre jár – akár a Golgothára –
Kövessük őt!

Baja Mihály: *Szentlélek Isten*

Szentlélek Isten, szállj le hozzánk,
Szárítsd fel újra könnyes orcánk.
S mint egykor őket: tégy azokká,
Tégy minket is tanítványokká!

Szentlélek Isten, várva várunk.
Teljék be veled újra házunk,
Zúgj, mint a szélvész zendülése
S indul a vérünk lüktetése.

Szentlélek Isten, csüggedezve
Jöttödre várunk szívrepesve.
Egymásra nézünk koldus-árván
Körülöttünk hitszegés, csel, ármány.

Ha nem jössz: elbukunk egy szálíg
Ha jössz: szolgálunk mindhalálíg.
Csendül az ajkunk új Igére
S beteljesül, mit Ő ígére.

Felhasznált irodalom

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Tanszéke, Budapest.

KARNER Károly 1950. *A testté lett Ige.* Magyar Luther Társaság, Budapest.

NAGY Zoltán 1996. Reformáció ünnepe. *Lelkipásztor*, 71. évf. 9. sz. 341–342. o.

TENKE Sándor (szerk.) 2001. *Új aranyhárfa.* Budapest.

■ PFEIFER OTTÓ

Szentháromság ünnepe után 23. vasárnap

▶▶ Lk 17,1–6

Igehirdetési előkészítő

Bocsássatok meg!

Apró zavar támadhat abból, hogy a perikóparend és az *Útmutató* ezt a lukácsi szakaszt jelöli ki igehirdetési alapigének a Szentháromság ünnepe utáni 23. vasárnap idei alkalmára, jóllehet a teljes és általános perikóparendet tartalmazó *Agenda* és a *Liturgikus könyv* ezt a textust egy héttel korábbra, Szentháromság ünnepe utáni 22. vasárnapra helyezi. Valószínűleg a bibliavasárnap közbeékelődése okozta ezt a cserét, azonban javasoljuk az igehirdetőknek, hogy *Útmutatót* olvasó gyülekezeti tagjaink érdekében maradjanak ennél a textusnál.

A vasárnap jellege

Lassan az egyházi év vége felé közeledünk, s hajlamosak vagyunk a hosszú – csupán számokkal jelölt – Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok sorát jellegtelennek, karakter nélkülinek tekinteni. Pedig érdemes az egyes heteknek és az egész sorozatnak a mélyére menni. Igazi kincseshánya. S ha az idején már lezárul, jövőre – ha Isten enged, és élünk – mindenkinek jó szívvel ajánlom: „evezzen a mélyre”, és lássa meg: az „ünneptelen félév” (milyen rossz kifejezés!) sok élményt és mondanivalót rejt.

A Szentháromság ünnepe utáni 23. vasárnap idén az utolsó az egyházi évet záró három tematikus vasárnap előtt (utolsó ítélet – reménység – örök élet). Mivel evangéliumról prédikálunk, az epistola mindenképpen elhangzik: Fil 3,17–21. (Bár olyan jó lenne az ige egyházában nem az igedőn spórolni, és felolvasni mindig mind a három textust – itt most az ószövetségit is 1Móz 18-ból Ábrahám Istennel való alkudozásáról.) Az epistola az apostoli hit követéséről és folytatásáról és a mennyei polgárjog éltető „biztonságáról” szól. Az igehirdetés alapjául szolgáló evangélium a két olvasmányt koronázza meg, megmutatva, hogy mekkora az eltérés és mekkora a közelíthetőség a két világ: az ember világa és az Isten országa között. Jó, hogy az ószövetségi vitától az apostoli biztatáson át a jézusi bejelentésekig érkezünk.

A vasárnap jellegét mind a Pröhle-agenda, mind pedig a *Liturgikus könyv* így fogalmazza meg: Járjunk elhívatásunkhoz méltóan – két világ polgáraiként.

Olvassuk és elemezzük végig az igehirdetésre készülve az introitus zsolnártól a kollektá imádságig terjedő „első oltári szolgálat” anyagát, s már meg is kapjuk azt az ívet, amely megmutatja az istentiszteleten részt vevőknek az utat a mulandó jelentől a maradandó (örök) életig.

Amit a textusról tudni kell

Rienecker evangéliumfelosztása szerint Lukács 9–19. fejezetei a Jeruzsálemben vezető utat dolgozzák fel három részben: a kezdetet, az útközbeni eseményeket és az út utolsó élményeit. Az út középső szakaszára esik textusunk, ahol „az Úr különböző tanításai” kerülnek egymás mellé öt részletben. Az öt mindegyike a tanítvány helyes magatartásáról szól (RIENECKER 1969, 395. o.). Igénkben Jézus tehát az előző fejezetekhez képest kizárólag egyetlen célközönséget szólít meg, a tanítványokat.

Jézus tanítása, igehirdetése, meditációs témái mindig kontrasztokat hordoznak. Ezek az éles fogalmazások nem engedik, hogy a hallgató kivonja magát a hatásuk alól, s elégségsen kívülállóként hallgassa az őt nem érintő témát. Itt is erről van szó. A botránkoztatás és a hozzá rendelt „aránytalannak tűnő” büntetés, az ellenünk elkövetett bűn és a mindig megbocsátásra kész hozzáállás, a növekvő hit utáni vágy és a mindent megmozgató hit komoly belső feszültséget okoz a Krisztust követni próbáló embernek. A malomkő – már-már groteszk – példája arról beszél, hogy az ember képtelen jót tenni, s méltó a legnagyobb büntetésre.

A botránkozás, botrány igen sokféle módon értelmezett szentírási kifejezés. Megütközést, felháborodást, megbotlást vagy megtorpanást okozó magatartás, amely másokat gátol az Istenhez való viszonyban és az istengyermeki életben. „Akadályozza a hitet, és elpártolásra vezet.” (STÖGER 1975, 263. o.) Az evangéliumok újra meg újra emlékeztetnek arra, hogy a veszélyeztetett csoport, a „kicsinyek”, védtelenek csoportja. A kicsinyek (nem gyermekekről van szó!) pedig Isten számára fontosak és különösen is értékesek!

Természetesen – a más összefüggés miatt – itt nem szólnunk arról, hogy mit jelent, amikor maga az evangélium hoz botránkoztatást, és a kereszt botránnya foglalkoztat embereket...

Pröhle felhívja a figyelmet arra, hogy a félszívvél végzett szolgálat, a látszat Krisztus-követés megbotránkoztat másokat. A tanítvány képmutatása veszélyezteti a gyülekezet hitét! (PRÖHLE 1966, 261. o.)

A megbocsátás igénkben a testvéri közösség vonatkozásban kerül elő: „Ha vét ellened testvéred...” A hétszer való megbocsátás szintén visszatérő téma az Újszövetségben – mindig a teljesre, a végtelenre utalva –, fokozva egészen a „hetvenszer hétszer” való megbocsátásig (Mt 18,22). A testvéri közösség békessége, megszentelődése a bűnbocsánat erejében van, hiszen az egész közösség maga is Isten bűnbocsátó szeretetéből él.

Ahogy a megbotránkoztatásnál az ítéletet (malomkő) túlzásnak érezzük, úgy tűnik a valóságtól elrugaszkodottnak a hit hatásáról mondott jézusi szó is arról, hogy a hit szavára a fa gyökerestül kiszakad, és a tengerben ver gyökeret. Részben tudjuk, hogy Jézus kedvelt eszköze a meg-hökkentő, kontúros fogalmazás, ugyanakkor nagy segít-

ség számunkra az, hogy ezek nem engedik elkenni a jézusi állításokat. Súlyt adnak, érdemben elgondolkodtatnak, s a Mester radikalizmusát teszik egyértelművé. Jézus sokszor szól a hit felmérhetetlen erejéről. Az evangéliumi összefüggések újra meg újra világossá teszik, hogy ami embernek lehetetlen, Istennek nem az. A hit az Istennel való teljes bizalmi kapcsolat, amelyben megvalósulhat mindaz, ami túl van az ember lehetőségein. A mustármag a legkisebb mag. A vadfügefa olyan erős gyökerekkel rendelkezik, hogy akár évszázadokon át is tud a földre kapaszkodni (STÖGER 1975, 264. o.). Egy szemernyi hit – értsük jól Jézus szavát – minden földi erőviszonyt megváltoztat, hiszen itt mennyei viszonylatokról, a Mindenható erejéről van szó!

A hit növelésére vonatkozó tanítványi kérésre Jézus egy paradoxonnal válaszol (vö. GRUNDMANN 1974, 333. o.), amely a hit rendkívüli erejét mutatja meg. Ugyanakkor illusztrálja a hit hatását: az a fa, amelyről Jézus beszél, akár hatszáz évig is megmarad a földre gyökerezve. Ezt képes ki tépni és „átültetni” a mustármagnyi hit. Ha a tanítványoknak – életük tanúsága szerint – még mustármagnyi sincs, akkor a mustármag méretűre való növelés is létfontosságú.

A perikópa

Igénk három rövid részből áll össze. Ezek látszólag függetlenek egymástól. Ha azonban közelebbről szemléljük őket, olyan mozaikkockák, amelyek összeállnak, és egy képet formálnak. Az összekötő szó és téma a hit. Mindhárom szakaszban – más-más módon – hitkérdések fordulnak elő: a botránkoztatásban, a megbocsátásban és a hitért való könyörgésben.

Igehirdetési vázlat

Igénk egészét most a tanítványok kérése értelmezze: „*Növeld hitünket!*” (5. vers) Ez a kérés kettős mondanivalót tartalmaz: kevés a hitünk, Jézus maga ébreszthet bennünk hitet.

Vallomás és reménység ez egyszerre. Vallomás, amely önmagunkra nézve bűnbánatot jelent, Jézusra nézve pedig azt a bizalmat, hogy ő tud hitet ébreszteni, adni és növelni. Reménység, hogy nekünk, kicsinyhitűeknek lehet több, nagyobb hitünk, hiszen enélkül képtelenek vagyunk nemcsak Jézust követni, hanem tisztességes, emberhez méltó világi életet élni. Az a tény, hogy van kihez fordulunk, hogy van, akinél hitért kopogtathatunk, megadja azt a biztonságot, hogy érdemes nyitottsággal és minden erőnket bevetve naponként újra meg újra nekivágni annak a kísérletnek, amelyet Krisztus-követésnek, keresztény életnek nevezünk.

Ezzel a kéréssel, ennek tudatos ismételtetésével és napirenden tartásával indulunk tovább az istentiszteletről a

hétköznapiakba, az élet nagy fordulópontjai után a naponkénti Krisztus-követésre. A „növelj hitünket” kérésre mai igénk alapján három biztató mondat hangzik: Vigyázzatok magatokra, bocsátsatok meg, higgyetek!

Vigyázzatok magatokra!

Botránkozás – amely eltérít. Rólunk van szó, szavainkról, magatartásunkról, életünkéről, amelyek mások hitét, istenkapcsolatát veszélyeztetik.

Természetesen ma ezt is megpróbálják relativizálni. Ami az egyiket megbotránkoztatja, az a másiknak „belefér”. Ami az egyiknél „kiveri a biztosítékot”, az még elmegy a másiknál. Így azután bármilyen megbotránkoztatást el lehet kenni, hiszen csak társadalmi megegyezés vagy éppen ízlés kérdése. Nekünk azonban minden mérce ügyében Istenhez kell fordulnunk, igéjére kell figyelnünk. Nem az a kérdés, hogy mit szól a világ, mit mondanak emberek, hanem az, hogy Isten mércéjével mérve mi az, ami botránkoztat, azaz eltérít másokat Istentől. Ez a magas mérce azonban éppen azt erősíti meg, ami igénk kemény ténybejelentése: lehetetlen, hogy botránkoztatások ne történjenek!

Hatalmas a tanítványok felelőssége! Ezt a felelősséget azonban magunkra vállalni nem tudjuk, összeroppanunk alatta. Még a malomköves megoldás is jobbnak tűnik, mint a megbotránkoztatás következménye...

Az nem kérdés, hogy a gyülekezeti mozgások felett nem mi rendelkezünk. Az élet jele a növekedés és a viszályozódás. Nem mi térítjük meg az embereket, nem mirajtunk múlik emberek hite. De a hitetlenségük rajtunk is múlhat. Minden veszélyt elhárítani a ránk bízott közösség életéből nem tudunk. Mindannyian – lelkész, felügyelő, presbiter, gyülekezeti tag – felelősek vagyunk az egész közösségért. Egymás hite által erősödhetünk – ez az egyház és benne a helyi közösség nagy lehetősége. A testvéreim a közösségben az én hitem által, én pedig az ő hitük által. De átokká válhatunk, ha botránkoztatunk. Amit mi tenni tudunk: vigyázunk magunkra. Erre a vigyázó életformára Jézus sokféle módon hív. Számomra leginkább sokatmondó a Gecsemáné-kertben mondott mondata: „*Vigyázzatok és imádkozzatok...*” Csak a vele való (imádságos) párbeszédből nyerjük az erőt az eredményes vigyázáshoz! Nem az életvitelünk példaértékű a Krisztus-követésben, hanem az, ha láthatóan kegyelemből élünk. (Ez lenne a „láthatóan evangélikus” projekt lényege is.

Bocsátsatok meg!

Az emberi lét két legnehezebben kimondható mondata, ha valóban a szívből mondjuk: bocsánatot kérek, megbocsátok. Ha bocsánatot kérek, azzal beismerek valamit, ha megbocsátok, akkor feladom az igazamat – így élük meg sokan. A testvéri közösségben nem a mi igazunk áll a középpontban, és nem a magunk igazságának akarunk hangot adni. Isten igazsága azonban nem a jog igazsága,

hanem a szeretet igazsága. A gyülekezetben sem büntelen és hibátlan emberek élnek. Minden emberi közösségben létezik feszültség, egymás elleni vétek – s ez még jobban feltűnik a keresztény gyülekezetben. Jézus arra tanít, hogy van kiút. Ahogy a világ életében nem a szövetség, a szerződés, a bűn és büntetés hozott eredményt Ádám és Éva ősbűnére, hanem a bűnbocsánatot hozó új kezdet, úgy az egyházban is csak ez az egy út van, a megbocsátás útja. Mit jelent megbocsátani? Nem én akarom lerendezni a bűn okozta kárt. A megbocsátás nem feledékenység, nem elkenés, nem a valóság kikerülése. A bűnbocsánat azt jelenti: át-/visszaadom az Istennek a bírói székét, nem én ítélek, én azt adom, amit magam is kaptam: bűnbocsánatból élek és bűnbocsánattal élek. S mivel Isten irántam tanúsított megbocsátása nem ismert határokat, ezért a bocsánat továbbadása sem ismerhet korlátokat. Akár hétszer is, akár hetvenszer hétszer is.

Higgyetek!

Ez a harmadik biztatás. Tudva persze azt, hogy saját erőnk-ből nem tudunk hinni, azaz magunkat teljesen Istenre bízni. Higgyetek – ez a kérés azt jelenti hát, hogy kérjünk hitet attól, aki megadhatja. S közben megismerni a hit titkát, azt a páratlan ismeretet, hogy mindennek alapja a hit. Nem az, hogy elhiszem, Isten létezik, hanem az a belső bizalmi kapcsolat, amely elhiszi, hogy az én mennyei Atyámnál minden értem van, azért, hogy gyermekeként teljes életet élhessek – halálon átívelő teljes életet.

Ez a hit hidépítő hit. (Ezért szoktuk tréfásan megjegyezni, hogy a hittudomány hídtudomány.) Hidat épít Isten és ember, ember és ember közt, és hidat épít földi létünk és az örökkévalóság között. A reformátori alapelv: egyedül hit által – így válik a minden napok ügyévé. Hit nélkül nem jutunk el a túlpartra, de a Krisztusba és keresztjébe vetett hittel minden a miénk.

Jóllehet a tanítványok kérdése azt feltételezi, hogy ők már hisznek (GRUNDMANN 1974, 332. o.), valójában a „növelde a mi hitünket” kérés a mindenkori, alapvető hitetlenségünk kifejezése. Hiszek, Uram, légy segítségül az én hitetlenségemen! – mondjuk együtt a beteg gyermeket Jézus elé hozó édesapával. Segíts hitetlenségemben, mert még a mustármagnyi sincs meg bennem! Ezért igaz, hogy Jézus tanítványai számára a Mester iskolájában a legfőbb tantárgy az imádság: a hitet kérő és a hitért hálat adó imádság.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

A fent említett módon javasolom – nem csak ezen a vasárnapon, de most különösen is – mindhárom ige: a két lekción és az evangélium felolvasását is. A Luther által képviselt vé-

lemény, miszerint a Szentírás önmagát magyarázza, a mai lekciónk összefüggésében különösen is igaz.

Énekek

Istentiszteleten elsősorban az *Evangélikus énekeskönyvből* énekelünk, a publikus énekrendünk szerint az 56-os (*Dicséret, tisztesség legyen*) és a 44-es (*Ó, felséges Úr, mi kegyes Istenünk*) számú ének ajánlott. Mindkét ének kapcsolódik perikóparendünkhöz, s találunk bennük utalást a „két világ polgárai vagyunk” témára. Ezekhez még szívesen ajánlom a következő énekeket: 319, 327, 402.

Az istentiszteletet gazdagító liturgiai elemek ajánlása

Aki a *Liturgikus könyv* szerint tartja az istentiszteletet, most is megérzi a kibővített kyrie erejét és mélységét. Aki a régi *Agendát* használja, annak is érdemes ma kipróbálni, hogy a bűnvalló imádság elé – akár gyülekezeti válasz nélkül is – beteszi a kyriét:

„Úr Jézus Krisztus, aki előtt minden szándék nyilvánvaló, Uram, irgalmazz!

Úr Jézus Krisztus, aki szelíd bölcsességgel törőd meg az ártó indulatot, Krisztus, kegyelmezz!

Úr Jézus Krisztus, aki megőrzöd népedet a gonosztól, Uram, irgalmazz!”

Kiemelem a liturgikus anyagból a kollektá mondatát – érdemes hangsúlyozni: „Kérünk, oldd le rólunk a bűn minden kötelékét, hogy teljes szívünkkel ragaszkodjunk hozzád...” A malomkő kötele és az isteni kötelékoldás kontrasztja fontos komponense a mai liturgia egészének.

Illusztráció

VERS

Illyés Gyula: *Szörnyű fegyver*

Minden ütésed, átkod

Hiába ellenem.

Szörnyű a fegyverem:

Megbocsátok.

Felhasznált irodalom

GRUNDMANN, Walter 1974. *Das Evangelium nach Lukas*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin. (Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament.)

PRÖHLE Károly 1966. *Lukács evangéliuma. Fordítás és magyarázat*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

RIENECKER, Fritz 1969. *Das Evangelium des Lukas*. Brockhaus, Wuppertal.

STÖGER, Alois 1975. *A Lukács-evangélium. Szöveg és magyarázat*. Prugg Verlag, Eisenstadt.

Szentháromság ünnepe után utolsó előtti megelőző (ítélet) vasárnap

► Zof 1,14–18

Igehirdetési előkészítő

Közel az Úr haragjának napja, de a kegyelem ideje most van

A vasárnap jellege

Az egyházi esztendő utolsó szakasza az „utolsó dolgokról”, az egyház életének célhoz érkezéséről, Krisztus királysága teljességre jutásának végső eseményeiről prédikál. Halál, feltámadás, ítélet, reménység, örök élet és örök kárhozat ténye kerül elénk. Ezt hozza elénk a Szentháromság ünnepe utáni utolsó három vasárnap, amelyeknek teológiai üzenete szerves egységet képez, azaz az eljövendő ítéletre és az örök élet reménységére mutat, amely elválaszthatatlanul összekapcsolódik és szorosan hozzátartozik keresztény hitünkhöz. Bár az idő múlásával és a végső ítélet késlekedésével Krisztus-hitünknek ez a távlata sokszor nehezen megragadható.

Ez a vasárnap: ítélet vasárnapja, amikor Isten ítéletének elkerülhetetlen valósága kerül figyelmünk középpontjába. A kijelölt igék az utolsó idők pusztításairól, szörnyűségeiről szólnak, figyelmeztetve arra, hogy Krisztus egyházára szörnyű gyötrelmek és próbatétel vár, de az Úr megmenti övéit, csak tartsunk ki! Erről szól az óegyházi perikópa, a kötelező lekción, valamint az epistola, amely biztatást akar adni a halál árnyékának völgyében járó gyülekezetnek, hogy az ítéletre is reménységgel tudjon tekinteni.

Amit a textusról tudni kell¹

A könyv szerzője Zofóniás, jelentése: JHWH elrejt, megvéd. Kr. e. 7. századi héber próféta. A bevezető sor szerint Jósiás király (Kr. e. 641–610) idejében tevékenykedett a Júdai Királyságban. Valószínűsíthető, hogy Jósiás vallási reformját (Kr. e. 622) megelőzően még Kr. e. 630 előtt tevékenykedett, mert a király ebben az évben már eltávolította a bálványokat.

Zofóniás könyve jelenlegi formájában későbbi szerkesztők munkája. A próféta szóban vagy írásban fennmaradt

igehirdetéseit kapcsolták össze, és az ítélet-üdvösség sémába helyezték el. A babiloni fogság korában és a fogság utáni időben, az ott tapasztaltak fényében teológiailag átdolgozták. A próféta által hirdetett ítéletet üdvígérettel egészítették ki, és a JHWH napjáról szóló próféciát – amely a legnagyobb témaként jelenik meg a könyvben – „eljövendő világítéletté értelmezték át, amelyből csak a szegények és a kicsinyek menekülnek meg”.

Zofóniás könyvének két fő témája van: Isten ítélete és ígérete. Az ítéletről szóló rész teszi ki a könyv háromnegyedét. Erről beszél először, Isten ítéletéről, pusztulásról, amely Júda népét fenyegeti bálványozása miatt. Részletesen felsorolja Júda és Jeruzsálem vétkeit és Isten haragjának okát: pogány kultikus szokások, a szinkretista vallásgyakorlat (1,4–6). Mindez még párosul az élet minden területén megtalálható romlottsággal is, mely az egész népet átjárja (1,8–9.10–11; 3,3–4). Az Úr napjáról úgy szól, mint amely a harag, a nyomorúság és az ínség napja lesz, *dies irae, dies illa*, (Zof 1,15) s mely „közel van” (Zof 1,7.14). Felszólítja az embereket, hogy tartsanak bünbánatot, hogy ezáltal megmeneküljenek Isten ítéletes haragja elől. Zofóniás írásában Isten a szomszédos népeket is megítéli gonoszságuk miatt: Filiszteát, Móábot, Ammont és Asszíriát. Egyetlen ember sem menekül meg az ítélet elől, aki nem bánja meg és hagyja el bűneit. Így az ítélet meghaladja a történelem kereteit, világítélet méretet ölt, kiterjed a környező népeken túl (2,4–15), az egész kozmoszra, emberre, állatra egyaránt (1,2–3). A menekülés egyetlen feltétele a megtérés, mert Isten új népet szeretne teremteni, amely követi őt. „Vissza kell térnetek Istenhez!” – ez Zofóniás igehirdetésének lehangsúlyosabb üzenete.

A könyv másik fontos teológiai témája: JHWH napjának eljövetele, melyet az ítélet fog meghatározni, s mely az egész teremtett világra hatással lesz. Zofóniás próféta előtt már Ámósz és Ézsaiás próféta is hirdette az Úr napjának eljövetelét, de Zofóniásnál az egész világ felett tartott ítéletről és büntetésről van szó s a próféta figyelmezteti népét, hogy ez a nap közel van. Az Úr napjának eljövetelkor Isten számon kéri népe vétkeit, bűneit és megbosszulja azokat, majd Júda és Jeruzsálem vétkeiről ír: bálványimádásról és a próféták, papok önkényes törvényértelmezéséről, magyarázatáról (Zof 3,4).

Minden fenyegetés ellenére JHWH napja nem a teljes pusztulás, hanem az üdvösség reményét is magában hordozza (3,9–20). Ez a könyv végén kerül elő. (Kijelölt igeszakaszunk ezt nem tartalmazza.) Az Úr napjának eljövetele és az ítélet meghirdetése után hirdeti a menekülés útját is, az üdvösség lehetőségét is: „Keressétek az Urat mind, akik alázatosan éltek a földön, és teljesítitek a törvényt! Törekedjétek az igazságra, törekedjétek az alázatra, talán oltalmat találtok az Úr haragjának napján!” (Zof 2,3) Az üdvösség ajándékát csak és kizárólag

¹ Zofóniás könyve. In: *Bibliatudomány és világháló. DRHE Diákság*. <http://diaksag.drhe.hu/bibliatudomany-es-vilaghalo-projekt/zofonias-konyve/>.

Isten kegyelméből kaphatja a nép, azt senki a maga erejéből el nem érheti, ki nem kényszerítheti, meg nem veheti, mert Isten előtt az alázat és a benne való bizalom a legfontosabb.

A perikópa megértése

Zofóniás próféta könyvének fő témája, Isten ítélete kerül elénk a kijelölt igeszakaszban. Arra figyelmezteti hallgatóit és olvasóit, hogy ne feledjék: egyszer eljön ennek a világkorszaknak az utolsó napja, amikor Isten ítéletet tart. Egészen addig az ő kegyelme, szeretete, bűnbocsátó irgalma uralkodik. Egészen addig hívogat magához nagy szeretettel és nagy-nagy türelemmel. Többször is megismétli a hívást, egyszer azonban vége lesz ezeknek a lehetőségeknek. Lezárul a megtérésre rendelt kegyelmi idő, és eljön a számadás pillanata. Ez lesz Isten ítélete, amely az Úr napja, a harag napja (*Dies irae, dies illa*). Zofóniás próféta a kijelölt igeszakaszban arról beszél, hogy mi fog történni azon a napon, hogyan képzeljük el, hogyan és miben nyilvánul meg majd Isten haragja, mire számíthatunk. Sötét, komor kifejezéseket használ, amilyen az ítélet. Pusztítás és pusztulás, nyomorúság és sötétség mindenütt. Majd a harag napján élő emberekről szól, akik rémülten botorkálnak, szinte élettelenül, erre utal, hogy kiömlik vérük, mint a por, és a belük, mint a szemét. De nemcsak élettelenül, hanem értelmetlenül is, hiszen a por ugyanúgy, mint a szemét, felesleges hulladék. Mindez vétkeik miatt történik, mert vétkeztek az Úr ellen. Ezzel megadja az okát a próféta Isten haragjának.

Isten haragja tehát nem ismeretlen és kiszámíthatatlan, sem nem önkényes, hanem ellenkezőleg: szent és kiszámítható, vétkeink miatt mindig jogos következmény. Ettől senki nem menekülhet meg. Szörnyű és félelmetes. Annál is inkább, mert kijelölt igeszakaszunk még nyomokban sem tartalmazza Isten ígéretét, sem elkészített üdvösségének reményét. Semmi biztatást nem kapunk kegyelméről, kizárólag ítéletéről szól a próféta, és a textuskijelölésnek is mintha ez lenne a kizárólagos célja, hogy ne adjon semmiféle feloldást, felmentést, reményt. Megéljük – ha csak pár pillanatig is – azt, ami elől ösztönösen menekül minden ember, mi is: a teljes elhagyatottság, kilátástalanság, reménytelenség szinte halálközeli állapotát. Jézus kereszten elmondott utolsó szavai („*Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?*”; Zsolt 22,2) és az azokat követő háromórás sötétség jut eszembe Zofóniás Isten haragjának napjáról szóló leírásáról. Hátborzongató, hogy az üdvösséghez ezen keresztül vezet az út, amit nem lehet „megúszni”, megkerülni. Meg kell élnünk a halálközeli állapotot, hogy milyen Isten ítéletének, haragjának szörnyősége, reménytelen és kilátástalan állapota, ami ráadásul közel van.

Igehirdetési vázlat

Utolsó ítélet ma

Az ítéletről beszélni sohasem hálás téma. Legtöbbször nem akarunk róla még hallani sem, sőt megpróbáljuk elbagatellizálni. Úgy tenni, mint ha ez már rég érvényét vesztes volna. Isten eljövendő ítélete és az arról szóló leírás még az örök élet reménységével együtt is nehezen megragadható a mai ember számára. Ösztönösen próbáljuk az ilyen vagy hasonló, nem egészen ismeretlen, de annál kellemetlenebb témákat, mint ítélet, számadás, felelősségre vonás, kiiktatni az életünkéből. Hamarosan Mikulás napja lesz. Valamikor szorososan hozzátartozott ehhez az ünnephez az ajándékok mellett a virgács is. Ma már meg sem jelenik sem a boltokban, sem a gondolatainkban. Az egyetemen, ahogy ezt egy ott dolgozó tanszékvezető gyülekezeti tag mesélte, nem lehet már egyest adni. Ha mégis megteszi valaki, akkor a hallgatók feljelentik az oktatót a minisztériumban, ahol vizsgálatot rendelnek el, mire a dékán behívja az oktatót, és megpróbálja jobb belátásra téríteni. Mindebben ott van még a média fenyegetése is. Mi lesz, ha kiszimatolja, és rájuk szállnak? Érdekel-e minket még Isten ítélete, haragjának napja, annak leírása? Mit tudunk kezdeni annak megígért közeli eljövételének késlekedésével?

Reményeink

Igénk azonban mégsem akar kizárólag fenyegetés lenni. Még ha kizárólag az Úr haragjának közelségéről szól is, annak a jövőben való megvalósulásáról minden fenyegetettségével együtt, a vasárnap ígéje szerint a kegyelem ideje, az üdvösség napja viszont most van, a jelenben. „*Keressétek az Urat mind, akik alázatosan éltek a földön.*” Amikor halljuk az ő szavát, figyelmeztetését, akkor keressük, mert most van még esély, lehetőség a változtatásra, megtérésre, hogy méltón és bűnbánattal tudjunk szembenézni, várni Isten ítéletére, kitartani a nagy megpróbáltatások idején, az ő haragjának napján. Krisztus büntől való váltságghalála óta úgy tekintünk az üdvösségre, mint a jelenben rejtetten, már most jelen lévő és végérvényes jövőre, amelyben egyedül a rendelkező Isten cselekszik. Ez a mi reményünk. Ez nem azonos az „amíg élünk, remélünk” szállóigével, sem annak modern változatával: „Azt mondják, amíg élünk, remélünk, és nincs is ezzel bajom, de én a fordítottjában is hiszek. Amíg remélünk, élünk.” (Stephen King) Ezek az emberi élethez kapcsolódó általános reményről szólnak, nem pedig a Krisztusban kapott üdvösség ígéretéről. Az ő reményük nem segít majd Isten haragjának napján.

Isten haragja nem megúszható

Bár Zofóniás próféciájában megjelenik az, hogy az ítélettől senki sem menekül meg, csak az, aki megtér, visszatér Istenhez, de akik visszatérnek hozzá, őket sem kerüli el az ítélet, hanem sokkal inkább Isten megtartja, megvédi az

övét minden gyötrelmek és próbatételek közepette. Elrejt, ami Zofóniás próféta nevének jelentése is. Mennyire tudjuk ezt komolyan venni, ebben kételkedés nélkül hinni? Aki kitart, az üdvözülni fog.

Az igazi remény

Az utolsó ítélet, Isten haragjának napja is reményt hordoz: a Jézus Krisztusban kapott üdvösség reményét. Ez a mi igazi reményünk, amely nem felment, hanem megtart. Nem általános, hanem személyre szabott, Krisztusra mutató. Csak ne legyen rajtunk hiábavaló, mert akkor ítéletet hoz. Ezzel készülhetünk és tekinthetünk a világ beteljesedése előtt bekövetkező utolsó ítélet minden gyötrelmére.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Mt 24,15–31; 1Thessz 4,13–18

Énekek

EÉ 495, 499, 409

Illusztrációk

TÖRTÉNET

Requiem (latin) a tridenti liturgiában az elhunyt lelkekért elmondott gyászmise, amelyben elmaradnak az örömet kifejező részek, mint a gloria, credo, alleluja. Ennek szekvenciája: a *Dies irae*.

Wolfgang Amadeus Mozartot életének utolsó évében egy „titokzatos idegen” – feltehetően Franz von Walsegg grófja – a *Requiem* komponálásával bízta meg. Mozartra igen nagy hatással volt ez a megbízás. Miközben a *Varázsfülvőlán* végezte az utolsó simításokat, s Prágába utazott, hogy Lipót császár cseh királlyá történő koronázására megírja a *Titust*, állandó fejfájással és rosszulletekkel küszködött. E rosszulletek között gondolatai folyton a *Requiem* körül forogtak. Balsejtelmek és halálfélelem közepette „felülről jövő intésnek” vette, hogy a saját gyászmiséjét fogja megírni. A kimerült Mozart sötét gondolatait felesége, Constanza azzal sem tudta elűzni, hogy társaságot és kirándulásokat szervezett férje felvidítésére. Mindig kéznél volt a mappa a formálódó *Requiem*mel.

Nem sokkal halála előtt, szeptember 7-én az alábbiakat írta egy ismerősének: „A fejem zavart, számolok a végzettel, s annak az ismeretlennek a képe állandóan szemem előtt lebeg. Folytonosan magam előtt látom, amint kér, sürget és türelmetlenül követeli a munkást. S én folytatom, mert a komponálás kevésbé fáraszt, mint a pihenés. Egyébként nincs mitől rettegnem. Érzem abból, amit állapotom megmond

világosan: ütött az órám. Meg kell halnom, itt a vég, mielőtt igazán örülhettem volna képességeimnek. Pedig az élet oly szép volt, a pályám oly sok boldogságot ígért, mikor elindultam! De hát a végzetén senki sem tud változtatni, bele kell törődni a Gondviselés akaratába... Be kell hát fejeznem halotti énekemet – nem szabad, hogy befejezetlenül hagyjam.”

Mégis befejezetlenül hagyta. *Lacrymosa dies illa, qua resurget ex favilla judicandus homoreus...* („Könnyel árad ama nagy nap, hamvukból ha feltámadnak a bűnösök és számot adnak...”) Eddig jutott Mozart a *Requiem* írásában. Tanítványa, Franz Xaver Süssmayr fejezte be a mester megkezdett művét, ám ma már sokkal több tételről vélik úgy, hogy Mozart által megírt részleteket tartalmaz, mint kezdetben hitték.

Utolsó este, eszméletét veszve még mindig a *Requiem*-ről fantáziált, sógornője visszaemlékezése szerint az üstdob hangját próbálta utánozni. December 5-én, éjjel 1 óra előtt halt meg. Pap nem jött a szabadkőműves zeneszerző halálos ágyához. Mozart temetéséről különböző feltevések vannak. Egyes emlékek szerint a zuhogó havas esőben azok a kevesek (Süssmayr, Salieri, Swieten) sem kísérték ki a temetőbe, akik eljöttek Mozart búcsúztatására. Más feltevések szerint szép, nyugodt nap volt, s csak a kor bécsi szokása miatt nem kísérte ki senki a temetőbe a halottat.

Wolfgang Amadeus Mozart egy hónap híján harminchat évet élt.

Forrás: <https://mno.hu/migr/mozart-es-a-requiem-817501>

VERS

Kosztolányi Dezső: *Haragszik az Isten*

Haragszik az Isten... a sötét viharban
zúgó ércszavától a mindenség remeg.
Mintha égne a menny – lobban a villámlás,
harsog a mindenség: imára, emberek!
Halljátok e hangot parányi porszemek,
ti a végtelennek múlandó férgel!
Mi felséges az Úr a zúgó viharban,
boldog, ki szózatát meg tudja érteni.
Haragszik az Isten!

Haragszik az Isten... szörnyű e haragban.
Megrengeti vadul a nyomoru földet.
A romboló tűzláng égethet és ölhet.
Ne hagyja el Isten jóságos kegyelme!
Gyászfátyolt ölt az ég, dörg a felhő toroka:
hogy szent himnuszával harsogva jelentse:
Haragszik az Isten!

Haragszik az Isten... Zúgnak az elemek;
érc kardjuk szikrát hány s félelmesen csattog,
hosszú uszályukkal röpködnek a felhők,

remegve bújik el az ember alattok.
Térdre rogy a hívő, ég a templom mécse,
buzgó áhítatban zeng a szent imádság;
ámde halk szózatát túldörghi a vihar
s villámai zúgva, csattogva kiáltják:
Haragszik az Isten!

Reményik Sándor: *Reinkarnáció*

Ha adsz nekem részt a feltámadásban
Ó add Uram, támadjak fel virágban,
Harangvirágban örvények felett,
Himbálgják viharok a kelyhemet,
Vagy örökkévaló csend simogasson,
Csengjek misére sziklatemplomokban,
Bazalt-tornyokon hajnali misére,
És ne kérdezzem: mért élek, mi végre,
Hadd hervadjak egy kicsit boldogabban,
Hadd lássam kissé szebbnek az eget,
Figyeljek jobban mélységek szavára,
A csengetyűmmel dícsérjem neved:
Harang a harangozót, Istenem.

Felhasznált irodalom

Bibliaismereti kézikönyv. Kálvin Kiadó, Budapest.
JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyház év útmutatása.* Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közossége, Veszprém.
Keresztyén bibliai lexikon. Kálvin Kiadó, Budapest, 1995.
Zofóniás könyve. In: *Bibliatudomány és világháló. DRHE Diákság.* <http://diakcsag.drhe.hu/bibliatudomany-es-vilaghalo-projekt/zofonias-konyve/>. (2018. szeptember 20.)

■ NEPP ÉVA

Szentháromság ünnepe után utolsó előtti (reménység) vasárnap

► Ézs 35,3–10

Igehirdetési előkészítő

Élni érdemes!

A vasárnap jellege

Az egyházi esztendő utolsó előtti vasárnapjának (reménység vasárnapja) mondanivalója: Vigyázzatok, készüljétek Krisztus fogadására! Felszólítás ez arra, hogy Krisztus egyháza felkészülve várja az Úr napját. A készülés mögött egyszerre van öröm és félelem: Az Úr ítéletre jön, de várakozó népet „menyegzőre” viszi. Mit kíván az Úr az ő készülő né-

pétől? Azt, hogy Szentlélekben éljen, mert csak így fordul mennyei öröme a várakozás ideje.

Igehirdetési alapigénk (Ézs 35,3–10) arról szól, hogy „Isten népe vigyázva, lelki készenlétben várja az utolsó idő döntő fordulatát: a megfizető és megszabadító Úr eljövételét, aki megtérő népének nyomorúságát öröme fordítja” (JÁNOSY 1944, 63–64. o.).

Amit a textusról tudni kell

Ézs 35,3–10; nyersfordítás

3. Erősítetek meg a gyenge/ megereszkedett kezeket, és a botladozó/tántorgó térdeket szilárdítsátok meg!

4. Mondjátok a szapora-sietős-izgatott szívűeknek vagy félős, bátoratlan szívűeknek [többféle jelentéstartalmú szó]: legyetek erősek, ne féljétek! Íme, Istenetek bosszúra jön, az Isten az, aki megfizet, jön és megment titeket.

5. Akkor majd megnyílnak a vakok szemei, és megnyílnak majd a süketek fülei.

6. Akkor majd ugrádozik, mint a szarvas, a sánta, és örömmel kiált a néma nyelvű, mert a pusztában (de inkább vadonban) víz fakad, és patakok a sivatagban. (Van olyan fordítás, amelyik a sivatag helyett meghagyja a héber Arabah szót.)

7. És a száraz pusztaság tóvá változik/lesz, és a szomjas föld vizek forrásaivá, a sakálók lakhelyén, hol megpihennek, fű, nád és papirusz lesz/terem.

8. És lesz ott ösvény és út (tisztá út), és szentség útjának hívják majd. Nem megy át tisztátalan, mert azoké lesz, akik az úton járnak, és/még a bolondok sem tévednek el.

9. Nem lesz ott oroszlán, és ragadozó állat nem megy/jön fel rá (nem található ott), de/hanem a megváltottak járnak rajta.

10. És az Úr megváltottai visszatérnek, megtérnek ujjongva Sionba, és fejükön/fejük felett (a görög fordításban fejük felett, de a héber is hozza) örök, hosszan tartó öröm lesz. Boldogságot és örömet találnak, és eltűnik a fájdalom és sóhaj.

A próféta és a történelmi kor

Ézsaiás próféta életrajza és élete jobban ismert, mint elődeié. Ő maga „az uralkodó osztályhoz tartozott. Tegeződik a királlyal, még akkor is, amikor az uralkodó a palotán kívül tartózkodik (7,1kk).” (SOGGIN 1999, 273–274. o.) „Ézsaiás Izrael történelmének egy rendkívül gyötrelmes korszakában prédikált, ezért szentelte prédikációinak nagy részét politikai témáknak. Tanúja volt az ún. szír-efraimi háborúnak (ahogy Luther óta általában nevezik) 735–734-ben, amelynek során Izrael és a damaszkuszi királyság előbb meggyőzni, később pedig kényszeríteni próbálta Júdát arra, hogy lépjen be az asszirellenes koalícióba. Az elutasítás után Jeruzsálem ellen vonultak, hogy erővel kényszerítsék

a szövetségre. Tanúja volt továbbá Damaszkusz elestének 732-ben, és az izraeli királyság elestének 722–720-ban. Működése alatt került sor a térségben különféle asszírellenes lázadásokra 713–711-ben és 705-ben. Utóbbit Szanhérib lázadása verte le.” (Uo.) Ezek alapján mondhatjuk, hogy a próféta egy sok szenvedést átélt, meggyötört néphez szól, mikor megszólal.

„A 34–35. rész egy másik rövid apokalipszis, amelynek a témája Sion megszabadulása és Edóm elpusztulása. A szövegben vannak utalások a zsidó diaszpórára, amely viszont csak a fogság korában alakult ki. Sőt kimondottan említés történik a fogságról a 35. részben, a lakói által elhagyott ország leírásában.” (Uo. 281. o.)

A 35. fejezeten belül a mi kijelölt szakaszunk a 3–10. vers. A témája az erősítés egy láthatólag reménytelen helyzetben. Ha nyilvánvalóan reménytelen a helyzet, akkor mi adhat erőt? A hit, a bizalom. A tények ellenére való ragaszkodás, hogy úgy lesz, ahogy a próféta jövendöli: Isten meggyötört, meglankadt és roskadozó népe végül majd visszatér hazájába. A Mindenható akarja. A hit úgy tekinthet rá, hogy igazából már úgy van: ámen. Tulajdonképpen ez az ámen, ez a szelíd, de nyakas ragaszkodás az Élethez, ez a hajtóanyag! Ki van megmaradással megbízva, ha nem azok, akik tudják: az ige – amely elhangzásakor a hit nélküli többség számára ábrándnak tűnik – testté lesz. Eljön az Úr és az ő országa. Ézsaiás próféta ezt: a szabadító, hazavezető hitet éleszti ígénk szavaival.

A perikópa megértése

Isten ígéje feladatot ad a népének (35,3). A megbízás az erősítés, az elmaradók felkarolása, a gyengülők visszavezetése. A fölszólítás alapja, hogy „féltőn szerető” a mi Istenünk. Istennek az emberi fogvatkozásokat gyógyító, támogató, erősítő vonása testet ölt Jézus Krisztusban, aki a „te vagy-e az eljövendő?” kérdésre e szavakkal válaszol: „...vakok látnak, és bénák járnak, leprások tisztulnak meg, és süketek hallanak, halottak támadnak fel, és szegényeknek hirdettetik az evangélium...” (Mt 11,5) Istennek ez a mentő szeretete akkor ölt egyetemes jelleget, amikor Pál, a „pogányok apostola” e szavakkal kapja meg küldetését: „Azért küldelek el, hogy nyisd meg a szemüket, hogy a sötétségből a világosságra, és a Sátán hatalmából az Istenhez térjenek, hogy a bennem való hit által megkapják bűneik bocsánatát, és örökséget nyerjenek azok között, akik megszenteltettek.” (ApCsel 26,18) Így soroltattunk mi magunk is a megszólítottak közé: Izraelhez. Ezáltal lettünk magunk is ott a („menyegzőre”) meghívottak között.

Ézs 35,10 pedig a hazaérkezés pillanataként világítja meg a leírtakat. Azt mondja ki, hogy az elveszett éden, az Isten országa, az örök haza vonzó tája bontakozott ki itt, a szemünk előtt.

Igehirdetési vázlat

Nem vagyunk a jelen foglyai, sőt nagyszerű jövő vár arra, aki kitart, készen áll

A kisgyermek azt mondja: „Majd ha iskolás leszek...” Az ifjú így beszél: „Majd ha párt találok...” Miután az ember ideális környezetén, az édenen kívül került, megszűnt az időtlenség. Megoldandó problémák sorával találta magát szemben. Éhezett, szomjazott, fázott, otthontalanná vált, megbetegedett, megsérült. Vágyakozott arra, hogy könnyebben és gyorsabban célba érjen, hogy ne érezzen fájdalmat, szenvedést, ne tévedjen el, legyen békés, biztonságos otthona. Létezése a halál megjelenésével lehatárolódott. Léte az idő keretein belülre került, és ezzel mozgásba lendült. El kell érnie onnét, ahol van, egy Isten által adott célba.

A célravezető hajtóanyag: a Krisztusba vetett hit

Ha van cél, akkor oda el is kell jutni. A problémák, a vágyak, elérendő célok egyben vonzó erők is. A hívás, a vonzás azonban nem elég. Ha el akarunk jutni valahová, ahhoz belső hajtóerő, energia szükséges. Honnan fakad az erő?

A biciklinél az emberi erő adja a meghajtást. Az ipari forradalom idején a gőz. Később a benzin, az elektromosság, az atomenergia; a repülésnél a kerozin stb.

Lelki vonatkozásban hasonló hajtóerő a hatalomvágy, a szerzés vágya, a tudás vágya. Mindegyik ilyen energiaforrás közös problémája a súlya. Ez behatárol, lenn tart, képtelen felemelni. Fizikai vonatkozásban még nincs, de a lelkiben létezik egy szuperkönnyű hajtóanyag: az Istenbe vetett bizalom, az ebből fakadó remény és a Krisztus ajándékából fakadó hála.

Kulcsfontosságú, hogy az Ige már testté lett, és „eljön ítélni élőket és holtakat”

a) Amire készülni kell: „Íme, visszatér Istenetek.”

A kereszténység számára a környezet itt idegen. Próbára tesz. A kezeink meglankadnak, a térdeink megroskadnak, a szíveink megremegnek. Őszintén megvizsgálva magunkat és elveszett voltunkat a világban, joggal lehet úrrá rajtunk a félelem, hiszen úgy tűnhet: teljesen magunkra vagyunk utalva. Rabjai vagyunk egy korszaknak, egy helynek, embereknek, önmagunknak; röviden szólva a bűnnek, amely lehatárol. Egyetlen „ajtó” létezik ezek közt a falak közt: „Íme, jön Istenetek”, és „megszabadít benneteket!” Ebből fakad a feladatunk is: „mondjátok”: Legyetek készen! Ne csak magatokat, hanem másokat is „erősítetek”, őket is „tegyétek erőssé”! Jézus mondja: „Én vagyok az ajtó!” Ez a készenlét közösségi feladat: *egymás erősítése!*

b) Miért érdemes vigyázni, kitartani, készen állni? Mi lesz majd akkor?

1. Kitartás a szeretetben: Mert az Úr hozza bajaink, fogvatkozásaink, bűneink gyógyulását.

Süketnek, vaknak megnyílást, készséget a befogadásra. Sántának szökellő könnyedséget, némának ujjongó hangokat. A különböző testi fogyatkozások lelkileg megfeleltethetők fogyatkozásoknak: Istentől való eltávolodásnak. Jézus mondja: „Én vagyok az Igazság!”

2. Kitartás a szeretetben: Mert az Úr hozza vágyakozásaink végét: kiteljesedett, lüktető életet.

A kiszáradt lélek átítatódik étellel. Jézus mondja: „Én vagyok az élet!” A látszatélet helyett valódi, tartalmas, igazán emberhez méltó élet lesz. Nemcsak hogy életre kel a halott pusztaság (az egyén), hanem még mást is éltet a belőle fakadó étellel (a közösséget).

3. Kitartás a szeretetben: Mert az Úr hozza tévelygéseink végét.

A hazavezető utat. Jézus mondja: „Én vagyok az út!” Hozza a boldog utazást az igazi hazánkba. A megváltottak közös útja ő Isten országába.

4. Kitartás a szeretetben: Mert az Úr elhozza az örömteli hazaérkezést.

Örök otthon, végtelen öröm, határtalan békesség vár azokra, akik kitartottak. Jézus mondja: „Íme, az Isten sáтора az emberekkel van, és ő velük fog lakni, ők pedig népei lesznek, és maga az Isten lesz velük; és letöröl minden könnyet a szemükről, és halál sem lesz többé, sem gyász, sem jajkiáltás, sem fájdalom nem lesz többé, mert az elsők elmúltak.” A trónuson ülő ezt mondta: „Íme, újjáteremtek mindent.” Ez az „elvégeztetett” után a végső beteljesedés. A legtöbb, ami adható.

További javaslatok az istentisztelethez

Az ige lehetőséget ad arra, hogy rávilágítsunk: olyan jövő vár, amelyért a keresztény embernek minden „hervasztó” jelenbeli tapasztalata ellenére érdemes kitartani abban a Krisztustól tanult szeretetben, amelynek ideélése mindannyiunk küldetése, bármi ér is minket itt, a fizikai létezés körülményei között.

Lekciók

Mt 25,31–46; 2Thessz 1,3–10

Énekek

EÉ 520; 506

Imádság

Istenünk, szeretnénk most csöndben eléd lépni. Segíts, hogy szereteted tanúivá legyünk. Add, hogy áldásaidat osszuk meg és adjuk tovább. Könyörgünk embertársakért. Azokért, akik terheket cipelnek, akiket gondok nyomasztanak vagy betegségek törnek le. Akik kilátástalannak látják a jövőt, és akiknek csak a földi élet valósága létezik. Akik természeti csapások, háborúk áldozatai. Akik elvesztették szeretteiket. A halál révén állókért, hogy békességre leljenek. Könyörgünk szeretteinkért. Köszönjük, hogy támasszá lehetünk egymás számára. Segíts, hogy szeretetben éljünk. Állj mellénk és támogass, ha igazságtalanság ér, ha csalódnunk kell, vagy ha szenvedünk. Add, hogy komolyan vegyük ítéleted valóságát, de óvj meg minket a kétségbeeséstől. Segíts, hogy átéljük eljövendő országod örömét. Légy velünk, hogy Krisztus nyomában járhassunk: szeretet és békesség vezéreljen. Jövel, Urunk Jézus! Ámen.

Illusztráció

VERS

Erdélyi József: *Reggel*¹

Palya Bea: *Két világ*²

Száraz György: *Hol található az Édenkert?*³

Hivatkozott művek

JÁNOSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. A szerző kiadása, Sopron.

SOGGIN, J. Alberto 1999. *Bevezetés az Ószövetségbe*. Kálvin Kiadó, Budapest.

■ JÁNOSA ATTILA

¹ <https://youtu.be/IzXmp4wKyYc>.

² <https://youtu.be/q2s9WlgnB8k>.

³ <http://boldognapot.hu/blog/hol-talalhato-az-edenkert-2/>.